

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ТЕХНІКУМ КОНОТОПСЬКОГО ІНСТИТУТУ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

БЕЗПЕЧНЕ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

КИЇВ – 2018

Загальна редакція: Т. І. Бережна, кандидат педагогічних наук, О. А. Удалова, кандидат педагогічних наук, Т. В. Волосюк, кандидат педагогічних наук, Г. В. Буянова

Рецензенти: **В. Є. Штифурак**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту КНТКУ.

О. Г. Козлова, кандидат педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Т. В. Гребеник, кандидат педагогічних наук, доцент Конотопського інституту Сумського державного педагогічного університету.

Схвалено Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 1 від 25.01.2018).

Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями: навчально-методичний посібник / За заг.ред Бережної Т. І., Удалової О. А., Волосюк Т. В., Буянової Г. В. – К.: Україна, 2018. – 136 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено деякі проблеми безпеки використання інформаційно-комунікаційних технологій, представлені форми і методи роботи щодо формування культури користування інформаційними засобами зв'язку серед учнів, студентів та їх батьків.

Видання призначене для педагогів, соціальних педагогів, психологів, батьків, представників громадських організацій, студентів педагогічних ВНЗ, молоді.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Використання інформаційно-комунікативних технологій: теорія і практика	6
1.1. Переваги та небезпеки користування інформаційно-комунікативними технологіями. <i>Швед О.В.</i>	6
1.2. Явище дитячої порнографії як один із найпоширеніших ризиків користування інформаційно-комунікативними технологіями. <i>Швед О.В.</i>	8
1.3. Законодавче забезпечення прав дітей та молоді. <i>Євсюкова М.В.</i>	10
РОЗДІЛ 2. Психолого педагогічна діяльність щодо формування культури безпечної поведінки особистості у мережі Інтернет	14
2.1. Основні напрями роботи в закладах освіти. <i>Удалова О. А.</i>	14
2.2. Підвищення професійного рівня педагогічних працівників. <i>Буянова Г.В.</i>	22
2.3. Інформаційно-просвітницька робота з батьками. <i>Удалова О. А.</i>	27
РОЗДІЛ 3. Виховні заходи, рекомендації, програма	32
3.1 Загальні методичні рекомендації. <i>Швед О.В.</i>	32
3.2 Програма «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти». <i>Воронцова Е.В.</i>	34
3.3 Заняття «Національна дитяча «гаряча лінія» – для дітей та про дітей» <i>Андрєєнкова В.Л., Калашник О.А., Ковальчук Л.Г., Кривуляк А.О.</i>	59
3.4 Виховна година з елементами тренінгу «Життя – це щастя!». <i>Бовсуновська Т.А.</i>	63
3.5 Тематичні Кола для учнів та учениць. <i>Бовсуновська Т.А., Кравчук О.В., Дорошенко І.А.</i>	65
3.6 Тренінгове заняття «В житті є цінним кожне слово. В житті цінуймо кожну мить!». <i>Третиннікова Л. А.</i>	67
3.7 Акція в освітньому закладі «Життя прекрасне!». <i>Мартиненко З.М.</i>	75
3.8 Заняття з елементами тренінгу «Безпечна робота в мережі Інтернет» <i>Мартиненко З.М.</i>	79
3.9 Заняття «Безпечний Інтернет для користувачів підліткового віку». <i>Андрєєнкова В., Бочкор Н.</i>	80
3.10 Тренінг: «Я у віртуальному просторі». <i>Дворська О.</i>	88
3.11 Тренінг для педагогів «Профілактика комп'ютерної залежності». <i>Крикун Л.</i>	93
РОЗДІЛ 4. Законодавчі акти	104
4.1. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (стислий виклад)	104
4.2. Конвенція Ради Європи про захист дітей проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (стислий виклад)	108
4.3. Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків Ріо-де-Жанейро	118

ВСТУП

В умовах сучасного динамічного світу вкрай технологізована соціальна система з метою свого збереження і розвитку повинна дедалі більше спиратися на гуманістично налаштовану особистість, здатну до колективного усвідомлення ціннісно-смислового базису нашої цивілізації. Основне при цьому – вона не повинна бути механічним носієм та розпорядником інформаційного простору, тому що в такому випадку це загрожує втраті культурного генотипу людини, її творчо-сутнісних сил, знищенню умов її існування.

Важливо зазначити, що особливу роль у житті особистості та суспільства відіграють такі соціально значущі якості, як милосердя, альтруїзм, гідність ініціативність, відповідальність.

Відповідальність – соціально значуща якість, в якій виявляється свідоме ставлення особистості до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей, а також міра усвідомлення смислу і значення діяльності, вчинків, поведінки і їхніх наслідків для особистості та суспільства.

Тісно пов'язана з категоріями свободи і обов'язку, зокрема щодо прийняття та здійснення рішень у всіх сферах життєдіяльності. Відповідальність розглядається в рамках морального розвитку особистості і є ознакою її моральної зрілості у регулюванні суспільних відносин. Це здатність відповідати не лише за себе, а й за інших людей, за характер своїх із ними взаємовідносин. Найголовніші характеристики відповідальності: точність, обов'язковість, пунктуальність, чесність, справедливість, готовність відповідати за наслідки власних дій, принциповість, старанність, витримка, сміливість. Формуванню відповідальності сприяє здатність до емпатії, і чутливість до чужого болю і радості.

Оцінюючи вплив новітніх інформаційно-комунікативних технологій на сферу освіти, дослідники відзначають, що вони відкривають широкі перспективи, але породжують нові, ще недостатньо усвідомлені проблеми, які вимагають осмислення, адекватної діагностики і пошуку шляхів їх оптимального розв'язання.

Необхідно підкреслити, що інформація через віртуальне середовище про всі сфери життєдіяльності людини вплинула на процес соціалізації, особливо на дітей і молодь. У віртуальному просторі людини засвоює зразки поведінки, соціальні норми, цінності, має отримувати інформацію швидко, у режимі реального часу, не виходячи з кімнати. Серед позитивних якостей Інтернету виділяють можливість знайомитись і спілкуватись з великою кількістю людей, дистанційно отримувати освіту, використовувати велику кількість інформації, розвивати своє мислення, самовдосконалюватися, освоювати технології комунікації, електронної грамотності тощо.

Крім позитивного впливу Інтернет-технологій на життєдіяльність людини, необхідно звернути увагу а те, що інформаційному полю України

притаманна гіпердевіація (агресія, цинізм, цінності кримінального світу тощо), що призводить до форму асоціальної поведінки дітей і молоді.

Аналіз показує, що на кожному континенті десятки дітей експлуатуються в проституції, порнографії, в туризмі з сексуальною метою. Майже кожна країна зіткнулася з цим явищем. За даними ООН, торгівля людьми здійснюється з метою сексуальної експлуатації. За д. ЮНІСЕФ, кожного року 1,2 мільйона дітей потрапляють до тенет торгівців людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової праці.

Виходячи з вищезазначеного сучасна система освіти, на яку покладено обов'язок підготовки нових поколінь до життя в інформаційно-перенасиченому середовищі, повинна переглядати освітні виховні технології, які повинні відповідати вимогам часу. Сьогодні провідною метою сучасної освіти має стати підвищення рівня інформаційної безпеки кожної людини.

Запропоноване осмислення структури морально значущих якостей уможлиблює виважений підхід до їх виховання, оскільки задає чіткі виховні орієнтири: у підростаючої особистості, слід формувати розуміння соціального призначення людини, стійкі соціально значущі мотиви і потреби моральної поведінки та вчинкової діяльності, вибудовувати їх ієрархію, формувати в неї просоціальну гуманістичну свідомість; створювати ситуації співпереживань, сприяти розвитку доброчинності, суспільно корисної праці.

РОЗДІЛ 1. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

1.1. ПЕРЕВАГИ ТА НЕБЕЗПЕКИ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

Інструменти інформації та віртуальної комунікації мають кілька характеристик, які допомагають людям перевести наше суспільство через поріг у нову соціо-економічну еру. Вони дають можливість будь-кому отримати інформацію з будь-якої теми, приєднатись до «інтернет-спільноти»: людям різного віку, національності, статі, релігії і культури, де зв'язки, обмін ідеями та знаннями можуть відбуватися за дуже короткий час. Віртуальна природа такої спільноти дає можливість особистості діяти анонімно чи дискутувати під вигаданим ім'ям. Дискусія може бути частиною гри і позитивним елементом у спілкуванні, але вона водночас може бути небезпечним інструментом маніпулювання свідомістю і нести для людини загрозу.

Велика кількість дітей, підлітків та молоді користуються для комунікації мобільним зв'язком, електронною поштою, програмами обміну миттєвими повідомленнями (Windows Live Messenger, Whats App, Viber) та чатами. Користування Інтернетом з метою отримання знань, навичок, інформації або виконання домашнього завдання стало невід'ємною частиною життя сучасного підлітка та навіть малолітньої дитини.

Інтернет є надзвичайно корисним і в цьому немає ніяких сумнівів. Але ми не повинні забувати про негатив, які несе в собі online:

- ⊙ **Коп'ютерна, ігрова залежність**
- ⊙ **Порнографія, насильство, агресія**
- ⊙ **Сайти з іншим негативним контентом:** виготовлення наркотиків, вибухівки, суїциди, фашизм, расизм, націоналізм в його негативному прояві, секти.
- ⊙ **Чіпляння в мережі, підготовка до тем сексу, насильства, “зваблення” (кібергрумінг)**
- ⊙ **Переслідування і залякування (кібербулінг – переслідування інших осіб з використанням сучасних електронних технологій)**
- ⊙ **Гаджет-адикція** в двох її проявах – потреба мати найновітніші гаджети та постійне користування цими гаджетами
- ⊙ **Неконтрольовані покупки, “чорний маркетинг”**

Так звані «віртуальні друзі» – це також часто незнайомі люди, але які спілкуються регулярно і яким молоді люди довіряють. Тому, спілкуючись в Інтернеті, молодь мусить повністю покладатися на себе, щоб відрізнити брехню від правди. І часто діти потрапляють в ризиковану ситуацію, якщо ними починає маніпулювати грабіжник, сектант, сексуальний насильник або педофіл.

Поліція багатьох країн пов'язує частину пограбувань квартир та шантаж з тим, що діти чи підлітки, спілкуючись з невідомими по Інтернету, повідомляють про себе та сім'ю таку інформацію, яку потім легко

використовують зловмисники. Діти в Інтернеті розповідають про достатки сім'ї, наявність вдома техніки, інших дорогих речей, час поїздки на відпочинок чи на вихідні.

Висилаючи своє фото, діти та підлітки не можуть знати, як це фото може бути використане надалі. Але легко, маючи тільки обличчя дитини і використавши новітні комп'ютерні технології, скомпонувати порнографічні або інші компрометуючі знімки. Їх потім люди, що займаються виготовленням та розповсюдженням порнопродукції, виставляють в Інтернеті або шантажують ними батьків дитини.

Веб-камери. Використання веб-камери – це ще одна можливість аудіовізуального інструменту Інтернету, яка все більше стає частиною повсякденного життя. Уже зараз веб-камера є потенційно небезпечним інструментом, який неповнолітні – за порадою «друга» з Інтернету або самотійно – вирішують використовувати для того, щоб знімати себе, потім показувати або пересилати такі знімки. Уже зараз в багатьох країнах залучення дітей до сексуальної експлуатації через online є серйозною проблемою. Діти погоджуються на показ себе, наприклад, в оголеному вигляді, через Skype або Viber за поповнення рахунку мобільного телефону. Вперше про це повідомили спеціалісти з Норвегії та Швеції та це явище поширилось і на інші країни.

Досить великим попитом у збоченців, а їх по світу немало, користуються сцени насильства над дітьми. Перегляд сцен з насильством над дитиною, включаючи сексуальне, може бути організоване у реальному часі: аудиторії повідомляється про час, коли буде відбуватись відеотрансляція з веб-камери. Глядачі можуть перебувати в будь-якій частині світу, керувати процесом та оплачувати участь кредитними картками.

За інформацією українських ЗМІ, в Києві на одному із заводів ділки орендували цех, у який привозили дівчат-красунь різного віку. Дівчата роздягались і перед веб-камерами, що приєднувались до комп'ютерів, виконували різні забаганки клієнтів. Клієнти (в основному американці та німці) платили організаторам чималі гроші за можливість віртуально користуватись тілами та позами дівчат. Подібні випадки були зафіксовані правоохоронцями ще декілька разів (на приватних квартирах, дачах).

15-річні хлопці київської школи розказали в опитуванні, що спілкувались з дівчатками-однолітками, поки ті не стали показувати перед веб-камерою свої частини тіла та пропонувати секс за гроші.

Зважаючи на те, що сексуальне насильство в реальному часі, яке замовляється і виконується перед вебкамерами, коштує дорого, тож, цей вид порнографії та сексуальних послуг може розвиватися досить швидко.

Сто років тому лист з України в Америку і відповідь на нього займала не менше 2-х місяців. Зараз це займає секунди. Ніколи раніше не було так легко, швидко та зручно знайти людей будь-якого віку, соціального статусу, статі, національності, рівня досвіду й дискутувати з ними на які завгодно теми, що є цікавими для певних груп.

Але, за даними опитування в Таїланді, 92% дітей, що розмовляли в чаті, мали запрошення поговорити про секс. 20% дітей віком від 7 до 11 років, які спілкувалися в чаті, відзначили травмуючий досвід, коли вони стикнулись з нецензурною лексикою (34%) та коли їм запропонували переслати матеріали про насильство чи секс (66%).

Сюрпризи під час безпосередньої зустрічі віч-на-віч. 24% тайських дітей віком 7 – 11 років зустрічалися з друзями, з якими познайомилися через Інтернет. Ще 24% дуже б хотіли це зробити. Більшість дітей ішли на зустріч зі своїми друзями, але 25% були самі без супроводу (незважаючи на такий малий вік). У 58% випадків зустріч з «другом» була неприємним сюрпризом, тому що діти зрозуміли, що їхній віртуальний «друг» брехав про себе. Підлітки були здивовані при зустрічі з тими, з ким мали зв'язки по Інтернету в 48% і шоковані у 28%. Причини ті ж самі.

Під час опитування в Києві дівчата скаржилися, що віртуальні «друзі» при зустрічі вживу виявлялися набагато старшими, ніж вони про себе писали (дорослими чоловіками), і фото, які вони надсилали, не відповідали дійсності.

В деяких країнах, таких як США, Іспанія та Португалія, були випадки, коли діти спілкувалися з віртуальним другом в online, пішли на зустріч з ним та так ніколи і не повернулися додому. Фотографії одного із зниклих хлопчиків потім побачили на порно-сайтах, а тіло однієї дівчини через деякий час знайшли в іншому місті.

Розвиток дитини та підлітка визначається тим, що вони бачать, відчують та пізнають у навколишньому середовищі. Коли мова йде про залучення у віртуальний світ, то його вплив залежить від загального розвитку дитини, ситуації в її реальному середовищі та тих мотивів, які нею керують під час виконання якихось віртуальних дій.

Світова практика свідчить, що комп'ютерні та телефонні ігри і спілкування в мережі стали замінювати дітям реальне життя, і вони не завжди можуть відрізнити, в якому з цих світів вони перебувають і хто насправді є другом для них. Часто віртуальне життя для них цікавіше, ніж справжнє. Тому важливі тісне та дружнє спілкування з дитиною, стимулювання її активно в сімейному житті та активності, щоб не допустити її втягнення у віртуальний світ.

1.2. ЯВИЩЕ ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАЙПОШИРЕНІШИХ РИЗИКІВ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

Згідно з визначенням у документах ООН та Ради Європи, а також Міжнародної організації ЕКПАТ, «дитяча порнографія» означає будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні чи змодельовані відверто сексуальні дії або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином і з сексуальною метою.

Інтернет використовується багатьма злочинними групами для розповсюдження порнографії. Дані працівників правоохоронних органів практично в кожній країні свідчать про те, що традиційні форми порно, зокрема дитячого, все ще існують на відео та роздрукованих фотографіях, але основний рух подібного матеріалу змістився в Інтернет. Дитяча порнографія в Інтернеті є великою проблемою, оскільки розповсюджується легко, швидко та дешевше, ніж через звичайні канали (відео та друкована продукція). За неофіційними даними, частка дитячої порнографії з Росії, Білорусії та України на платних сайтах світового Інтернету сьогодні становить майже третину від загального об'єму такої продукції, а прибуток від такого бізнесу вимірюється десятками та сотнями тисяч доларів на місяць. Об'єм комерційної дитячої порнографії за 5 років виріс на 400%. Зараз в Інтернеті знаходиться від 10 до 12 млн. дитячих порнознімків¹. Ціни на дитячу порнографію в Інтернеті становлять від 20 до 150 доларів в залежності від послуг, що надаються (статеві зносини з дитиною в реальному часі або знімок статевих органів дитини тощо), та жорстокості сцен. Нові інтернет-технології, що використовуються виробниками та розповсюджувачами порно, дуже різнопланові: традиційні та цифрові фотографії, фільми, „живі картинки», графіка. Зйомки навіть велися прихованими камерами, коли діти і не знали про те, що потрапляють у дитячу порнографію. Так, у Києві, Харкові та Сімферополі модельні агенції знімали дітей у переодягальнях, душових і навіть у туалетах без їхнього відома. Знімки переправлялись через Інтернет замовникам до Німеччини. Нові технології дозволяють користуватися дитиною з метою створення порнографічної продукції без фізичного контакту з дитиною, а також без фізичного контакту між продавцем та клієнтом, що робить кордони розповсюдження необмеженими. Спеціалісти знаходять зображення все більшої кількості нових дітей, але, наприклад, з 550 000 знімків дітей, які знаходяться в базі Інтерполу, знайдено тільки 320 дітей.

Оскільки Інтернет не визнає національних кордонів, для вирішення цієї проблеми необхідні узгоджені законодавства, а також міжнародне співробітництво правоохоронних органів.

Жертви, які є на порнографічних знімках, з кожним роком стають усе молодшими, а самі зображення більш реалістичними та насильницькими. Результати дослідження в США продемонстрували, що 83% заарештованих власників дитячої порнографії мали матеріали з дітьми у віці 6 – 12 років, 39% володіли матеріалами, в яких використані діти у віці 3 – 5 років, 19% мали порнографічні зображення немовлят та дітей у віці до 3 років. У 92% злочинців на матеріалах були зображення статевих органів та статеві зносини із залученням дитини; у 80% – сцени сексуального акту з дитиною, включно з оральним сексом, 21% – сцени насильства, включно зі зґвалтуванням,

¹URL:http://www.segretariatosociale.rai.it/INGLESE/codici/pedofilia_caramella_buona/caramella_buona.html#pedoporno

зв'язуванням та катуванням. На більшості зображень діти були представлені зв'язаними, з кляпом у роті, вони страждали від садистських методів насильства. Це ж дослідження показало, що 40% осіб, затриманих за зберігання порно-продукції, в житті скоювали реальне насильство над дітьми.

Як з'ясували вчені Міддлсекського університету (Великобританія), близько 53% дітей у 11-16 років бачили порнографічні сцени в Інтернеті, причому 94% з них зіткнулися з ними до 14-ти років. Більше 75% опитаних дітей (87% хлопчиків і 77% дівчаток) зізналися, що порнографія не допомогла їм зрозуміти те, що сексуальні відносини слід розпочинати з обопільної згоди, і велика частина хлопчиків - 53%, і 39% дівчаток дійшли висновку, що саме порнографія і відображає реальні сексуальні відносини.

Переглянуті порнографічні сцени також вплинули на те, як діти моделюють свою власну поведінку: більше третини опитаних (39%) 13-14-річних і 20% 11-12-річних хлопчиків сказали, що хочуть повторити те, що бачили в Інтернеті.²

1.3. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Інтернет не має національних кордонів. Для захисту молоді та дітей від негативних явищ в Інтернеті та інших ІКТ необхідні об'єднання зусиль урядів та громадськості всіх держав, узгодження законодавств та співпраця правоохоронних органів на міжнародному рівні.

Саме тому міжнародні організації розробили низку документів, спрямованих на захист дітей від порушення їх прав через використання ІКТ. Серед основних міжнародних стандартів зобов'язального характеру в цій сфері – положення Конвенції ООН про права дитини, зокрема статті 19 та 34; Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, що доповнює цю Конвенцію; Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність(див.дод.1); Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства всі ці документи ратифіковані Україною.

Окрім вищезазначених конвенцій, слід також звернути увагу на Цілі Сталого Розвитку (ЦСР), що були затверджені на Саміті ООН у 2015 р. і які містять 17 цілей та 169 завдань до них. Цей документ є не тільки загальним заклик до дій для всіх держав світу, але й планом і порядком денним для вирішення проблеми бідності, захисту планети та забезпечення миру і процвітання для всіх людей у світі. Зокрема, Ціль 16.2 спрямована на викорінення насильства, експлуатації, торгівлі людьми та всіх форм насильства та тортур відносно дітей. У 2016 р. створено Глобальну партнерську ініціативу та фонд “Кінець насильству щодо дітей” (End Violence against Children. Global Partnership), мета якої забезпечити створення безпечного світу для дітей та

² URL: Вчені: порнографія в інтернеті позбавляє дітей дитинства,
http://www.bbc.com/ukrainian/science/2016/06/160615_kids_pornography_yg

подолання насильства над ними. Питанням безпеки дітей в Інтернеті приділяється особлива увага.

Слід також зазначити, що існують й інші міжнародні документи, що містять механізми та стратегії захисту дітей від сексуальної експлуатації, в тому числі через використання ІКТ. Це Стокгольмська декларація і План дій проти сексуальної експлуатації дітей з комерційною метою (1996р.), Йокогамські загальні зобов'язання (2001р.) та Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків Ріо-де-Жанейро (2008р.).

Попре те, що загалом законодавство України містить цілу низку нормативно-правових актів, що спрямовані на захист та дотримання прав дітей, у ньому відсутня достатня кількість положень, що присвячені захисту дітей від порушення їх прав через використання ІКТ. Крім того, національне законодавство не приведено у відповідність з положеннями Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, що була ратифікована ще у 2012 р. Так, в українському законодавстві відсутні положення, що ефективно врегульовують проблеми кібербулінгу та кібергрумінгу (домагання дитини для сексуальних цілей через використання за допомогою ІКТ).

Найбільш грубими порушеннями прав дитини в ІКТ є створення та розповсюдження дитячої порнографії та фізичне насильство щодо дітей.

Так згідно зі ст.1 Закону України «Про захист суспільної моралі» дитяча порнографія означає *«зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, задіяної у реальній або змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях»*.

Ст.301 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за виготовлення та збут дитячої порнографії, в тому числі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій, розповсюдження порнографічної продукції серед дітей, примушування дітей до участі у створенні порнографічної продукції. Нажаль, законодавець не передбачив відповідальності за втягнення дітей (без примусу) у створення порнографічної продукції, а також не встановив різний ступень кримінальної відповідальності за залучення малолітніх та неповнолітніх дітей до виготовлення порнографічної продукції.

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні,

- караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру,

- караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі,

- караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру,

- караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

5. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі,

- караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідно до ст. 39 Закону «Про телекомунікації», оператори та провайдери телекомунікацій (суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж) зобов'язані напідставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії, а також зберігати та надавати інформацію про з'єднання свого абонента у порядку, встановленому законом.

Окрім цього, законодавство України передбачає відповідальність і за інші правопорушення, що можуть вчинятися по відношенню до дітей з використанням ІКТ.

Цинічні розмови з дитиною на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографування дітей в сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів, оголення статевих органів, навчання онанізму, вчинення на очах у дитини статевого акту, акту онанізму, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, схилення або примушення потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою є проявами інтелектуального розбещення, що може вчинятися за допомогою використання ІКТ. Стаття 156 Кримінального кодексу передбачає покарання за такі дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

Кримінальним кодексом України встановлено відповідальність і за виготовлення та розповсюдження творів, кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію серед неповнолітніх або примус неповнолітніх до участі у їх створенні. Відповідно до статті 300 Кримінального кодексу відповідальність за такі дії може досягати позбавлення волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 148-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює покарання у вигляді штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за використання засобів зв'язку з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян. Таким чином ця стаття може бути застосована для покарання за кібербулінг.

Слід мати на увазі, що відповідальність за вище вказані правопорушення настає з 16-ті річного віку, а отже школярі у віці від 16 років також можуть понести відповідальність за виготовлення та розповсюдження порнографічної продукції, творів насильницького спрямування, використання ІКТ для цькування однолітків або вчителів.

У сучасному світі кожна людина має право на безпечне інтернет-середовище, однак це право ще не знайшло свого відображення в достатній мірі у законодавстві України. В той же час слід пам'ятати, що кожне правопорушення може бути попереджене, в тому числі що вчиняється за допомогою ІКТ. З метою запобігання правопорушень як щодо дітей, так і з їх боку необхідне проведення широкої інформаційно-освітньої роботи серед учнів та студентів, батьків, спрямованої на інформування про переваги та небезпеки сучасних технологій, формування безпечних моделей поведінки, а також наслідки та відповідальність за вчинення протиправних дій у дитячому середовищі.

РОЗДІЛ 2 . ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Моральні якості, поведінка дітей та молоді на сучасному етапі формуються переважно під впливом стихійних факторів суспільного оточення. Можемо стверджувати, що сьогодні одним з найпотужніших із цих факторів є вплив на свідомість підростаючого покоління інформаційно-комунікаційних засобів (телебачення, Інтернет, мобільні телефони). Адже інформація, що містить елементи насильства, жорстокості, агресії неконтрольовано пропагується через засоби масової комунікації і формує відповідні моральні якості, естетичні смаки, які моделюють поведінку підростаючого покоління.

Як показує практика, за відсутності чіткої регуляції поведінки особистості внаслідок несформованості в суспільстві чітких норм та цінностей, виникають девіації, які відбуваються внаслідок розриву між культурними цілями суспільства та соціально схваленими засобами їх досягнення, що впливає на формування девіантної поведінки підростаючого покоління.

Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* - відхилення) - система дій вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві моделям і стандартам поведінки. Тобто людина з девіантною поведінкою не дотримується вимог соціальної норми, обирає протиправні дії в тій чи іншій ситуації, що веде до асоціальної взаємодії особистості та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи. Як показує практика, девіантна поведінка все частіше проявляється під час перебування в інформаційно-комунікаційному просторі.

Необхідно зазначити, що розвиток інформаційних технологій має також негативний вплив на безпеку життя дітей і молоді, тому що через це агресивно налаштовані особи отримали ще низку інструментів для здійснення насильницького тиску. Мова йде про використання мобільних телефонів, чатів, інтернет-сайтів як засобів проявів насилля над особистістю в навчальному закладі. Все частіше насилля над особистістю відбувається за допомогою булінгу.

Слово булінг (англійською *bullying*, від *bully* - хуліган, забіяка, грубіян, гвалтівник) означає залякування, фізичний або психологічний терор стосовно дитини з боку групи дітей, молоді, спрямований на те, щоб викликати в неї страх і тим самим підкорити її собі. В останні 25 років це поняття стало міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном. Використання мобільних телефонів, чатів інтернет-сайтів як інструментів булінгу отримало назву «кібербулінг».

Неправомірні дії з використанням ІКТ не лише ставлять людину в залежне становище, але й завдають величезну моральну шкоду суспільству і є серйозною перепорою на шляху подолання нерівності та дотримання людських прав.

У цьому зв'язку постає нагальна потреба активізації морально-правового виховання дітей, молоді, одним із завдань якого є формування активної життєвої позиції у правовій сфері, тобто непримиримого ставлення до порушення прав людини, розуміння підростаючим поколінням ролі та суті держави і права, знання основних законів України, принципу єдності прав, свобод, обов'язків і відповідальності. Вирішення цих проблем потребує підвищення ефективності виховного впливу на дітей і молодь за рахунок застосування нестандартних методів і форм виховної роботи, оптимального використання резерву позанавчального часу, виявлення якостей вихованця, що сприятимуть формуванню звички правильної поведінки.

Педагогічним колективам закладів освіти слід звернути увагу на розвиток якостей морального орієнтування в оточуючому середовищі, уміння коректно і безпечно задовольняти життєві потреби в процесі спілкування. Орієнтування учнів, студентів на безпеку життєдіяльності як спосіб впровадження позитивного, соціального досвіду має якомога швидше увійти в педагогічний арсенал педагогів.

Головними завданнями освітніх заходів щодо запобігання впливу ІКТ та її складових - кібербулінгу, дитячої порнографії, «улещування» з сексуальною метою, ігровою комп'ютерною залежністю є: підвищення загального рівня правової свідомості дітей, молоді та батьків, рівня обізнаності з проблем порушення прав людини, навчання моделям безпечної поведінки, вироблення уміння протистояти негативним впливам, толерантного ставлення до потерпілих від насильства, виховання поваги до прав та основних свобод людини.

З метою поглиблення правових знань учнів, студентів та формування вміння співвідносити в житті норми моралі та права необхідно застосовувати такі форми правового навчання, як диспути, дискусії, конференції, постійно діючі правові лекторії, конкурси, вікторини правових знань, тренінги, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, соціальних служб, тематичні виховні години.

У процесі освітньої діяльності роботи необхідно довести до відома учнів, студентів ознаки і прояви порушень їх прав, а також підкреслити, що будь-яке насильство над особистістю переслідується законом. Зокрема, покарання за злочини проти дітей передбачено низкою статей Кримінального кодексу України: доведення дітей до самогубства - ст. 120; заподіяння тілесних ушкоджень - ст. 121-125; побої і мордування -ст. 126; катування - ст. 127; експлуатація дітей - ст. 150; сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі (ч. 2 ст. 150); статеві злочини проти дітей - ст. 155; розбещення неповнолітніх - ст. 156; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність - 304; проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією -ч. 3 ст. 303; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або

малолітньої - ч. 3 ст. 307; спонукання неповнолітніх до застосування допінгу - ст. 323; схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів - ст. 324.

Головне завдання при проведенні виховної, просвітницької роботи - формування моральної культури особистості, яка включає такі компоненти: індивідуальну моральну свідомість, моральні почуття, моральні стосунки, поведінку і спілкування. Індивідуальна моральна свідомість повинна містити в собі ідеали, погляди, переконання, прагнення особистості, що становлять духовно-моральну основу формування моральної культури та поведінки особистості при користуванні ІТК.

Культура поведінки і спілкування втілює в собі результати виховання, ступінь розвитку моральної свідомості особистості. Визнання загальних правил поведінки, знання основних категорій етики (добро, зло, совість, честь, гідність, справедливість, щастя, сенс життя) - ще не показник моральної культури особистості. Знання повинні знайти форму вияву в діяльності, спілкуванні, відбиваючи глибину засвоєння норм поведінки й здатність втілити їх у життя. Враховуючи, що спілкування в Інтернеті анонімне, діти та підлітки, а також дорослі часто поводять себе в кіберпросторі так, як вони ніколи не дозволили б собі в реальному житті. Особливо ж підлітки намагаються здаватися «дорослими» та «крутими», вживаючи ненормативну лексику, принижуючи інших, залякуючи, описуючи себе як старших та «інших» або розсилаючи непристойні матеріали.

Інформаційні комунікаційні технології створюють можливість того, що об'єктом чи жертвою порушень прав дитини можна стати де завгодно – в закладах освіти, вдома, в інтернет-кафе, сидючи біля комп'ютера або користуючись смартфоном. Кібербулінг використовує повідомлення та відеозаписи з мобільних телефонів, спілкування в чатах, на приватних сторінках Інтернету тощо, і дає можливість принижувати та переслідувати дитину. Діти не повинні тримати в собі випадки порушення їхніх прав, а повідомляти дорослим для вироблення спільних протидій.

Учням та студентам необхідно надавати також інформацію про випадки потрапляння в сексуальне рабство через Інтернет та інші ІКТ. Це може відбуватись кількома шляхами. Для цього можна навести приклади: «Чоловік А., 40 років, запросив до себе в гості подивитися колекцію маленьких машинок хлопчика 11 років. Удома він йому запропонував напій, в який підмішав наркотик. Хлопець не пам'ятав, як чоловік його сексуально пестив і записував це на веб-камеру. Пізніше громадянин А. протягом року примушував хлопця приходити для задоволення своїх сексуальних утіх, погрожуючи, що запустить відео в Інтернет і скопіює та надішле батькам».

Діти спілкуються з особами, які пропонують знайомства. Такі знайомства все частіше пропонуються для надання чи отримання сексуальних послуг. Сьогодні немає засобів впізнання особи, з якою спілкуєшся в Інтернеті, тому важко перевірити інформацію щодо співрозмовника. Є дуже багато випадків, коли люди видають себе за інших, приписуючи не притаманні їм зовнішність, риси характеру, захоплення тощо. «Друг» по спілкуванню в Інтернеті може

виявитись не таким, яким він себе описував, бути втричі старшим від вказаного віку. Зустрічі з такими особами «вживу» можуть бути небезпечними. Також трапляються випадки, коли «друзі по листуванню» просять надіслати фотокартки, а потім використовуючи монтаж, роблять знімки сексуального характеру та розміщують їх на порносайтах. Це поширені види насильства в ІКТ.

Проблема насильства є надзвичайно складною для вивчення, а отже й для визначення шляхів протидії цьому явищу. Тому нагальне завдання – змінювати терпиме ставлення членів суспільства до насильства над дитиною з допомогою інформаційних технологій, зокрема через проведення широкої просвітницької роботи, спрямованої на подолання стереотипів у суспільних і сімейних відносинах та впровадження гуманістичних моральних і культурних цінностей у свідомість громадян.

Ця проблема небезпечна тим, що від неї страждають діти. Страждають не лише від насильства щодо себе і своїх близьких, а й спостерігаючи за насильством у суспільстві, а надалі - переносять цей негативний досвід у власне життя.

Аналіз підтверджує, що діти навчаються правил поведінки, спостерігаючи за іншими. Вчені поставили собі запитання: що власне викликає агресію - вигляд агресора чи його жертви? Результати наукових досліджень засвідчили:

а) образ болю, крові і мук жертви спонукають до агресії такою ж мірою, як вигляд агресора;

б) учні, до яких не застосовувалась словесна агресія (не ображалась їхня особиста гідність), але які переглядали сцени фізичної агресії, присуджували більшу кару, ніж ті, котрих ображали і висміювали, але котрі не споглядали сцен агресії. Крім того, споглядання насильства більше провокує агресивну поведінку, ніж особиста образа.

У дітей, котрі зазнають насильства в будь-яких формах, експерти-психологи відзначають такі особливості, які можна диференціювати на вроджені, або біологічно обумовлені, та набуті - сформовані вихованням або соціальною ситуацією розвитку, насамперед впливом суспільства.

Як біологічні фактори можна виокремити певний тип нервової системи, незбалансоване співвідношення процесів збудження та гальмування. Як правило, це діти з підвищеною збудливістю, не сформованістю психологічних захистів, фізичними та психічними вадами, каліцтвами, іноді й недостатніми розумовими здібностями.

У зв'язку із цим необхідно підкреслити, що особливої уваги класного керівника, психолога, соціального педагога потребують такі сфери стосунків підлітків, як:

- стосунки з однокласниками та однолітками;
- стосунки з батьками та іншими членами сім'ї;
- стосунки з особами, які можуть чинити негативний вплив тощо.

Під час проведення виховних заходів необхідно звертати увагу на проблеми дітей, пов'язані із впливом ІКТ, як порушення прав людини, розв'язувати їх наслідки та шляхи попередження. Слід формувати знання і навички учнів щодо безпечного користування Інтернетом.

Водночас рекомендується під час проведення уроків, виховних заходів довести до учнів, студентів важливість створення в Україні відкритого інформаційного суспільства та розвинутої телекомунікаційної інфраструктури. З метою привернення увагу людства до даної проблеми, Європейською спільнотою 10 лютого визнано Днем безпечного Інтернету.

Успішному формуванню норм етики, культури користування інформаційними засобами зв'язку в освітньому просторі сприяє набуття учнями, студентами знань про те, що таке ІТК, про правила користування Інтернетом, яка їх суть та природа.

Виховання починається із засвоєння особистістю норм і правил культурної поведінки в суспільстві, є складником морального виховання підростаючого покоління і передбачає низку конкретних вимог:

- прищеплення особистості необхідних навичок поведінки в суспільстві, освітньому закладі, сім'ї,
- виховання культури вчинків у різних ситуаціях і навичок позитивних взаємин у різних видах діяльності;
- виховання певних елементів моральної свідомості й моральних почуттів, які мають сформуватися в особистості в процесі поступового її ознайомлення із навколишнім світом.

Проблеми етики поведінки та взаємин рекомендується обговорювати в процесі виховних заходів. *Наприклад:*

Бесіда «Я - культурна людина в реальному та віртуальному середовищі»

Питання для обговорення

1. Визначення понять «культура поведінки», «етикет», «культура спілкування в Інтернеті». Культура поведінки - дієвий вияв поваги до навколишніх.

2. Зміст поняття «культура спілкування». Правила культури спілкування. «Як я хочу, щоб спілкувались зі мною, і як я маю відповідати на грубість».

3. Зміст поняття «культура діяльності». Правила культури використання інформаційних технологій.

Навчально-дослідні завдання

1. Підготувати реферативні виступи про дотримання етикету в ІКТ.
2. Придумати гумористичні мініатюри, розіграти короткі сценки, що спонукають дітей помічати помилки у своїй поведінці й виправляти їх.
3. Описати портрет ідеально вихованої людини.
4. Обов'язково ознайомити учнів/студентів з рекомендаціями щодо дотримання правил експлуатації інтернет-мережі.
5. Обговорити ризики для особистості, які виникають під час використання мережі Інтернет. Наявність знань щодо безпечної поведінки в

Інтернеті та правових знань допоможе учням/студентам долати різні конфліктні ситуації, внутрішні суперечності, вибрати з різних ситуацій тільки ті, які відповідають нормам права і моралі.

Необхідно підкреслити, що особа, у якої сформовані правові погляди й переконання, не лише усвідомлює їх істинність, а й готова діяти відповідно до вимог законів.

Правове виховання - це цілеспрямована організація діяльності та спілкування особистості з метою формування правосвідомості як основи формування досвіду правової поведінки.

Правова поведінка - це усвідомлена законослухняна діяльність людини у всіх сферах життя; звичка дотримуватися закону, співвідносити свої дії у будь-якій ситуації з законом.

Отже, завданнями правового виховання є:

- формування в особи поваги до законів та норм моралі, правильної правової орієнтації;
- формування переконаності в необхідності верховенства права для суспільства та його членів;
- підготовка молоді до свідомого вибору правомірних варіантів поведінки, участі у боротьбі з правопорушеннями і нормами суспільної моралі;
- формування звички додержуватися чинного законодавства, почуття особистої відповідальності за свою поведінку, розуміння невідворотності покарання за порушення закону;
- формування у дітей та молоді глибокого розуміння своїх юридичних і моральних прав та обов'язків, виховання внутрішньої потреби захисту суспільних та особистих інтересів від злочинних зазіхань;
- озброєння системою правових знань, моральних норм поведінки.

Оскільки вся виховна робота спрямовується на формування соціальної активності особистості, одним із завдань правового виховання є формування в учнів/студентів активної позиції у правовій сфері, тобто нетерпимого ставлення до порушень прав людини, прагнення взяти участь у боротьбі з цими негативними явищами; вироблення уміння протистояти негативним впливам.

Ефективними засобами правовиховного впливу є такі форми правового навчання: диспути, дискусії, конференції, постійно діючі правові лекторії, конкурси, вікторини кавових знань, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, (тематичні виховні години, створення телефонів довіри, які розширюють правові знання дітей та молоді, формують уміння співвідносити в житті норми моралі та права, застосовувати правові знання в повсякденному житті, за напрямками:

- право і мораль;
- дисципліна - свобода чи необхідність;
- як захиститися від насильства;
- що робити у кризовій ситуації, до кого і як звертатися.

Важливо, щоб зміст бесіди, лекції, їх головна ідея і методика проведення, тематика бесід були продумані до проведення заходу:

Приблизна тематика бесід:

1. Користь і небезпека Інтернет мережі;
2. Насильство в Інтернеті;
3. Кібербулінг як проблема порушення прав людини;
4. Права людини. Конвенція ООН про права дитини;
5. Кримінальний кодекс і правила поведінки учнів у суспільстві;
6. Українське законодавство, міжнародні документи та законодавство зарубіжних раїн щодо запобігання насильства та експлуатації дітей;
7. Культура користування мобільним зв'язком - морально-правові основи;
8. Механізм захисту своїх прав в Україні (суд, правоохоронні органи):

Виховний захід можна розпочати з ознайомлення з виставкою літератури, а також буклетів, плакатів з даної теми. Можна використати відеофільми. Наводячи ті чи інші приклади, необхідно викликати у слухачів певне до них ставлення, бажання дати їм відповідну оцінку.

Виховна година «Кібербулінг як проблема порушення прав людини»

План

1. Міжнародні законодавчі акти у сфері захисту прав дитини.
2. Законодавчі акти в сфері захисту прав людини в Україні.
3. Що таке інформаційно-комунікаційні технології і як вони використовуються?
4. Визначити негативні наслідки кібербулінгу для особистості, сім'ї, суспільства.
5. Правові основи захисту людини від кібербулінгу.
6. Які шляхи попередження та захисту ви можете запропонувати?
7. До кого необхідно звернутися жертві кібербулінгу?

Рекомендується під час обговорення питань з проблем негативного впливу Інтернету надати можливість усім учасникам висловлюватись та брати активну участь в обговоренні проблем.

Наприклад: з перелічених прав виберіть два і поясніть, які з них пов'язані з проблемою насильства над людиною, з використанням кібербулінгу:

- право на життя;
- право на рівність;
- право на особисту свободу і безпеку;
- право на рівний захист законом;
- право на захист від різних форм дискримінації;
- право на здоров'я;
- право на свободу від тортур та інших нелюдських, жорстоких або принизливих дій та покарань.

Виховна година «Насильство - про що варто знати»

План

- Мережа Інтернет і насильство - який взаємозв'язок?
- Які вимоги Конвенції ООН про права дитини щодо протидії насильству над дітьми?

- Які основи захисту суспільства забезпечує Закон України «Про захист суспільної моралі»?
- Що ви знаєте про насильство в Інтернеті? Які його види існують?
- Як ви вважаєте, які негативи несуть мобільні телефони?
- Яку небезпеку криє Інтернет для людини?
- Узагальнимо: яку шкоду можуть приносити нам сучасні інформаційні комунікаційні технології? З якими неприємностями можлива зустріч в мережі Інтернет?

У рамках заходу необхідно звернути увагу на правила безпеки використання мережі Інтернет.

Це необхідно знати:

- Не розповсюджуй інформацію про себе і своїх батьків: відео, фото, адреси, телефони, номер школи, стан доходів тощо.
- Зауваж, що коли ти спілкуєшся з ким-небудь в Інтернеті, той, з ким ти листуєшся, не завжди говорить правду щодо свого віку, статі тощо.
- Не відсилай своє фото незнайомій людині, бо невідомо, як його можуть використати.
- Попереджай батьків або друзів про свої віч-на-віч зустрічі з другом по листуванню в Інтернеті. Якщо ти домовився про зустріч з інтернет-другом, уникай безлюдних місць та пізніх годин.
- Ігноруй, не відповідай на ненормативну лексику, непристойні пропозиції.
- Про підозрілі та непристойні повідомлення повідомляй вчителів, батьки або адміністрацію інтернет-кафе (якщо ти там знаходишся).
- Отримуючи повідомлення та привабливі пропозиції на мобільний телефон або через Інтернет, зважай, що вони часто є неправдивими.
- Не вживай ненормативну лексику, не ображай інших, не представляйся старшим, ніж ти є.
- Не реєструйся на сайтах знайомств для дорослих.
- Не заходь на порнографічні сайти, бо вони розповсюджують віруси.
- Здійснювати самоконтроль щодо безпечного використання Інтернету.

Можливий варіант підсумку: щоб захистити себе потрібно досконало знати свої права, які містяться і в міжнародних документах, і в законодавчих актах держави, а також моральні принципи поведінки в суспільстві.

Бесіда «Що я знаю про Інтернет»

План

1. Що таке Інтернет, передумови виникнення Інтернету?
2. Яка практична користь Інтернету?
3. Назви небезпеку використання Інтернету?
4. Моя поведінка в Інтернеті.
5. З якою метою ви використовуєте Інтернет?

Необхідно постійно висвітлювати дану проблему на стендах, стінних та радіогазетах, а також створювати клуби, гуртки, загони, робота яких буде

спрямована на формування у підростаючого покоління норм моралі і етики, захисту своїх прав та прав оточуючих.

Також необхідно активізувати діяльність органів учнівського /студентського самоврядування щодо формування в учнів соціальної активності, морально-правової свідомості, здорового способу життя, культури поведінки, відповідальності за власні вчинки.

2.2. ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Виникненням нових загроз для дітей в мережі Інтернет потребує постійного підвищенні рівня обізнаності педагогічних працівників з питань безпечного користування інформаційно-комунікативними технологіями.

Такими загрозами є втягування дітей до: порнографічних зйомок, екстреміських угруповань, онлайн шахрайства, розповсюдження наркотиків, останнім часом діти та підлітки все частіше стають жертвами так званих «смертельних квестів», булінгу та кіберпереслідування (погрози, сексуальні домагання з використанням інформаційних технологій) тощо.

Саме тому під час проведення у закладах освіти навчально-виховних заходів серед дітей та молоді щодо запобігання вчинення неправомірних дій за допомогою мобільного зв'язку та Інтернету педагоги повинні володіти знаннями з таких питань: підвищення загального рівня правової свідомості та моральної поведінки учнів/студентів, культури поведінки в суспільстві та Інтернеті, рівня обізнаності з проблем порушення прав людини, навчання моделям безпечної поведінки, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантного ставлення до потерпілих від порушень культури комунікації.

Для розв'язання вищезазначених проблем необхідна розбудова цілісної системи взаємопов'язаних дій і заходів, які повинні ґрунтуватися на досягненнях науки, передовому досвіді й аналізі робіт фахівців у системі інформаційних технологій. Діяльність має бути спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності кожного педагога і спрямована на збагачення й розвиток творчого потенціалу колективу освітнього закладу, а в результаті – на підвищення якості освітньої роботи у сфері формування культури ІКТ-спілкування дітей і молоді.

Слід зазначити, що у закладах освіти склалася певна система науково-методичної роботи, яка включає масові, групові та індивідуальні форми. До масових форм відносяться цільові семінари, практикуми, педагогічні читання, науково-практичні конференції, симпозіуми та ін.; до групових форми – педагогічні та вчені ради, методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, практикуми, тренінги та ін.; до індивідуальних форм – самоосвіта, наставництво, стажування, наукові дослідження та ін.

Рекомендуємо організувати постійно діючий семінари для різних категорій педагогів та працівників навчальних закладів.

Семінар «Соціально-педагогічна робота у закладах освіти щодо запобігання негативному впливу мережі Інтернет»

Мета: формування у педагогічних працівників уявлень про проблеми й небезпеки використання інформаційно-комунікативних технологій.

Питання для обговорення:

1. Інтернет мережа як джерело небезпеки для дітей і молоді.
2. Поняття кібербулінгу. Проблема порушення прав людини в Інтернеті.
3. Насильство в Інтернеті та його види.
4. Заходи щодо попередження насильства та сексуального розбещення дітей за допомогою комп'ютерних систем.
5. Правила безпеки щодо використання інформації в Інтернеті.
6. Робота з батьками з питань попередження негативного впливу Інтернет мережі на дітей.

7. Форми і методи соціально-педагогічної роботи з підростаючим поколінням щодо безпечного використання Інтернету.

8. Інноваційні технології соціально-педагогічної роботи щодо захисту дітей від небезпеки кібербулінгу (обмін досвідом роботи).

У процесі роботи семінару рекомендується надати інформацію педагогам щодо класифікації ризиків, з якими діти можуть зіштовхнутись в Інтернет мережі, а саме: контентні, комунікативні, електронні та споживчі ризики. Розкрити поняття булінгу й кібербулінгу та ознайомити з програмою «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти».³ Обговорити профілактичні заходи щодо запобігання потраплянню дітей у ризиковані ситуації в Інтернеті, а також звернути увагу педагогічних працівників на необхідність проведення роз'яснювальної роботи серед дітей з метою запобігання такому явищу як фільмування побиття та знущання над дитиною з боку однолітків з подальшим розповсюдженням даного відео у мережі Інтернет. Наголосити на відповідальності за порушення прав людини. Окреслити питання, які необхідно ставити перед батька з метою убезпечення дітей в Інтернеті.

Семінар «Основоположні права і свободи людини, права дитини»

Мета: надати інформацію щодо юридичних джерел, що закріплюють права людини та дитини, механізми їх реалізації та запобігання їх порушенню.

Питання для обговорення:

1. Міжнародні стандарти у сфері прав людини та дитини.
2. Державна політика України в галузі прав людини і дитини.
3. Міжнародні механізми забезпечення прав людини.
4. Механізм захисту прав людини в Україні (суд, правоохоронні органи).

³ URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-ta-podolannya-bulingu-u-zakladah-osviti/>

5. Права й обов'язки в Конституції України.
6. Інтернет як одне з джерел порушення прав людини.
7. Юридична відповідальність осіб, які порушили права людини.
8. Захист прав дитини та боротьба з їх порушенням.

В процесі роботи семінару необхідно розкрити поняття та ознаки прав і свободи людини, права дитини. Юридичні джерела, що закріплюють права людини та дитини. Окреслити основні напрями державної політики щодо захисту прав людини. Визначити систему та механізми захисту прав людини та дитини у світі та в Україні; систему гарантій реалізації прав людини та особливості гарантій, передбачених конституцією України. Визначити поняття та види юридичної відповідальності за порушення прав людини в Україні. Розкрити поняття «захист прав дитини» та комплекс заходів щодо запобігання порушенню прав дитини в Інтернеті

Під час роботи методичного об'єднання та в години самоосвітньої діяльності педагогічним працівникам необхідно приділяти увагу вивченню міжнародних документів, які звертають увагу на необхідність захисту дітей від негативного впливу сучасних інформаційних технологій, а саме:

Конвенція ООН про права дитини (ст. 34 -Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Факультативний Протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції дитячої порнографії

Конвенція Ради Європи з попередження злочинів у кіберпросторі.

Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (укладений в Страсбурзі 28 січня 2003 року. Протокол ратифіковано Україною Законом № 23-V (23-16) від 21.07.2006, ВВР, 2006, N 39, ст.328);

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру (Конвенцію ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012)

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97)

Також ватро звернути увагу на національне законодавство, а саме:

Закон України «Про захист суспільної моралі» від 9 лютого 2010 р., де визначено термін «дитяча порнографія», який згідно зі ст. 1 означає

«зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, задіяної у реальній або змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях».

Закон України від 6 вересня 2012 року № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: Розділ I стаття 1.7. утиск - небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери та Кримінальний кодекс України (вступив у силу 1 вересня 2001 р.). Стаття 120. Доведення до самогубства. в яких йдеться про психологічне насильство над особистістю:

Указ Президента України № 501/2015 25 серпня 2015 року «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», де зазначено необхідність зменшити кількість дітей – жертв насильства та всіх форм експлуатації, а також дітей, які перебувають у конфлікті із законом та встановити мінімальні стандарти безпеки та благополуччя дитини;

Лист МОН №1/9-413 від 27 липня 2017 року «Про деякі питання щодо організації виховної роботи у навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році», у якому серед інших проблем окреслено проблему залучення дітей через Інтернет до ігор-квестів, які спонукають підлітків до суїцидальної поведінки та запропоновано методичні рекомендації: «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення»(схвалені для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 16.06.2017)).

Альтернативою методичних об'єднань можуть бути створені постійно діючі психолого-педагогічні семінари для фахівців з окремих спеціальностей (інформатики, основ безпеки життєдіяльності та правознавства) з найбільш важливих питань навчально-виховного процесу та семінари-практикуми з педагогами-вихователями різних категорій, а також творчі групи щодо впровадження в практику роботи передового педагогічного досвіду, досягнень психолого-педагогічної науки у сфері використання інформаційних технологій.

Для удосконалення науково-теоретичної підготовки замість методичних об'єднань у навчальному закладі можуть організовуватися динамічні групи педагогів як одного так і різних предметів, які працюють не за фахом, а за тематичним, проблемним принципом і об'єднують зусилля вчителів суспільно-гуманітарних, природничо-математичних та інших дисциплін для розкриття суті й шляхів розв'язання таких актуальних проблем, як використання інформаційних технологій в системі життєдіяльності дитини, формування культури спілкування в Інтернеті.

На рівні закладів освіти вивчення даних явищ та системи заходів щодо запобігання їм повинно бути введено до навчальних програм, курсів з таких дисциплін, як «Правознавство», «Основи безпеки життєдіяльності», Основи інформатики, «Людина і суспільство» та ін.

У плані роботи методичного об'єднання можуть бути заплановані такі види діяльності:

- засідання, присвячені обговоренню змісту програм спецкурсів, навчально-методичних посібників з проблем використання інформаційних технологій, захисту прав дитини, запобігання насильству й експлуатації, які можливі у разі порушення культури і правил спілкування в Інтернеті;
- вивчення законодавчих актів, нормативних документів, інструкцій, наказів, обговорення науково-методичної літератури, що відображають проблему порушення культури спілкування та проявів різних видів насильства при використанні ІКТ;
- проведення відкритих уроків, виховних заходів і взаємовідвідування різних форм освітньої діяльності;
- вивчення та пропагування педагогічного досвіду з даної проблеми;
- підготовка сценаріїв, рефератів, уроків, лекцій тощо для використання у освітньому процесі;
- обговорення досвіду зарубіжних країн щодо запобігання неправомірному використанню інформаційних засобів зв'язку і насильства над особистістю;
- розроблення методик щодо вивчення та прогнозування морально-ціннісних орієнтацій учнів;
- обговорення та затвердження експериментально-дослідних майданчиків, творчих груп наукових досліджень, методик, передових технологій навчання і виховання з проблем використання Інтернет мережі.

Отже, з урахуванням вищенаведеного, можна зробити висновок, що з метою удосконалення методичної роботи з педагогічними працівниками навчальних закладів необхідно розглянути її принципи та функції, визначити параметри основних її форм, вимоги до її організації, сформулювати основні критерії виховної та профілактичної роботи з поясненням дітям етичних норм та небезпек при користування Інтернетом та мобільним зв'язком, а також визначити головні завдання таких масових форм методичної роботи, як педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, школи передового педагогічного досвіду та інші, розглянути основні вимоги до організації і роботи педагогічних колективів над єдиною науково-методичною темою (проблемою), звернути увагу на питання моделювання передового педагогічного досвіду та впровадження його в практику навчально-виховної роботи.

Необхідно спрямувати навчально-виховний процес насамперед на те, щоб мінімізувати розрив між існуючими та необхідними знаннями педагогів у сфері використання інформаційно-комунікаційних засобів зв'язку, правового захисту дітей від насильства, порнографії, приниження, кібербулінгу та умінням використовувати ці знання на практиці.

У системі науково-методичної роботи необхідно передбачити для обговорення:

- найактуальніші теми і проблеми, які дозволять сформулювати у студентів, педагогів знання, навички щодо запобігання неправомірному використанню інформаційних засобів зв'язку і попередження насильства над особистістю;
- юридичні знання з проблем насильства та жорстокого поводження з дітьми за допомогою мережі Інтернет, мобільних телефонів;
- права і обов'язки дитини в сім'ї, суспільстві, в освітніх закладах, обов'язки і відповідальність батьків, педагогів щодо дітей;
- відповідальність дітей та молоді, їхніх батьків або опікунів згідно з положеннями Адміністративного та Кримінального кодексів;
- перелік та повноваження служб, які опікуються дітьми, захищають їх права, створюють умови для реалізації прав, свобод і законних інтересів;
- права та обов'язки (педагогів) щодо захисту прав дітей (у ситуаціях неправомірного поводження з дітьми).

Педагог повинен:

- розпізнавати випадки порушення культури поведінки, прав дитини, насильства та жорстокого поводження з неповнолітніми при користуванні інформаційно-комунікаційними технологіями;
- звертатися до державних, недержавних установ і організацій з метою захисту і представництва прав та інтересів дитини;
- взаємодіяти з сім'єю дитини, державними та недержавними установами у формуванні мобільної культури та в разі виникнення проблем.

Система освіти має великі можливості щодо попередження різних форм негативного впливу інформаційних технологій на розвиток особистості.

Управління педагогічним процесом здійснює педагог, який повинен спроектувати навчально-виховну роботу, організувати співробітництво сім'ї та навчального закладу, оперативно контролювати хід процесу і вносити відповідні корективи, аналізувати досягнення, результати та виявляти недоліки, оперуючи визначеннями, методами, засобами і формами педагогічного процесу.

Отже, одним із головних завдань навчального закладу, сім'ї - виховання особистості, яка, маючи стійкі позитивні мотиви поведінки, діє в будь-яких обставинах у відповідності з моральними нормами поведінки.

2.3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА З БАТЬКАМИ

Найповніше духовну культуру особистості забезпечує виховна функція сім'ї. Сучасна сім'я має бути головною ланкою у вихованні дитини. Вона має забезпечити їй достатні матеріальні та педагогічні умови для інтелектуального, фізичного, морального та духовного розвитку.

Необхідність сильної державної сімейної політики зумовлена суспільними потребами: сім'я є партнером суспільства в розв'язанні його головних проблем, збереженні моральних основ, соціалізації дітей, розвитку

культури та економіки. Отже, суспільство зацікавлене в такій сім'ї, яка здатна виробити та реалізувати власну життєву стратегію, забезпечити не лише своє виживання, а й розвиток дитини.

Враховуючи, що батьки готують свою дитину до майбутнього самостійного життя, яке несе в собі численні обов'язки як перед собою, так і перед суспільством, навчально-виховні заклади системи освіти повинні здійснювати організаційно-практичну роботу щодо формування їх педагогічної культури. З метою позитивного впливу сім'ї на формування дітей слід усіляко підносити пріоритети родинного виховання, акцентувати увагу батьків на відповідальності сім'ї за виховання і долю дитини (ст. 51 Конституції України).

Така робота з батьками передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять: проведення тематичних батьківських зборів з актуальних питань виховання, зборів-диспутів, зборів-практикумів, коли батьки отримують певні завдання, наприклад, для визначення рівнів моральної та правової свідомості дитини тощо; лекції, науково-практичні конференції, батьківські дні, тренінги та ін.

Необхідно звернути увагу батьків на феномен впливу мережі Інтернет. Особливо це стосується захоплення дітей спілкуванням в соціальних мережах, яке може призвести до небажаних знайомств та потрапляння в ризиковані та кримінальні ситуації, а також до розвитку інтернет-залежності та впливає на формування культури поведінки та спілкування дітей.

У цьому напрямі робота з батьками учнів передбачає:

- ознайомлення з нормами етики спілкування в Інтернеті;
- ознайомленням з поняттями «жорстоке поводження», «наси́льство і експлуата́ція», методами та формами їх вираження в ІКТ (кібербулінг, «улещування» з метою сексуальної експлуатації та з сайтами, які пропагують насильство, порнографію, суїциди, наркотичні засоби, расизм, фашизм, антисемітизм);
- формування мотивації на раціональний діалог з дітьми, довірливі стосунки з ними, взаємодію з фахівцями з проблеми порушення культури мобільного зв'язку;
- формування досвіду (вмінь і навичок) запобігання неправомірним, асоціальним діям поводження щодо себе і своїх дітей при використанні мобільних телефонів та спілкування в Інтернеті.

У контексті даної проблеми можна провести заняття з батьками та розглянути питання!

- норми і етика користування Інтернетом;
- права та обов'язки батьків щодо виховання дітей;
- злочини проти життя, здоров'я і гідності особи;
- єдність та відмінність права і моралі;
- діти - жертви кібербулінгу;
- нормативно-правові акти щодо запобігання злочинів та насильства над дітьми в ІКТ;
- заохочення та покарання дітей у сім'ї;

- особистий вклад батьків і їх відповідальність - моральна, юридична;
- головні завдання морально-етичного виховання дітей. Живе спілкування з дітьми – запорука їх непотрапляння в залежність (комп'ютерну, наркотичну);

- роль та педагогічні функції сімейних вихователів та ін.

Обговорити на батьківських зборах проблему
«Відповідальність батьків за виховання дітей»

Питання для обговорення:

- Конституція України, Сімейний кодекс України, державні документи про права та обов'язки батьків, їхню відповідальність за виховання дітей. Готовність молодих батьків до виховання дитини.

- Виховання дітей у дусі гуманізму і високої моралі, турбота про здоров'я та фізичний розвиток. Відповідальність батьків за невиконання батьківських обов'язків: моральна, суспільна, юридична. Засоби громадського впливу: обговорення в комісіях сприяння сім'ї та школі, у справах неповнолітніх, батьківських комітетах школи, класу, матеріальне відшкодування за наслідки хуліганських дій дитини з використанням ІКТ. Кримінальна відповідальність батьків, дітей.

- Порухення етики користування мобільним зв'язком як правопорушення і злочин. Причини їх виникнення. Запобігання правопорушенням при використанні мобільного зв'язку.

«Круглий стіл» на тему: Закон України «Про захист суспільної моралі». Даний захід рекомендується провести у формі відповідей на запитання батьків для чого запрошуються працівники служби у справах дітей, працівники компаній і інформаційних засобів зв'язку, соціальні працівники, працівники міліції, прокуратури, представники громадських організацій, що працюють у цьому напрямі, психологи. Для успішної організації заходу слід заздалегідь попросити батьків підготувати запитання, що стосуються різних аспектів відповідальності батьків за виховання дітей, їхніх правопорушень. Під час проведення «круглого столу» слід дати можливість батькам висловити свої думки з того чи іншого питання. Бажано також запропонувати виступити перед батьками запрошених учасників «круглого столу», які б висвітлили різні аспекти профілактики злочинів в Інтернеті, кібербулінгу, обговорити безпечне використання можливостей Інтернету, ознайомити батьків з правилами використання інформаційних технологій. Необхідно інформувати батьків з приводу того, що за певні матеріали, які можуть розповсюджувати їхні діти, може настати адміністративна або кримінальна відповідальність.

Тематика практичних занять

1. Обговорити з батьками ситуації з питань культури поведінки, ставлення до естетичних та етичних цінностей їх дітей.

2. Запропонувати батькам провести спостереження за характерними проявами в поведінці дітей з метою більш глибокого розуміння їхніх індивідуально-психологічних особливостей, поговорити з дітьми на певні теми:

- розвиток інтелекту, самостійність суджень, здатність до абстрактного мислення;

- моральні якості, ідеали, прагнення, мрії;
- плани на майбутнє, професійні інтереси;
- здатність до самовиховання, вміння керувати своєю поведінкою;
- особливості естетичних ідеалів;
- особливості поведінки в соціумі, наявність поваги, взаєморозуміння з однолітками;

- сайти, яким дитина віддає перевагу;
- погодження з дитиною місця встановлення комп'ютера (так, щоб було видно, що відбувається на екрані монітора) та годин перебування перед екраном. Якщо дитина не може сама стежити за часом, ставте біля комп'ютера будильник. Поясніть, що довготривале сидіння біля комп'ютера псує зір та погіршується загальне самопочуття. Якщо дитина користується смартфоном, то їй бажано обмежити доступ до Інтернету, як мобільного так і через WI-FI зв'язок;

- перегляньте галерею фото та відео в мобільних телефонах дітей (як показує практика, там часто міститься порнографія, відео зі сценами насильства. У разі виявлення поговоріть з дитиною, запитайте, навіщо вона таке зберігає, і поясніть, що просте зберігання, згідно з Українським законодавством, веде до кримінальної відповідальності та покарання.

3. Корекційна робота з налагодження взаємостосунків із сином чи донькою в разі виникнення проблем в користуванні ІКТ. Індивідуальні консультації батьків.

Під час обговорення ситуації рекомендується звернути увагу на питання:

- «інтернет-культура» і її вплив на етичну поведінку дітей;
- причини, що призвели до неправомірних аморальних дій при використанні інформаційних засобів зв'язку;

- оточення, в якому опинилася дитина, у зв'язку з користуванням Інтернетом;

- девіації в поведінці, які формуються у дитини в разі використання Інтернету з неправомірною, аморальною метою;

- вихід із ситуації, в яку потрапила дитина через порушення інтернет-культури (обговорити реальні приклади);

- підбиття підсумків обговорених ситуацій.

Поради батькам щодо виявлення інтернет-залежності:

✓ Проаналізуйте, яку кількість вільного часу дитина проводить в Інтернеті. Чи залишається у неї час на виконання домашніх обов'язків, шкільних завдань, прогулянки, чи вчасно вона харчується.

✓ З'ясуйте на що дитина витрачає час в Інтернеті. Існує три види залежності:

- ігрова залежність – пристрасть до online-ігор;
- залежність від соціальних мереж – пристрасть до online-спілкування та віртуальних знайомств (з метою залучення у друзі якнайбільшої кількості осіб),

надання переваги спілкуванню у соціальних мережах та на форумах, замість спілкуванню в живу;

- нав'язливий веб-серфінг – хаотичне відвідування різноманітних сайтів, без конкретно поставленої мети.

✓ Зверніть увагу на поведінку дитини та її емоційний стан коли вона не перебуває в Інтернет мережі. У дитини може спостерігатися пригнічений або роздратований стан, часта зміна настрою, неадекватна (агресивна поведінка), порушення сну, апетиту.

Психологічні та фізичні ознаки інтернет залежності (за доктором М. Орзак).⁴

Психологічно залежність виражається в наступному:

- ✓ Ейфорія або просто гарне самопочуття при проведенні часу за комп'ютером;
- ✓ Немоżliвість зупинитися і припинити проведення часу в мережі Інтернет;
- ✓ Збільшення часу, яку людина проводить за комп'ютером (у всесвітній павутині);
- ✓ Людина віддає перевагу комп'ютеру, а не сім'ї і друзям;
- ✓ При неможливості перебувати за комп'ютером людина відчуває депресію, відчуття порожнечі і роздратування;
- ✓ Людина починає брехати про свою діяльність не тільки роботодавцю, але і членам сім'ї;
- ✓ Залежність від Інтернету супроводжується проблемами в навчанні або на роботі.

Фізичні симптоми:

- ✓ Сухість в очах;
- ✓ Головні болі;
- ✓ Болі у спині;
- ✓ Зміна режиму сну;
- ✓ Розлади сну;
- ✓ Недотримання особистої гігієни;
- ✓ Пропуск прийомів їжі;
- ✓ Об'їдання за комп'ютером;
- ✓ Синдром карпального каналу, тобто тунельне ураження нервових клітин в руці (це пов'язано з перенапругою м'язів).

Методи, які можна використовувати в подальшій роботі

Метод переліку ідей. Цей метод може бути сприятливим для початку роботи над новою темою чи проблемою. Він має на меті заохочувати вільне висловлювання ідей та утвердження відчуття відсутності цензурних обмежень. Практичне заняття за цим методом може проходити у формі диспуту.

Аналіз конкретних ситуацій - метод роботи з реальними життєвими ситуаціями, спрямований на визначення певних проблем, недоліків та пошук

⁴ www.a-betka.in.ua/2015/10/oznaky-internet-zalezhnosti.html

шляхів їх уникнення чи подолання. Даний метод дає змогу пересвідчитись у реальності існування проблеми, проаналізувати причини її виникнення та визначити можливі шляхи запобігання. Для занять із запобігання насильству в Інтернеті та кібербулінгу (через мобільний зв'язок) можна використовувати історію потерпілих (історії для розгляду мають бути невеликими та чітко розкривати суть проблеми).

Також батькам необхідно надати інформацію:

про телефон безкоштовної Національної гарячої лінії з протидії домашньому насильству та захисту прав дитини Центру «Ла Страда-Україна», де можна отримати консультації щодо безпечного використання Інтернету дітьми: 0-800-500-335 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів), або 386 (для дзвінків з мобільних операторів Київстар та Vodafone).

про створений проект «Лінія життя. Україна» у рамках якого буде відкрито «гарячу лінію» для емоційної підтримки та попередження самогубств, до якої можуть звертатися безкоштовно та анонімно як дорослі, так і діти.

про посібником для батьків «Діти в Інтернеті: як навчитися безпеці у віртуальному світі».⁵

Висновки

1. Батьки мають розуміти небезпеки, з якими їх діти можуть стикнутись в Інтернеті.

2. Батьки несуть відповідальність за виховання дитини, держава зобов'язана їм у цьому допомагати.

3. Неповнолітній/неповнолітня може бути покараним/ою правоохоронними органами за скоєння злочину з використанням ІКТ.

4. Держава забезпечує захист дітей від заподіяння їм фізичної чи психічної шкоди.

5. Є інтернет-сторінки та гаряча лінія, де можна знайти поради чи проконсультуватися з певної проблеми, пов'язаної з користуванням ІКТ.

РОЗДІЛ 3. ВИХОВНІ ЗАХОДИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ, ПРОГРАМА

3.1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для того щоб запобігти всім тим негативним явищам та небезпекам, які очікують дітей в Інтернеті, необхідно їх навчити правильній поведінці та безпечному користуванню сучасними інтернет-технологіями.

Учителі та батьки повинні знати, що може бути небезпечним для дітей:

- зараження комп'ютера вірусами;
- доступ та безпосереднє залучення до небажаного контенту (порнографія, жорстокість, наркотики, суїцид, міжнаціональна та релігійна ворожнеча, расизм, фашизм, молодіжні агресивні течії);

⁵ URL: http://rvo-kolomak.ucoz.ua/Informatizazija/kijiv_star.pdf.

- ігри з небажаним змістом та ігрова залежність;
- контакти з незнайомими людьми і небезпека зустрічі з ними в реальності;
- неправдива інформація в Інтернеті;
- приниження і образи, переслідування, розбещення під час спілкування;
- неконтрольовані покупки і використання «чорного» маркетингу.

У школах і вдома необхідно ставити блокуючі програми. Батькам рекомендовано використовувати спеціальне програмне забезпечення для персональних комп'ютерів – так званий *«Батьківський контроль»*:

1. Windows Vista Parental Control
2. Windows Live Family Safety
3. Doctor Web

Такі програми дозволять виставляти часові межі, в яких дитині дозволено користуватись Інтернетом, та блокувати сайти з негативним контентом.

Ще батькам хотілось би надати такі поради:

1. Користуйтеся Інтернетом разом з дітьми.
2. Приділяйте більше уваги вихованню дитини, навчайте її комп'ютерній грамотності й правилам безпеки.
3. Домовтесь та контролюйте часові обмеження.
4. Запропонуйте дітям в якості альтернативи пізнавальні, цікаві ресурси, де вони будуть захищені від ризиків.
5. Розташуйте комп'ютер так, щоб було видно екран.
6. Переглядайте журнал сайтів дітей.
7. Поясніть, як “погані” сайти можуть зіпсувати комп'ютер.
8. Будьте другом і радником, щоб дитина не соромилася і не приховувала від вас свої проблеми в інтернеті та мобільному телефоні

В 2017 р. в День Безпечного Інтернету, який відмічають вже не тільки в Європі, але й у багатьох країнах світу говорили про етикет спілкування та повагу до інших користувачів та виробили наступні рекомендації, які стосуються особливо Фейсбуку та Істаграму (а в Україні вже 11 млн. користувачів Фейсбуку та 7,3 млн Істаграму):

1. Перед тим, як позначити когось на фото чи відео, необхідно запитати у нього дозволу.
2. Не розкривайте персональну інформацію свою та інших людей.
3. Діліться фото та відео тільки за згодою.
4. Зважуйте, що думка іншої людини може бути іншою за вашу.
5. Не ображайте інших в мережі, якщо хочете щось сказати людині, то скажіть їй це при зустрічі особисто.

Усім вчителям, батькам та дітям радимо звернутись на інтернет-сторінку *«Онляндія: безпечна веб-країна»*⁶ для отримання цікавої та практичної інформації. «Онляндія» – спільна ініціатива програми Microsoft «Партнерство в навчанні», соціально відповідальних комерційних структур, неурядових організацій за підтримки громадсько-соціальних діячів.

⁶ URL: <https://disted.edu.vn.ua/media/bp/html/etusivu.htm>

Цей сайт містить матеріали українською та російською мовами для дітей, батьків і вчителів (інтерактивні сценарії, короткі тести), завдяки яким діти зможуть освоїти основи безпечної роботи в Інтернеті. На сайті подано доступну, практичну інформацію з інтернет-безпеки, ознайомившись з якою, навіть починаючі користувачі зможуть ефективно використовувати ресурси мережі й захищати себе від небажаного контенту. На цьому сайті дитина також може створити власну безпечну електронну скриньку.

6. Мод де Бур-Букікінно – Спеціальний доповідач ООН з питання торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії сказала: “В багатьох випадках діти розбираються в технологіях краще своїх батьків, та якщо ми дамо їм правильне виховання та засоби, то зможемо надати адаптовані механізми захисту, які зможуть подолати інтернет-хижаків”.⁷

3.2. ПРОГРАМА «ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ»

Укладач:

Е. Воронцова,

науковий співробітник,

практичний психолог,

ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти».

Рецензенти:

В.Є. Штифурак, доктор педагогічних наук, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

В.Г.Панок, директор УНМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України, доктор психологічних наук, професор

Пояснювальна записка

Метою даної програми є: ознайомити слухачів з причинами виникнення булінгу, впливу цього явища на окрему особистість і учнівський колектив в цілому, опрацювати практичні методи виявлення постраждалих та булерів, методами профілактики і втручання.

Програма складається з теоретичного матеріалу (інтерактивних лекцій) і практичної складової – виявлення жертв булінгу або булерів, побудові стратегічних рішень та конкретних методів впливу на учасників булінгу, організації системної роботи в учнівському колективі. У результаті навчання очікується підвищення професійної компетентності педагогічних працівників – викладачів, психологів, соціальних педагогів.

⁷URL:<http://www.ohchr.org/RU/NewsEvents/Stories/Pages/Childsexualexploitationonlineontherise.aspx>

Завдання:

- систематизувати знання щодо групових процесів і взаємостосунків дітей та молоді у навчальному закладі;
- навчитися визначати групи ризику (жертв та булерів);
- ознайомитися з принципами організації системного протистояння булінгу у молодіжному колективі;
- набути умінь проводити тренінг асертивної поведінки;
- ознайомлення з зарубіжним досвідом попередження і подолання булінгу.

Курс може викладатися як складова післядипломної освіти викладачів, психологів, соціальних педагогів. Альтернативною формою навчання може бути 3 денний тренінг для класних керівників, вчителів, психологів, соціальних педагогів, заступників директора з виховної роботи.

Вирішенню цього питання приділяється велика увага в європейській і західних освітніх системах. Програма розроблена з урахуванням зарубіжних досліджень профілактики булінгу в закладах освіти та шляхів подолання й запобігання цього явища.

Програма призначена для професійного розвитку вчителів, соціальних педагогів, психологів.

Розрахунок часу: загальний обсяг курсу: – 36 години, з них 12 годин – теоретичні (лекції), 12 годин практичних занять (відпрацювання практичних вправ для попередження та подолання булінгу), 10 годин самостійної роботи, 2 години залік.

Форми контролю:

- виконання практичних завдань у процесі проведення практикумів

Навчально-тематичний план

1. Булінг. Соціально-психологічні причини виникнення булінгу. Булінг у дитячому колективі. Передумови виникнення булінгу, причини проявів насильства.

2. Види булінгу: фізичний, вербальний, прихований, кібербулінг. Ініціація, процес і наслідки булінгу.

3. Учасники булінгу: булер, жертва, спостерігачі, захисники, співчуваючі. Особистісні якості учасників, зміна та змішування ролей.

4. Діяльність щодо запобігання булінгу. Принципи організації превентивної роботи у навчальному закладі.

5. Технології, правила, процедури і прийоми роботи для зупинення булінгу в навчальному закладі. 7 кроків для зупинення булінгу.

6. Методи арт-терапії: вивчення літературних творів, ілюстрація, інсценування. Моделювання альтернативного варіанту розвитку подій.

7. Огляд зарубіжного досвіду. Методи «Шкільного суду» та «Човникової дипломатії»

8. Поняття асертивності. Тренінг асертивної поведінки

9. Залучення до роботи з профілактики та подолання булінгу всіх

учасників навчально-виховного процесу – адміністрації, викладачів, студентів. Наставництво і шефство.

10. Психологічна, педагогічна, спеціальна допомога дітям, які стали жертвами булінгу.

11. Психологічний, педагогічний, соціальний вплив на булерів. Кримінальна відповідальність.

12. Семінар: обговорення форм і методів психолого-педагогічної роботи щодо подолання насильства серед дітей та молоді.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ

1. Булінг. Соціально-психологічні причини виникнення булінгу. Булінг у дитячому колективі. Передумови виникнення булінгу, причини проявів насильства.

Теоретико-методологічною основою програми є роботи зарубіжних вчених, які вивчали це явище (DanOlweus, 1978; Pellegrini, 2001; Jimersonetal, 2010; Sweareretal. 2010; Rose, Espelage, 2012).

Булінг, згідно визначення CDC (Centers for Disease Control and Prevention),

– це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, які не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення. Психотерапевт І.Бердишев визначає булінг як свідоме, тривале насильство, що не носить характеру самозахисту і виходить від однієї або декількох осіб [5]; на думку соціолога І.М. Кона, булінг– це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі [6]. Т.Фалд, автор Інтернет ресурсу BullyOnLine (www.bullyonline.org) вважає булінгом регулярну негативну поведінку одного працівника по відношенню до іншого або до цілої групи його колег, включає різні прискіпування через дрібниці, часто зовсім необґрунтовані, негативну оцінку роботи або відмова від будь-якої оцінки, прагнення ізолювати працівника або групи працівників від інших, розпускання брудних чуток і пліток [7]. На наш погляд, всі ці визначення у повному обсязі виражають сутність булінгу, а висвітлюють лише деякі його аспекти. Ми прийшли до висновку, що **булінгом** можна вважати умисне, що не спрямоване на самозахист і не санкціоноване нормативно-правовими актами держави, тривале (або таке, що повторюється) фізичне або психологічне насильство з боку індивіда або групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) до індивіда, і що відбувається переважно в організованих колективах з певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет у деяких осіб).

Булінг (bullying, від англ. Bully– хуліган, забіяка, задира, грубіян) визначається як утиск, дискримінація, цькування. Девід Лейн і Ендрю Міллер визначають булінг як тривалий процес свідомого фізичного і /або психологічного жорстокого ставлення, з боку одної особи або окремої групи до інших.

Близько 80% дітей в Україні до 15-річного віку в тій чи іншій формі стають учасниками булінгу (Martsenkovskyi, 2014 p.). Вони можуть бути жертвами, булерами або сторонніми спостерігачами. У той час коли більша частина дітей зустрічаються з булінгом одноразово, близько 8% дітей шкільного віку є хронічними жертвами і піддаються булінгу декілька разів на тиждень. Наші дані узгоджуються зі статистичними даними PACER Національного центру превенції булінгу США, відповідно до яких від 6 до 8% дітей регулярно потерпають від насильства у навчальному закладі.

Які основні причини булінгу?

Прояв булінгу в людській спільноті багато в чому ґрунтується на протиставленні «своїх» і «чужих» у боротьбі за різні ресурси.

Серед учнів, які навчаються у ЗНЗ м. Києва проводилося опитування:

- Які причини неприязні до своїх однолітків?
- Коли дитина може стати причиною агресії і третирування?
- В яких формах вони можуть її проявлятися?

На першому місці (близько 60% учнів) назвали банальне бажання показати, хто «головний»; 35% опитаних посилялися на дратівливі особливості характеру однолітків, їх окремі фізичні особливості або поведінку; понад 20% дітей не усвідомлювали, що таким чином вони завдають шкоди своїм одноліткам. Згідно з даними, отриманими при обстеженні популяції київських школярів, найбільша ймовірність стати жертвою або учасником булінгу має місце у періоди переходу з початкової в середню і з середньої у старшу ланку. У цей період у класах з'являються нові учні, на яких «тисне» вже згуртована за попередній час навчання група однолітків.

Практикум: *криголам – мета встановлення довірливих відносин у навчальній групі.*

Крок 1: Пояснення вправи і процедури її проведення. У будь-якій програмі, що навчає спілкуванню або впевненості в собі, важливо проговорювати свої почуття, думки тощо. Це доведеться робити кожному члену групи в ході тренінгу, і часто необхідність в перший раз говорити перед аудиторією може викликати великі складнощі.

Ця вправа м'яко «ламає кригу», дає кожному учаснику можливість поговорити з кількома іншими учасниками тренінгу.

Працюючи в парах, учасники отримують завдання - провести короткий діалог тривалістю приблизно хвилину. Їм повідомляється тема для розмови. Коли закінчується відведений час, відбувається зміна партнера, учасники отримують нову тему для розмови, і так продовжується до тих пір, поки всі учасники не поговорили з кількома людьми - або поки у тренера вистачає тем для бесіди.

Крок 2: Розділіть всіх членів групи на пари. Запропонуйте учасникам разом зі своїми партнерами розосередитися по кімнаті. Неважливо, хто є партнером - знайома або незнайома людина, - бо через хвилину всім доведеться об'єднатися в інші, нові пари. Попросіть учасників визначити, хто з них буде першим, а хто другим номером.

Крок 3: Рухаючись від пари до пари, роздайте кожній з них тему короткої розмови (див. «Матеріали тренера»). Запропонуйте першим номерам почати бесіду, тобто, зробити вступні зауваження.

Крок 4: Через проміжок часу (хвилина або близько того) запропонуйте другим номерам переміститися до найближчого першого номера, які перебуває праворуч від них. Повторіть крок 3, але тепер коротку розмову повинні починати другі номери.

Крок 5: З плином часу (хвилина або близько того) запропонуйте учасникам ще раз поміняти партнерів. Ще кілька разів повторіть кроки 3 і 4.

Крок 6: Зберіться в загальне коло. З'ясуйте реакції учасників на цю вправу.

2. Види булінгу: фізичний, вербальний, прихований, кібербулінг. Ініціація, перебіг і наслідки булінгу.

У літературі виділяють різні види булінгу. Такі явища трапляється у дитячому й молодіжному колективах, панує у тюремному середовищі і в дорослих соціальних групах, зокрема у трудових колективах. Булінг у залежності від специфіки групи, відбувається у дуже різних формах. Але основними ми вважаємо такі: *фізичний, вербальний, прихований і кібербулінг*.

Фізичний булінг проявляється у вигляді таких дій, як удари, підніжки, щипки, а також псування майна. Цей вид шкільного насильства більш характерний для хлопчиків, які частіше схильні до прояву фізичної агресії. До фізичного відносять і сексуальний булінг (дії сексуального характеру).

Вербальний (психологічний): образи, погрози, непристойні епітети соціального, расистського, релігійного характеру або інші принизливі висловлювання щодо жертви.

Прихований булінг не завжди легко розпізнати. Це поширення пліток, брехня або звинувачення, спрямовані на те, щоб зруйнувати або похитнути соціальні зв'язки людини. Цей вид булінгу більш характерний для дівчат. Вважається, що вони оцінюють соціальні взаємини як пріоритетні, тому їх агресія більше спрямована на соціальне ізолювання жертви.

До *кібербулінгу* відносяться зображення, аудіо- чи відеозаписи, розміщені у різних інформаційних мережах Інтернет і спрямовані на приниження жертви. До кібербулінгу можна віднести імітування чужих профілів у соціальних мережах, що псує репутацію жертви та шкодить її соціальному статусу. Новий різновид шкільного кібербулінгу–жертва отримує образи на телефон, електронну адресу або через інші електронні пристрої.

Незважаючи на різноманітність форм булінгу, всі вони мають **загальні характерні риси**:

- упередженість і агресивність дій, спрямованих проти жертви;
- дисбаланс статусів кривдника і жертви, який може проявлятися у різному соціальному становищі, фізичних, фізіологічних, фінансових можливостях, культурній, релігійній або расовій належності;
- розуміння ймовірності повторення таких ситуацій;
- гостра емоційна реакція жертви на прояви булінгу.

Типи булінгу пов'язані з соціальним статусом жертви: аутсайдерство учня у навчальному закладі проявляється актами насильства або цькування, а також її неприйняттям та ігноруванням. Неприйняття може бути пасивним або активним. Ігнорування і неприйняття показує дитині, що вона зайва у цьому колективі, а якщо потрібна, то тільки для ролі «цапа-відбувайла».

Втягування дитини у роль жертви відбувається шляхом провокації (Roland, 1999). Провокуючі буллі (переслідувач) робить якусь дію по відношенню до іншої дитини, щоб викликати її реакцію, звинуватити її у чому-небудь, скоєному раніше або тому, що здійснюється зараз. Інший спосіб – негативні висловлювання, що вказують на недоліки жертви, наприклад, щодо суджень, поведінки, зовнішності або одягу. В обох випадках провокатор шукає щось негативне і хапається за це. Ще один прийом, щоб викликати у людини невдоволення – фізичний вплив або перешкоджання її діяльності, для того, щоб потім використовувати негативну реакцію. Головне – знайти привід для звинувачення. У будь-якому випадку людина потрапляє в ситуацію, коли вона змушена реагувати. Умілий провокатор постарається інтерпретувати негативно будь-яку реакцію. Якщо жертва залишиться пасивною, то буде звинувачена в небажанні відповідати. Якщо жертва відповість, то відповідь буде перекривлено і оголошено хамством або брехнею. Таким чином, створюється привід для нового обвинувачення. Наступного разу, під час зустрічі з жертвою, провокатор використовує привід знову, і жертва опиняється у пастці. Отже, механізмом втягування є провокація, особливо, якщо йдеться про фізичну форму цькування і вербальних переслідувань. Цей прийом може використовуватись і для обґрунтування ізоляції людини.

Ще один елемент всіх основних форм булінгу – погрози. Нерідко черговий епізод цькування закінчується тим, що переслідувачі обіцяють жертві і один одному, що «обов'язково повернуться». Переслідувачі можуть просто погрожувати жертві або передавати свої погрози через інших, що є одним з елементів залякування.

Практикум: *«У пошуках спільного».* Мета вправи-дослідити захоплення, інтереси, смаки, погляди учасників групи. Зробити висновки щодо можливості взаємодії у різних умовах.

Крок 1. Учасники отримують аркуш паперу, на якому записують своє ім'я.

Крок 2. Тренер дає завдання зібратися у групу біля нього (або у заданому місці) учасників за певною ознакою та записати імена тих, хто опинився у групі разом.

Крок 3. Після того, як учасники, схожі за заданою ознакою «познайомилися» дається завдання об'єднатися за іншою ознакою і також записати імена, тих хто опинився разом за новою ознакою.

Повторюється крок 3 до тих пір, поки всі учасники не знайдуть спільні ознаки, інтереси, смаки тощо.

Крок 4. Зібратися всім разом і обговорити свої відкриття.

- Ускладнене завдання: утворити групи «За інтересами» і виконати якісь спільні дії, що демонструють те, що об'єднує учасників.

Для тренера: ознаки – ті, хто люблять сир, ті, хто роблять фіззарядку, ті, хто добре бігає та інші.

3. Учасники булінгу: булер, жертва, спостерігачі, захисники, співчуваючі. Особистісні якості учасників, зміна та змішування ролей.

Попри наявність чітких критеріїв, діагностика та виявлення булінгу досі залишається значною проблемою в усьому світі. Активно ведуться наукові і медійні дискусії щодо найкращого методу для оцінювання булінгу і віктимізації (жертвності). Більшість дослідників (Cornell і ін., 2006) погоджуються, що методи оцінювання недостатньо розроблені. Комплексне оцінювання за допомогою опитування свідків, батьків і вчителів завдяки впливу безлічі факторів не може бути взірцем точності оцінювання булінгу. Тому в більшості випадків покладаються на дані самозвітів жертв та булерів, незважаючи на ймовірність їх упередженості, що пов'язана з фактором соціальної самопрезентації або страхом помсти (Пеллегріні, 2001).

Соціальна структура булінгу складається з трьох елементів: переслідувача (булера), жертви і спостерігача. Щодо спостерігачів (ким би вони не були), вчені відзначають такі їх типові емоції як інтерес, почуття провини і відчуття власного безсилля.

За даними норвезького психолога Дана Ольвеуса, автора книги *«Булінг в школі: що ми знаємо і що можемо зробити» діти, які стають булерами-переслідувачами мають такі риси:*

- впевненість, що «домінуючи» і підпорядковуючи собі інших, набагато легше досягати своїх цілей;

- не вміють співчувати своїм жертвам;
- фізично сильні хлопчики;
- легко збудливі та дуже імпульсивні діти, з агресивною поведінкою.

Ініціаторами цькування також можуть бути такі діти, які:

- мріють бути лідерами у навчальній групі;;
- бажають перебувати у центрі уваги;
- мають високий рівень домагань;
- впевнені у своїй перевазі над жертвою;
- не визнають компромісів;
- агресивні, які самостверджується у цькуванні жертви;
- інтуїтивно відчують, що однокласники не зможуть чинити опір;
- мають слабкий рівень самоконтролю.

У навчальному закладі в булінгу найчастіше бере участь ціла група учнів. Якщо лідер групи - буллі (булер), то інші наслідують його поведінку і беруть участь у цькуванні однокласників. Це дає групі внутрішній імпульс, з одного боку, створює ефект причетності, згуртування. Інший результат спільного цькування – послаблення почуття відповідальності за свої дії. «Там був не тільки я», – кажуть, щоб виправдати себе і дорослі, і діти. Коли усвідомлення особистісна відповідальність слабшає, гальмують і стримуючі механізми.

«Спільники» булерів найчастіше такі діти, які:

- бояться бути на місці жертви;
- не бажають виділятися з-поміж однокласників;
- цінують свої відносини з лідером;
- піддаються впливу «сильних світу цього» у класі або навчальній групі;
- не вміють співпереживати і співчувати іншим;
- не мають власної ініціативи;
- сприймають цькування як розвагу;
- мають жорстоких батьків;
- озлоблені однолітки, які мріють взяти реванш за свої приниження;
- виховуються у неблагополучних сім'ях й відчули насильство від старших членів родини.

Необхідно підкреслити, що будь-яка дитина може стати об'єктом для насильницьких дій.

На думку психолога Дана Ольвеуса найчастіше жертвами булінгу стають діти, які:

- тривожні, нещасні, з низькою самооцінкою, невпевнені в собі;
- не мають жодного близького друга серед дітей, і вважають за краще спілкування з дорослими людьми;
- лякливі, чутливі, замкнуті й сором'язливі;
- схильні до депресії і меланхолії;
- фізично слабші хлопчики, ніж ровесники.

Також жертвами булінгу можуть стати діти, які:

- вірять, що заслуговують ролі жертви, і пасивно очікують насильства від переслідувачів;
- страждають від самотності;
- мають негативний досвід життя;
- походять із соціально-неблагополучних сімей;
- зазнають фізичного насильства вдома;
- страждають від комплексу неповноцінності;
- не вірять, що педагоги їх захистять;
- віддають перевагу замовчуванню про насильство і цькування;
- не вважають себе значущою частиною свого колективу;
- змирилися з цим насильством, як зі своєю долею;
- вірять, що заслуговують ролі жертви, і пасивно очікують знущань.

Особливості дітей, які можуть провокувати до цькування, поведінка яких викликає роздратування у однокласників і вчителів:

- гіперактивність і підвищена збудливість;
- погана успішність;
- більш матеріально забезпечені;
- мають синдром дефіциту уваги;
- улюбленці вчителів, ябеди;
- знаходяться під гіперопікою або гіпоопікою батьків;
- мають підвищене почуття власної гідності;

- «білі ворони» у зовнішності (наприклад, заяча губа, незвичайна форма вух, сколіоз, шрами, окуляри, нервові тики, косоокість, ...)
- неохайно одягнені або ж одягнені занадто яскраво;
- обдаровані, вундеркінди;
- ті, що хваляться досягненнями своїх батьків;
- не мають електронних новинок або ж мають найдорожчі з них, не доступні іншим дітям;
- інтроверти з утрудненою комунікацією;
- часто хворіють і пропускають через це уроки в навчальному закладі;
- мають незвичайну манера мови або щось інше «незвичайне» з точки зору його товаришів по навчанню (а це може бути що завгодно);
- діти, які не вміють захистити власні інтереси через свою делікатність або психологічні особливості;
- діти іншої національності, непопулярної на даний час у країні.

Практикум: *Трикутник долі. Мета вправи: усвідомити певні «сценарії» життя, у які ми потрапляємо усвідомлено або мимовільно. Зрозуміти, які емоції відчуває кожний учасник події, спробувати виробити правила поведінки для кожного учасника.*

Для довідки: Драматичний трикутник («Жертва-Рятівник-Переслідувач», трикутник Карпмана) — психосоціальна модель взаємодії людини в транзактному аналізі. Використовується в психології і психотерапії. Автором драматичного трикутника є Стівен Карпман (США, психотерапевт, учень Еріка Берна).

Відповідно до теорії транзактного аналізу, у нашого «я» є три іпостасі: Батько, який формується за образом і подобою батьків, вчителів та інших значущих постатей нашого дитинства; Дитина, «відповідає» за наші емоції і творчість, і Дорослий, який досліджує і аналізує світ.

Перебуваючи всередині «драматичного трикутника», ми вибираємо для себе певну роль, і це може бути пов'язано не тільки з нашої особистої та сімейної історією, але і з тим станом «я», яке нам найближче в цей момент.

Кожній з ролей відповідають властиві тільки їй почуття. У Переслідувача найголовніша емоція праведне обурення. У Жертви внутрішня суєта, паніка, образа на ситуацію або іншу людину. У Рятівника жалість, почуття обов'язку і відповідальності за іншу людину.

Зміна ролей у трикутнику Карпмана завжди супроводжується інтенсивною зміною емоцій. Тривалість перебування в одній ролі може складати від кількох секунд до кількох років. Протягом дня може відбутися двадцять і більше змін ролей у трикутнику.

Ця модель часто виявляється в процесі нашого спілкування в сім'ї, на роботі, в побуті.

Крок 1. Група ділиться на трійки учасників. Серед трійки визначають ролі: переслідувач, жертва, захисник.

Крок 2. За сигналом тренера учасники тренінгу відіграють зазначені ролі (5- 7 хвилин). Після сигналу тренера ролі змінюються. Через 5-7 хвилин тренер

дає сигнал і ролі знову змінюються так, щоб кожний учасник побував у кожній ролі. Темою можуть бути успіхи у навчанні, фізичні вади, одяг тощо.

Крок 3. Обговорення у трійках своїх відчуттів (у якій ролі краще себе почував учасник, що зрозумів у кожній ролі, чому діти потрапляють у певну роль).

Крок 4. Група збирається у коло. Тренер пропонує питання для рефлексії:

Коли я був переслідувачем, я згадував...

Коли я був спостерігачем, я намагався...

Коли я був жертвою, я міг собі дозволити...

Крок 5. Обговорення у колі особливостей кожної ролі.

4. Діяльність щодо запобігання булінгу. Принципи організації роботи у навчальному закладі.

Психолого-педагогічна діяльність, спрямована на профілактику і подолання булінгу ґрунтується на принципах:

Системності– робота організовується з урахуванням інтересів учнів та залученням усіх учасників навчально-виховного процесу: адміністрації, педагогів, учнів, студентської громадськості.

Персональної відповідальності дорослого. Іноді у навчальних закладах (зрозуміло, з найкращих спонукань) учням пропонують взяти на себе відповідальність за проведення заходів, спрямованих проти булінга. Необхідно підкреслити що учнівська або студентська рада і будь-які учні можуть виступати з корисними ініціативами, однак, без підтримки адміністрації, педагогів вони не спроектують профілактичну роботу. У них не має необхідних знань, умінь у цьому питанні. Необхідно звернути увагу, що, склад учнівських або студентських рад, та й учнів досить швидко змінюється. Але найгірше – це ситуація, коли відповідальність за виховання однолітків покладається на самих дітей.

Безсумнівно, ***привчати студентів до відповідальності важливо і принципово правильно, але цей процес повинен керуватися, направлятися і регулюватися дорослими.*** Це основний принцип, що підкреслює ті владні повноваження, які дорослі повинні мати у стосунках з дитиною. Ці владні повноваження мають фундаментальне значення і для батьків, і для вчителів (Roland, Bjørnsen, Mandt, 2003).

Чітка позиція самих дорослих. Свою однозначну позицію педагог може демонструвати різними психолого-педагогічними методами. По-перше, на особистому прикладі: бути привітним і не дозволяти собі ображати інших. По-друге, висловлювати свої погляди згідно норм права та етикету. Крім того, ставлення до насильства можна продемонструвати, реагуючи на вчинки, схвалювати позитивну поведінку і не боятися співвідносити дії студентів з нормами закону і моралі.

Послідовність і несуперечність. З метою формування в особи поваги до законів і норм моралі профілактична робота повинна бути цілісною, несуперечливою і послідовною.

Це означає, що педагог повинен дотримуватися чинного законодавства і принципів моралі. Важливо, щоб студенти постійно відчували авторитет педагога. Дії та вчинки викладача повинні логічно впливати з його слів, а не суперечити ним (Smith, Pepler, Rigby, 2004).

Практикум: Створення «дорожньої карти» навчального закладу щодо профілактики і зупинення булінгу. Мета вправи: узагальнити та систематизувати отриманні під час заняття знання і навички.

Крок 1. Поділ на малі групи по 5 осіб.

Крок 2. Обговорення плану дій, визначення ключових моментів, вибір способу представлення своїх думок.

Крок 3. На листі ватману візуалізація результатів мозкового штурму групи.

Крок 4. Презентація своїх «карт» групами, відповіді на запитання учасників інших груп, уточнення певних питань.

Узагальнення правил роботи:

1. Конфіденційність - фахівці, які працюють з проблемою булінгу повинні гарантувати конфіденційність учасникам цієї ситуації (жертві, агресору, свідкам). Це буде сприяти розкриття таких випадків в дитячому колективі, підвищенню довіри дітей до педагогів).

2. Етапність (вивчення ситуації, профілактична робота в колективі, згода учасників, розробка програми допомоги, її реалізація та оцінка).

3. Відмова від звинувачень кого-небудь з дорослих у появі випадків булінгу.

4. Категорична заборона на будь-яке насильство в установі («Скажи насильству ні!»). Будь-яке насильство несправедливо і його можна запобігти, змінив ситуацію.

5. Комплексність (урахування всіх аспектів і участь різних співробітників у організації роботи).

6. Індивідуальний підхід до кожного випадку булінгу.

7. Зміщення акценту з покарання булерів на їх реабілітацію. Особливу увагу слід звертати на випадки, коли дії кривдника становлять небезпеку для життя і здоров'я інших або є порушенням закону.

5. Технології, правила, процедури і прийоми роботи з зупинення булінгу у навчальному закладі.

Перший етап протидії насиллю у навчальному закладі – організація ефективної роботи класного керівництва, кураторства, щодо запобігання булінгу.

Другий етап – здійснення заходів, спрямованих безпосередньо проти булінга. Ці заходи реалізуються лише після успішного налагодження стосунків між педагогами і студентами.

Отже, робота з подолання булінгу складається з:

- ✓ профілактичної роботи з студентами;
- ✓ роботи з батьками;
- ✓ роботи з іншими дорослими та студентами старших курсів;

- ✓ надання спеціальної допомоги учасникам булінгу.

Запровадження моніторингу.

Профілактична робота складається з: анкетування, опитування, прямого або опосередкованого збору відповідної інформації щодо проявів булінгу у студентському колективі.

7 кроків до припинення цькування у студентському колективі

Конкретні ситуації дуже різноманітні, це загальні принципи і кроки.

1. Назвати явище.

Коли дитину навмисно доводять до сліз, узгоджено і систематично дражнять, коли відбирають, ховають, псують її речі, коли штовхають, щипають, б'ють, обзивають, підкреслено ігнорують - це називається булінг, цькування, насильство. Далі потрібно зрозуміти, хто готовий взяти на себе відповідальність за негативні наслідки булінгу. Дорослий, який взяв на себе відповідальність, повинен поговорити з групою, в якій відбувається цькування, і назвати явище групі і підкреслити, що будь яке насильство над особистістю переслідується за законом. Аналіз коментарів деяких булерів свідчить, наскільки діти не усвідомлюють негативність та аморальність своїх дій. Вони це називають «ми його дражнимо» або «ми так граємо» або «ми його не любимо».

Важливо: довести до студентів, як було б кожному з вас у такій ситуації? Що відчували б ви? Важливо, щоб педагогічний колектив навчального закладу проводив роботу по формуванню індивідуальної моральної свідомості кожного вихованця. Іноді першого пункту і вистачає, якщо тільки-тільки почалося.

2. Дати однозначну оцінку.

Люди можуть подобатися один одному більше або менше, але це не привід переслідувати і ображати. Розумні люди здатні навчитися бути разом і працювати разом без того, щоб принижувати і гнобити один одного. Навіть якщо вони дуже-дуже різні і хтось комусь здається зовсім неправильним. Можна навести приклади, що нам може здаватися неправильним в інших людях: зовнішність, національність, матеріальне становище, захоплення тощо. Привести приклади, як однакові якості в різні часи і в різних групах оцінювалося по різному. Необхідно підкреслити і визначити загальні правила поведінки, обговорити категорії етики – добро, зло, совість, честь, гідність, справедливість, сенс життя.

3. Визначити булінг як проблему групи.

Коли на людей «наїжджають», пред'являють їм різні звинувачення, вони починають захищатися. У цей момент їх не цікавить, чи мають вони рацію, головне - виправдатися. Діти не виняток. Особливо діти, булери -переслідувачі, тому що дуже часто це діти психологічно травмовані, вони нездатні переносити сором і провину. І вони будуть битися, як гладіатори за свою лідерську роль. Тобто у відповідь обвинувачування щодо насильства над іншими, ви почуєте: «А чого він? А ми нічого ... а це не я » і таке подібне. Зрозуміло, що обговорення в такому дусі не має сенсу. Тому не треба сперечатися про факти, з'ясовувати, що саме «він», хто саме що. Потрібно позначити цькування як

наси́льство над людиною, що є хворобою групи. Хворобою, що вражає групи, класи, компанії. Ось якщо людина не має руки, вона може підхопити інфекцію і захворіти. А якщо група не стежить за чистотою відносин, вона теж може захворіти - насильством. І давайте разом терміново лікуватися, щоб у нас склалися доброзичливі відносини на основі моральної культури і поведінки. Це дозволить булерам і навіть надасть їм можливість хоча б спробувати приміряти роль конструктивного лідера, який «відповідає за моральне здоров'я колективу». І, що особливо важливо, це знімає протиставлення між жертвами-булерами-свідками. З дітьми старшого віку можна подивитися і обговорити книгу «Володар мух» або «Опудало».

4. Активізувати моральне почуття і сформулювати вибір.

Головне завдання - вивести учнів зі «стайного» азарту в усвідомлену позицію, сформувати моральну оцінку того, що відбувається. Можна запропонувати дітям оцінити, який внесок вони зробили у хворобу класу під назвою «цькування». Припустимо:

1 бал - це «я ніколи в цьому участі не беру »,

2 бали - «я іноді це роблю, але потім шкодую »,

3 бали - «цькував, цькую і буду цькувати, це здорово».

Нехай всі одночасно покажуть на пальцях - скільки балів вони поставили б собі? Можливо, «трійок» не буде, навіть у найвідчайдушніших агресорів. Не рекомендується намагатися викрити: «неправда, є, насправді ти займаєшся цькуванням». Навпаки, потрібно сказати: «я радий/а!». Ніхто з вас не вважає, що цькування - це добре і правильно. Навіть ті, хто це робив, потім шкодували. Це чудово, значить, нам буде легко вилікувати свій клас». Так моральна оцінка цькування стає не зовнішньою, нав'язаною дорослим, її дають самі діти.

5. Сформулювати позитивні правила життя в групі і укласти контракт.

Досі мова йшла про те, як не треба. Помилкою буде не навчити дітей конструктивному спілкуванню.

Рекомендується разом з дітьми сформулювати правила життя в групі.

Наприклад: «У нас стосунки з'ясовують без допомоги кулаків. У нас не ображають один одного. У нас не дивляться спокійно, якщо двоє б'ються - їх розбороняють ».

Можна розібрати більш складні ситуації, наприклад, те, що люди по-різному чутливі, і те, що для одного позитивно, для іншого може бути боляче. Це може знайти відображення в такому, наприклад, правилі. «Якщо я бачу, що мимоволі зачепив і образив людину, я негайно припиню робити те, що я роблю».

Правила виписуються на великому аркуші і за них все голосують. Ще краще щоб кожен поставив підпис, у тому, що зобов'язується їх виконувати. Цей прийом називається «Укладення контракту», він ефективно працює в терапевтичних і тренінгових групах. Якщо правила хтось порушує, йому можуть просто мовчки вказати на плакат з його власним підписом.

6. Моніторинг і підтримка позитивних змін

Важливо щоб дорослий (дорослі), який взявся виправляти ситуацію, працював систематично. Він повинен регулярно проводити бесіди, задавати питання: «як справи, що вдається, що важко, як допомогти». Можна зробити «лічильник цькування», якусь коробку або дошку, куди кожен, хто сьогодні став жертвою, або побачив щось, що було схоже на булінг, може покласти камінчик або увіткнути кнопку. За кількістю камінчиків визначається, чи гарний сьогодні був день, краще на цьому тижні, ніж на минулому. Рекомендується ставити спектаклі, складати казки і робити колажі про «хроніку одужання», зробити «графік температури» тощо.

Суть в тому, що група постійно отримує точну інформацію від авторитетного дорослого і вважає перемогу над цькуванням своєю спільною справою.

7. Гармонізувати ієрархію.

Кожна особистість має право на визнання від групи у чомусь своєму, право пред'явити групі свої найкращі якості і успіхи, бути корисним і цінним.

Свята, конкурси, огляди талантів, походи, експедиції, ігри на командоутворення - арсенал засобів створення ситуацій успіху для кожного.

Ознака гармонійної групової ієрархії - відсутність жорстко закріплених ролей зірок, зірок другого плану і аутсайдерів, гнучке перетікання ролей: в одній ситуації лідером стає той, у другій - інший. Один краще всіх малює, інший жартує, третій забиває голи, четвертий придумує гри. Чим більше різноманітної та осмисленої діяльності, тим краще показники. В умовах подолання цькування в освітній установі принципово важливо співробітникам розуміти, що їм також необхідно змінюватися, удосконалювати систему пріоритетів, цінностей, стиль взаємодії, систему заохочень і покарань, організувати інтерактивні види діяльності дітей, разом з ними розробляти моральні правила співіснування, що забезпечують безпеку всім (і жертвам, і переслідувачам, і співробітникам). В теперішній час іноді об'єктом цькування учнів стають деякі педагоги - початківці або літні, тому турбота про безпеку в освітній установі - це перш за все справа всіх співробітників.

Практикум: Калейдоскоп. Мета вправи: узагальнити теоретичний матеріал, порівняти його з практичними ситуаціями, свідками яких були слухачі. Робота у групах (до 5 осіб).

Крок 1. Створити «калейдоскоп» форм і видів роботи з учнями для подолання булінгу.

Крок 2. Створити «калейдоскоп» форм і видів роботи з батьками учнів.

Крок 3. Створити «калейдоскоп» форм і видів роботи у навчальному закладі з дорослими і учнями.

Крок 4. Запропонувати перелік спеціалістів, яких необхідно залучати для допомоги жертвам булінгу і булерам.

Крок 5. Обговорення і узагальнення роботи малих груп. Відповіді на запитання. Уточнення.

6. Методи арт-терапії: вивчення літературних творів, ілюстрація, інсценування. Моделювання альтернативного варіанту розвитку подій.

Арт-терапевтичні методи запобігання булінгу. а) Для профілактики булінгу можна використовувати літературні твори, де висвітлюються проблеми цькування або споріднені з ними. У процесі обговорення прочитаного серед студентів виникає співпереживання і розуміння почуттів героїв. Для кожної вікової групи школярів можна підібрати книжки, під час обговорення яких, вони зможуть ідентифікувати себе з героями, котрі відчують страждання. В літературі на цю тему, часто є персонажі, які, незважаючи на небезпеку, що загрожує їм, відновлюють порядок і справедливість. Такий персонаж стає поруч з тим, кому погано, і разом вони протистоять несправедливості. б) Також можна організовувати колективний перегляд фільмів з подальшим їх обговоренням. Це може бути фільм «Опудало» та колективне обговорення побаченого, перегляд різних соціальних роликів.

Для підлітків можна запропонувати таку форму роботи як твір на задану тему.

Учні отримують завдання написати невеликий твір про булінг. Рекомендується додатково пояснити, які питання можуть бути в ньому відображені. Завдання можна виконати у школі чи як домашнє, щоб учні (за бажанням) могли обговорити проблеми насильства.

Нерідко у творах з'ясовується важлива для вчителя інформація, про яку учень не може говорити прямо. Крім того, твір може відобразити рольові вибори та ідентифікацію автора. Під час перевірки такої роботи необхідно розуміти, що головне – це інформація, а не форма її подання. Не виключено, що серед авторів є жертва булінгу, переслідувач або популярний учень. Це дає вчителю додаткові можливості для подальшого обговорення. Можна вибрати два-три твори, в яких йдеться про важливі речі, і за згодою авторів зачитати їх класу. Учень може і сам прочитати свій твір. Озвучування своєї точки зору ще більше зобов'язує дітей дотримуватися своєї позиції. Крім того, це може вплинути на інших дітей. Найкращий результат досягається, коли вголос зачитуються твори декількох учнів. Тоді вони виступають разом і відстоюють спільну позицію: їх об'єднують схожі погляди. А вчитель отримує можливість висловити свою думку за допомогою коментарів до творчих робіт.

Інший вид такої творчої роботи – підготовка малюнків чи плакатів на тему «Стоп, насилля!», або «Я проти булінгу». За результатами можна провести творчу роботу «Інтерпретація зображеного» або самими авторами, або іншими однокласниками.

Практикум: поділити учасників на малі групи (по 5 осіб).

1 вправа. Підготувати перелік літературних творів, книг, віршів тощо за допомогою яких можна говорити з учнями про запобігання насильству.

2 вправа. Запропонувати фільми (вітчизняні та зарубіжні, документальні та художні), записи ток-шоу, які можна використовувати для виховної роботи з подолання булінгу.

3 вправа. Розробити положення про конкурс на кращий малюнок «Стоп, насилля!»

Обговорення

7. Огляд зарубіжного досвіду. Методи «Шкільного суду» та «Човникової дипломатії»

Сьогодні у різних країнах діє безліч програм, спрямованих на вирішення проблеми цькування у школі. Ступінь участі школи у таких програмах різна, але у всіх цих програмах є загальні параметри:

- регулярне анонімне опитування школярів про поширеність випадків насильства;
- обговорення проблеми булінгу у класах, на загальношкільних і батьківських зборах;
- розробка самими учнями (за участю і за допомогою дорослих) кодексу поведінки;
- посилення нагляду вчителів за вихованцями на перервах, у їдальні, на спортмайданчику і у дворі навчального закладу;
- навчання шкільного персоналу стратегіям профілактики цькування і втручання при виникненні насильства серед дітей.

Кожний навчальний заклад має унікальні особливості, Тому у кожному закладі розробляється власна система виховної роботи відповідно до особливостей закладу.

Психолог у навчальному закладі має фахову освіту і може реалізувати програми боротьби з булінгом серед учнів; але позитивного результату можна буде досягти тільки завдяки об'єднанню зусиль багатьох працівників навчального закладу. Психолог може і повинен поширювати сучасне наукове знання про проблему (лекції, роздаткові матеріали), займатися підготовкою команди, яка впроваджує програму у навчальному закладі, проводити навчання педагогів і учнів навичкам емпатії та конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, надавати професійну допомогу і підтримку в особливо складних випадках, направляти дітей і родини до психолога-консультанта або психотерапевта.

Перша експериментальна програма з боротьби зі цькуванням запропонував Д. Ольвеус у 1982-1984 рр. Програма пройшла апробацію в 42 норвезьких школах. Через вісім і двадцять місяців після закінчення цього експерименту було проведено обстеження стану проблеми у навчальних закладах, у результаті якого виявлено якісне зниження частоти виникнення епізодів насильства більш ніж удвічі.

Аналіз опитування учнів підтвердив, навчальний заклад став більш безпечним місцем; зросла кількість надійних і тривалих дружніх стосунків між школярами; підвищилася успішність; зменшилася кількість прогулів, та інших антисоціальних проявів. Ці результати зробили можливим впровадження програми Д. Ольвеуса у законодавчому порядку в масштабах всієї країни.

У Великобританії реалізується програма Д.Таттума (Tattum, 1997), яка має багато спільних рис з програмою Д.Ольвеуса. Вона складається з трьох

стадій реалізації: *робота з кризою, інтервенція і профілактика*. На першій стадії школа розробляє санкції відносно агресорів, аж до виключення зі школи. У деяких школах організовується так званий «шкільний суд», де комісія, що представлена обраними школярами і педагогами, розбирає скарги і визначає «ступінь покарання». Переваги «шкільного суду» в тому, що його введення не вимагає спеціалізованої підготовки персоналу, і школярі отримують досвід взаємодії з аналогом державної правоохоронної системи. Недоліки в тому, що жертви не звертаються до суду, побоюючись, що якщо вони «наябедничають», їм дістанеться від кривдників ще більше, ніж раніше. На цій же стадії реалізується так звана «човникова дипломатія» (Pikas, 1989). При «човникової дипломатії» психолог або відповідальний за реалізацію програми зустрічається по черзі з агресорами (поодиночки) і з жертвою, поступово створює умови, коли обидві сторони можуть зустрітися і домовитися про мирне співіснування. Самостійність у вирішенні проблем передається самим дітям, дорослий не нав'язує їм способи вирішення конфлікту, які здаються йому кращими, але цікавиться їх думкою і позицією. На стадії втручання у програмі Д. Татгума реалізується так зване «шефство», яке полягає у тому, що до кожного учня «прикріплюють» вихованця зі старшого курсу, який живе поблизу, і вони ходять разом до навчального закладу і назад. Це допомагає уникнути ситуацій цькування під час шляху до установи навчання.

Стадія профілактики передбачає проведення спеціальних уроків, або курсів-модулів, що навчають адекватної поведінки у ситуації цькування і конфлікту.

Н. Cowie і S.Sharp (Австрія, 1996) розробили модель «служби підтримки учнів». При цьому добровольці з-поміж школярів проходять тренінг розвитку здібностей до емпатії конструктивного вирішення конфліктів; шкільна адміністрація надає їм ресурси і повноваження для роботи з агресорами та жертвами цькування; вони проходять регулярну супервізію.

Подібна форма роботи ефективна, коли добровольців досить багато. У будь-якому випадку вона служить поширенню психологічної культури.

Практикум. Вправа «Подія». Мета – дослідити сприйняття й розуміння однієї й той же події різними людьми.

Один з учасників розповідає про те, що сталося з ним сьогодні вранці, або про те, в якому стані він перебуває у даний момент. Іншому учаснику групи дається завдання відтворити його розповідь, третьому - відобразити тільки основні і найбільш значимі елементи розповіді, четвертому - інтерпретувати розповідь. Після кожного переказу ведучий запитує у оповідача, чи правильно передано його думку. Якщо оповідач не цілком задоволений, ведучий просить інших учасників групи виконати це завдання ще раз, до тих пір, поки не буде знайдений адекватний варіант. Потім обговорюються причини розбіжності смислів розповіді.

Вправа «Стінка на стінку»

Група ділиться на дві рівні підгрупи. Команди сідають на два ряди стільців, поставлених один проти одного. Учасників першої команди ведучий

просить уявити собі конфліктну ситуацію, з якої він, ймовірно, не зміг впоратися в реальному житті. Йому необхідно звернутися до когось з учасників протилежної команди з претензією. Завдання його партнера – зняти емоційну напругу у нападника. Через дві хвилини діалог переривається, навіть якщо він ще не цілком закінчений, і нападника просять визначити, чи знизилася його напруга, залишилася на колишньому рівні або навіть підвищилася.

Проводиться аналіз результатів, обговорюються техніки зниження емоційної напруги, якими користувалися партнери у взаємодії. Далі учасникам групи пропонується розділити лист вертикально навпіл і в лівий стовпчик записати техніки, що знижують емоційну напругу, а в правий - підвищують її. Ведучий доповнює види технік, які не були спонтанно використані в ситуаціях, що були розіграні.

<i>Знижують напругу</i>	<i>Підвищують напругу</i>
1. Надання партнеру можливості виговоритися	1. Перебивання партнера
2. Вербалізація емоційного стану (свого; партнера)	2. Ігнорування емоційного стану (свого; партнера)
3. Підкреслення спільності з партнером (схожість інтересів, думок тощо)	3. Підкреслення відмінностей між собою і партнером
4. Демонстрація зацікавленості у проблемі партнера	Демонстрація незацікавленості у проблемі партнера
5. Підкреслення значущості партнера, його думки для вас	5. Приниження партнера, негативна оцінка особистості партнера
6. Пропозиція конкретного виходу з ситуації, що склалась	6. Пошук винних і звинувачення партнера
7. Звернення до фактів	7. Наполягання на своїй думці, впертість
8. Спокійний, впевнений темп мови	8. Підвищення темпу, висоти мови
9. Негайне визнання неправоти	Багатозначне мовчання
10. Підтримка оптимальної дистанції, встановлення контакту з очима опонента	10. Уникнення просторової близькості

8. Поняття асертивності. Тренінг асертивної поведінки.

З метою зменшення агресивності і булінгу навчальному закладі можна запровадити навчання асертивності. Це може робити класний керівник або психолог.

Асертивність (англ. Assert– «наполягати на своєму») –це поведінка, що поєднує внутрішню силу і ввічливість до оточуючих. Це здатність у ситуації зовнішнього тиску коректно відстоювати свої інтереси і свою лінію поведінки, спокійно говорити «ні» тому, що вас не влаштовує і продовжувати у соціально прийнятній формі ефективно наполягати на своїх правах.

Для розуміння поняття «асертивна поведінка» наведено таблицю (Альберті Р.Є., Емонс М.Л.).

Невпевнена поведінка	Агресивна поведінка	Впевнена поведінка
<i>як дійова особа</i>	<i>як дійова особа</i>	<i>як дійова особа</i>
Утискає свої інтереси. Переживає почуття душевного болю і неспокою.	Висловлює свої почуття, так, що утискає почуття інших. Задоволений собою.	Задоволений собою. Висловлює свої почуття без завдання шкоди інтересам інших.
Відчуває почуття ніяковості і невдоволення собою. Дає можливість іншим вирішувати за себе. Не досягає бажаної мети.	Вирішує за інших. Досягає бажаної мети, утискаючи інтереси інших	Може досягти бажаної мети. Робить вибір для себе.
<i>Як особа, по відношенню до якої направлена поведінка</i>	<i>Як особа, по відношенню до якої направлена поведінка</i>	<i>Як особа, по відношенню до якої направлена поведінка</i>
Відчуває провину і гнів	Відчуває образу і приниження	Відчуває задоволення

Отже, під час занять пропонується моделювати різні конфліктні ситуації і вправлятися в асертивній реакції на них. Це можна проводити разом з обговоренням у класі і пропозиціями своїх варіантів поведінки.

Практикум: вправа «Вербалізація почуттів». Мета – відпрацювання Я-висловлювань.

Крок1. Поділ учасників на малі групи (4 особи).

Крок 2. Кожен учасник групи повинен висловити свої почуття трьом членам групи (одна позитивна і одна негативна), сформулювавши до них

спочатку «Ти-висловлювання», а потім те ж почуття виражається через «Я-висловлювання».

Крок 3. Проаналізувати, які почуття відчуває людина, до якої зверталися з «Я»- і «Ти»-висловлюванням.

Крок 4. Коротке узагальнення для всіх груп.

Вправа «Конфлікти». Мета – відпрацювати конструктивні форми поведінки у різних ситуаціях.

Крок 1. Учасники діляться на пари.

Крок 2. Перший учасник пари звинувачує в чомусь іншого, створюючи ситуацію конфлікту, типового для навчання або сім'ї. Другий учасник пари реагує трьома різними способами:

а) виправдовується і вибачається (з позиції дитини, жертви);

б) використовує «Ти-висловлювання» для відповідних звинувачень;

в) використовує «Я-висловлювання» (відповідно схемі).

Крок 3. Потім учасники міняються ролями і придумують нову ситуацію.

Крок 4. Кожна пара показує групі свою ситуацію і варіанти рішень. Група аналізує побачене, оцінює ефективність використання прийому «Я-висловлювання».

9. Залучення до роботи з профілактики та подолання булінгу всіх учасників навчально-виховного процесу – батьків, адміністрації, студентів, педагогів. Наставництво і шефство.

Бесіди щодо запобігання булінгу можна проводити під час години виховання або на перервах. Вплив буде стійким, якщо обговорення теми стане постійним продовженням шкільного буденного життя. Однак чіткий графік бесід теж необхідний тому, що систематичність щодо обговорення автоматично гарантує, що тема насильства серед учнів не залишиться без уваги. Короткі, але часті розмови набагато ефективніші, ніж рідкісні та довготривалі.

1) Робота з батьками. Перше, що необхідно пам'ятати педагогу, що значну роль у виникненні булінгу відіграє сім'я: батьки як агресорів, так і жертв відрізняються неконструктивними стилями вирішення конфліктів, проблемами в комунікації. Стилі батьківського виховання, якого дотримуються деякі батьки не є ідеальним, і не є авторитетно-демократичним. Діти-агресори досить часто спостерігають ситуації насильства в сім'ї, а також зазнають тілесних покарань. Виникає так зване «коло насильства»: дитина бачить насильство в сім'ї, відтворює його в навчальному закладі, а потім у власній родині, і цикл повторюється у наступному поколінні. У групі однолітків має місце ситуація соціального навчання: перший епізод насильницьких дій, що не отримав негативної оцінки з боку дорослих, стає «пусковим гачком» для поширення подібних ситуацій у групі.

Що конкретно можуть зробити батьки для того, щоб їх дитина не стала вигнанцем. *Для того щоб запобігти потраплянню дитини до групи ризику, вони можуть порадити дитині:*

- не намагатися виділятися серед інших, якщо немає для цього підстав;

- не хвалитися своїм матеріальним становищем, батьками, сучасними гаджетами;

- не зазнаватися і не задиратися, не показувати свою перевагу над іншими;

- не ябедничати і не підлизуватися до вчителів;

- не ігнорувати «рішення» класу, якщо вони не суперечать моральним нормам не пливти проти течії свого «колективу»;

- не давати приводу для приниження почуття власної гідності;

- не демонструвати свою фізичну силу;

- не звертатися до жалості оточуючих у зв'язку зі своїми хронічними захворюваннями або якимись фізичними вадами;

- більше не показувати свою слабкість.

Можна порадити своїй дитині також:

- знайти спільну мову з кожним учнем у класі;

- відшукати собі друга серед ровесників, а краще не одного;

- запрошувати однокласників у гості;

- не намагатися завжди перемагати у своїх суперечках з ровесниками;

- навчитися програвати і поступатися, якщо дитина справді не права;

- навчитися поважати думку своїх однокласників.

Якщо профілактичні заходи не допомогли і дитина все ж стала жертвою булінгу, батьки повинні:

- звернути увагу на те, що трапилося з дитиною і контролювати ситуацію;

- спробувати зрозуміти справжню причину того, що сталося з дитиною;

- переконатися, що дитина дійсно стала жертвою шкільного булінгу;

- повідомити про це вчителя і шкільного психолога;

- спільно з дитиною та працівниками школи спробувати знайти шляхи виходу з ситуації, що склалася;

- якщо дитина була дуже налякана і приголомшена тим, що трапилося, не відправляти її наступного дня до школи;

- при важких переживаннях стресу спробувати перевести дитину до іншого класу або навіть школи;

- при посттравматичному стресовому синдромі негайно звернутися до фахівців.

Практикум:

Крок 1. Поділити учасників на малі групи (5 осіб) зручним способом.

Крок 2. Дати завдання половині груп: розробити рекомендації для персоналу школи з протидії булінгу (алгоритм дій, пам'ятка тощо)

Крок 3. Дати завдання другій половині груп: розробити план дій, як провести кампанію «Стоп булінг» серед учнів школи, громадськості.

Крок 4. Презентація спільних робіт, відповідь на запитання.

Крок 5. Узагальнення рекомендацій для всієї групи.

10. Психологічна, педагогічна, спеціальна допомога дітям – жертвам булінгу.

Психологічна допомога може надаватися психологами або соціальними педагогами у навчальному закладі. У зміст психологічної допомоги входять індивідуальна або групова робота з учнями-жертвами булінгу методами арт-терапії, тренінги підвищення самооцінки, розвитку комунікативної компетентності, асертивної поведінки. психологічна підтримка.

Наслідки булінга.

Іноді наслідки переслідування тривають у жертви все життя. Можливо навіть розвиток серйозного посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що має 5 фаз розвитку:

1. *Фаза відчаю* – підвищений рівень тривожності, коли дитина ще погано усвідомлює що з нею відбувається.

2. *Фаза заперечення* – спроба витіснити з пам'яті те, що сталося з нею. Можуть з'явитися соматичні розлади, апатія і безсоння.

3. *Фаза нав'язливості або депресії.* Згода з насильством, що сталося у поєднанні з емоційною лабільністю, порушенням сну і поганим настроєм.

4. *Фаза осмислення* того, що сталося, з усвідомленням причини того, що відбулось.

5. *Фаза завершення* – з'являється надія на майбутнє.

Педагогічна допомога: визначення педагогами групи ризику серед учнів:

Є три головні ознаки, що допомагають знайти дітей групи ризику щодо потрапляння у ситуацію булінгу:

1. *«Певні особливості жертви»* – це може бути все, чим дитина відрізняється від інших.

2. *«Множинний стрес»* – і діти-ізгої, і жертви мають безліч проблем: від соціальних негараздів і конфліктів у сім'ї, до поганого здоров'я, труднощів комунікації з однолітками;

3. *«Стигматизація»* за національними або фізичними особливостями дитини.

Педагог у межах своїх компетенцій може створювати на своїх уроках ситуацію неприйняття та заперечення ситуацій булінгу та неповажного ставлення до окремих учнів у класі.

Педагог може практикувати методи ненасильницького спілкування з учнями.

Спеціальна допомога: за необхідністю для допомоги дітям, постраждалим від булінгу, залучаються спеціалісти: лікарі, логопеди-дефектологи, соціальні працівники, юристи.

Практикум. Вправа «Відгадай слово». Мета – інструментарій для обговорення болючих питань, які інакше дуже складно обговорювати.

Крок 1. Всі учасники беруть картки з написаними або надрукованими на них словами.

Крок 2. Всі виконують завдання - скласти розповідь про це поняття, але не називати його.

Крок 3. Учасники по черзі читають або розповідають про поняття, зазначене на їх картці, інші учасники мають відгадати про що йдеться мова.

Слова, що можна використовувати: однокласники, вчитель, школа, клас, коридор, подвір'я тощо, назви почуттів – страх, сум, злість, роздратування, гнів, щастя, дружба, самотність.

Крок 4. Обговорення результатів, рефлексія своїх почуттів.

11. Психологічний, педагогічний, соціальний вплив на булерів

Запровадження на базі навчального закладу програм щодо заміщення агресії серед учнів, які схильні до агресії щодо інших, тренінгів із розвитку соціальних навичок, індивідуального виявлення та зупинення проявів агресії, заміни агресивної поведінки на асертивну, формування та розвитку загальнолюдських моральних цінностей, толерантності.

- Коригування не лише наявних агресивних форм поведінки дітей, а й формування нових, переважно за допомогою прикладу педагогів, адже вчителі самі іноді дозволяють собі такі прояви психологічного насильства, як порівняння, навішування ярликів, ігнорування почуттів дітей.

- Формування у педагогів навичок ідентифікації насильства як у своїй поведінці, так і в поведінці дітей з метою формування єдиного погляду на існуючу проблему.

- Подолання егоцентризму і розвиток емпатійних якостей, розвиток асертивних та гуманістичних комунікативних здібностей, адекватної самооцінки, самоконтролю та здатності до саморозвитку, критичності мислення, соціальної адаптованості й індивідуальних механізмів подолання важких станів і переживань.

- До актуальних педагогічних завдань відноситься формування ціннісного ряду, способів соціалізації, стійкого ставлення до негативних явищ та негативних почуттів.

- Згідно із загальною програмою корекції поведінки та надання допомоги учню-буллеру має плануватися і реалізовуватися робота з класним колективом.

На думку фахівців, у роботі з учнями, які проявляють агресивну поведінку педагогічну діяльність рекомендується спрямовувати на:

- корекцію взаємовідносин з оточуючими;
- подолання егоцентризму (характерної риси агресорів);
- розвиток стійкого і виразного інтересу до якого-небудь виду діяльності;
- виховання вольових рис характеру (уміння доводити справу до кінця, досягати поставленої мети, уміння стримувати себе, зокрема в конфліктній ситуації);
- тренування уваги, спокою, терпіння.

Однією з можливих форм роботи, що спрямована на профілактику насильства у навчальному закладі, може бути шкільна медіація - вирішення конфліктних ситуацій примиренням сторін через знаходження найкращого варіанта подолання проблеми, що задовольняє обидві сторони, за взаємним бажанням сторін знайти вихід із ситуації.

Не слід дітям із вираженою агресивністю доручати керівництво однолітками чи молодшими дітьми, адже це може спровокувати прояви жорстокості. У так званих агресорів треба формувати вміння аналізувати свої

почуття і почуття інших людей, а також вчити ставитися з розумінням до індивідуальних відмінностей у різних людей, виробляти навички справлятися з міжособистісними проблемами цивілізованим шляхом.

Для цього можна застосовувати: навчальні ігри, відеолекторій, соціально-інтерактивний театр, форум-театр.

Практикум. Вправа «Малюнок з каракулів». Мета – формування навичок взаємодії, терпіння, спокою, спільного виконання завдання.

Крок 1. Поділитися на групи по 5-7 осіб.

Крок 2. Всім учасникам взяти по одному олівцю різного кольору.

Крок 3. Всі учасники встають навколо листа і малюють на ньому різноманітні каракулі, на створюючи конкретних образів.

Крок 4. По черзі учасники роздивляються лист і домальовують так, щоб вийшов осмислений малюнок. Малюнок мандрує по колу до тих пір, доки черговий учасник не може знайти, що ще домалювати.

Крок 5. Обговорення результатів роботи і вкладу кожного у спільну справу.

Крок 6. Презентація робіт малих груп і обговорення почуттів від малюнків.

12. Семінар-обговорення форм і методів психолого-педагогічної роботи щодо подолання насильства серед дітей та молоді.

Література:

1. Bullying [Электронный ресурс] // Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь. – Перераб. и доп. изд. – Режим доступа : <http://www.rambler.ru/dict/new-enru/00/55/78.shtml>. – Загл. с экрана.

2. Мухаркина А. В качканарских школах эпидемия буллинга: жертв травли снимают на видео [Электронный ресурс] / Алёна Мухаркина // Качканарский четверг. – 2008. – 12 мая. – Режим доступа : <http://www.kchetverg.ru/?p=589>. – Загл. с экрана.

3. Ніколаєнко С.М. Виступ Міністра освіти і науки України на спільній колегії МОН, МВС, Мінсім'ямолодьспорт [Електронний ресурс] / С.М. Ніколаєнко // Департамент зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України. – 2007. – 27 квіт. – Режим доступу: http://mvsinfo.gov.ua/official/2007/04/270407_3.html. – Заголовок з екрану.

4. Лэйн Д.А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс] / Давид А. Лэйн // ZipSites.ru : бесплат. электрон. интернет б-ка. – Режим доступа : <http://www.zipsites.ru/psy/psyib/info.php?=414>. – Загл. с экрана.

5. Бердышев И. Лекарство против ненависти / Илья Бердышев ; семинар записала Е. Куценко // Первое сент.– 2005. – 15 марта (№ 18). – С. 3.

6. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? [Электронный ресурс] / И.С. Кон. // Сексология. Персональный сайт И.С. Кона. – Режим доступа: <http://www.sexology.narod.ru/info178.html>. – Загл. с экрана.

7. Фалд Т. Буллинг. Офисные хулиганы [Электронный ресурс] / Т. Фалд ; записал В. Кичкаев // Пси-фактор. – 2005. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/bulling.htm>. – Загл. с экрана.
8. Мерцалова Т. Насилие в школе: что противопоставить жестокости и агрессии? / Т. Мерцалова // Директор школы. – 2000. – № 3. – С. 25–32.
9. Gladden RM, Vivolo-Kantor AM, Hamburger ME, Lumpkin CD. Bullying Surveillance Among Youths: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements, Version 1.0. Atlanta, GA; National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education; 2013.
10. Handbook of Bullying in Schools. An International Perspective / Edited by Shane R. Jimerson, Susan M. Swearer, Dorothy L. Espelage, 2010: Routledge. – 614 p.
11. Swearer S., Espelage D.L., Vaillancourt T. & Hymel S. What can be done about school bullying? Linking research to educational practice // Educational Researcher. – 2010. – Vol. 39 (1). – P. 38-47.
12. Rose C.A. & Espelage D.L. Risk and protective factors associated with the bullying involvement of students with emotional and behavioral disorders // Behavioral Disorders. – 2012. – Vol. 37 (3). – P. 133-148.
13. O'Brennan L.M., Bradshaw C.P., Sawyer A.L. Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims, and bully/victims // Psychology in the Schools. – 2009. – Vol. 6. – № 2. – P. 100-115.
14. Bond L., Carlin J.B., Homas L., Rubin K., and Patton G. Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers // British Medical Journal. – 2001. – Vol. 323. – № 7311. – P. 80-88.
15. Siobhan Hugh-Jones, Peter K. Smith. Self-reports of short- and long-term effects of bullying on children who stammer Goldsmiths, University of London, Londinium, England, United Kingdom // British Journal of Educational Psychology. – 1999. – Vol. 69 (2). – P. 141-158.
16. Hymel S., Swearer S.M. Four decades of research on school bullying: An introduction // Am Psychol. – 2015. – Vol. 70 (4). – P. 293-299.
17. Sampson Rana. Bullying in schools. Problem-oriented guides for police, Problem-oriented guide series, guide 12. — U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2008.
18. Pellegrini A.D. Sampling instances of victimization in middle school: A methodological comparison. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized, NY: Guilford Press, 2001. – P. 125-144.
19. Cornell D.G., Sheras P.L., & Cole, J.C. Assessment of bullying. In S. Jimerson & M. Furlong (Eds.) // Handbook of school violence and school safety: From research to practice, Mahwah, NJ: Erlbaum, 2006. – P. 191-210.
20. Rigby K., Slee P. Australia. In P. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, and P. Slee (eds.), The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective., 1999, London and New York: Routledge.

21. Junger-Tas J., Kesteren J. Van. Bullying and Delinquency in a Dutch School Population, 1999, The Hague (Netherlands): Kugler Publications. – 354 p.
22. D. Martsenkovskiyi. High functional autism as predictor of bullying and suicidal risk in ukrainian schools // European Psychiatry: Abstracts of the 22nd European Congress of Psychiatry, 2014. – Vol. 29, Suppl. 1. – P. 237 -238.
23. D. Olweus. Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Oxford, England: Hemisphere xiii, 1978. – 218 p.
24. Kaltiala-Heino R., Rimpela M., Marttunen M., Rimpela A., & Rantanen P. Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey, 1999.
25. Olweus D., Limber S., & Mihalic S. Bullying prevention program. In D. S. Elliott (Series Ed.), 1999.

3.3. ЗАНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА ДИТЯЧА «ГАРЯЧА ЛІНІЯ» – ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ПРО ДІТЕЙ»

Мета: ознайомити з діяльністю Національної дитячої «гарячої лінії» (НДГЛ); сприяти формуванню уявлення про роботу НДГЛ як безпечного комфортного середовища для отримання послуг.

Вид заняття: інтерактивна лекція.

Загальна тривалість: 35 хвилин⁸.

Орієнтовна кількість учнів та учениць: до 100 осіб.

План заняття

1. Привітання (3 хв.).
2. Ознайомлення з роботою НДГЛ (15 хв.).
Перегляд відеоролика про діяльність НДГЛ (4 хв.).
3. Тестовий дзвінок на НДГЛ (5 хв.).
4. Запитання та відповіді (5 хв.).
5. Підсумок заняття (3 хв.).

Хід заняття

1. Привітання (3 хв.)

Ведучі вітають учнів та учениць, називають себе, говорять про мету заняття.

Доброго ранку (дня, вечора). Нас звати ... (ім'я). Сьогодні у нас із вами буде цікаве та пізнавальне заняття, на якому ми вам розкажемо про Національну дитячу «гарячу лінію» та поговоримо, з якими питаннями ви можете на неї зателефонувати.

2. Ознайомлення з роботою Національної дитячої «гарячої лінії» (15 хв.)

2.1. Приклади звернень на НДГЛ.

Ведучі звертаються до учнів та учениць.

Щодня в нашому житті відбуваються різні події: і радісні, й сумні. Буває

⁸ Заняття може проводитися більше вказаного часу та для меншої кількості дітей.

так, що потрібно порадитись і попросити допомоги, хочеться розділити радість або сумний настрій. Сьогодні ми поговоримо про Національну дитячу «гарячу лінію», де ви завжди зможете відчувати підтримку та отримати допомогу.

2.2. Перегляд відеоролика про діяльність НДГЛ (4 хв.)

Ведучі показують учням та ученицям відеоролик про роботу НДГЛ⁹.

Ведучі ставлять запитання до учнів та учениць і просять їх подумки відповісти:

- Чи почувалися ви самотніми? Чи були у вас сварки з друзями? Чи виникали у вас складнощі в навчанні?

- Чи є у вас друзі, яким ви довіряєте? Чи було у вас розчарування в коханні? Чи є людина, з якою ви можете поділитися своєю радістю, успіхами?

- Чи мрієте ви? А чи є людина, з якою ви можете поділитися своєю мрією?

Це приклади тих запитань, з якими діти щодня звертаються на НДГЛ.

До уваги ведучих!

Важливо стежити за емоціями учнів та учениць. Якщо були ознаки позитивних відповідей на ці запитання, то відзначити це: «Я бачу, що ці питання також можуть хвилювати і вас». Якщо ні, то запитати, що хвилює саме їх, і сказати, що з цими питаннями можна звертатись на НДГЛ.

2.3. Інформація про діяльність НДГЛ

Ведучі інформують учнів та учениць.

Національна дитяча «гаряча лінія» працює за номером 0-800-500-225

Зверніть увагу! Цей номер є безкоштовним з усіх телефонів в Україні – з мобільних і стаціонарних. Навіть, коли так трапляється, що на рахунок немає грошей (або мінус), то на дитячу «гарячу лінію» ви все одно зможете додзвонитися. Також у НДГЛ є й короткий номер – 116111. Він безкоштовний для абонентів мобільних операторів Київстар, Лайф.

Основними принципами роботи Національної дитячої «гарячої лінії» є анонімність і конфіденційність. Це означає, що ніхто не дізнається про ваш дзвінок і про те, що ви розповіли консультантові (звичайно, якщо ви самі цього не захочете). Ця розмова залишиться тільки між вами та консультантом, з яким ви розмовляли. Визначити ваш номер телефону також ніхто не зможе і не буде цього робити.

Це гаряча лінія для дітей і про дітей, тобто сюди можуть телефонувати і діти, й дорослі.

На дитячу «гарячу лінію» діти звертаються з абсолютно різними питаннями.

Коли нас хтось може образити чи принизити, або навіть і вдарити. Часто це роблять близькі нам люди: друзі, однокласники, рідні. Тоді ми опиняємося неначе в зачарованому колі, тобто не знаємо, як вирішити ситуацію і як зупинити конфлікт.

Коли діти можуть сваритися зі своїми братами або сестрами, зі своїми друзями чи однокласниками. Буває, що старші ображають молодших. Так не

⁹ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jGluZExy9lk&feature=youtu.be>;
<https://www.facebook.com/childhotline.ukraine/>.

має бути. Тому на «гарячій лінії» консультанти можуть розповісти дітям, як можна себе захистити.

Коли діти мають конфлікти з вчителями та вихователями. В таких ситуаціях консультанти також допоможуть розібратися.

Коли дитина почувається самотньою і їй ні з ким поговорити, поділитися своєю радістю або сумом.

Кожна людина в своєму житті закохується. На дитячу «гарячу лінію» телефонують діти, які закохалися вперше і хочуть дізнатися, як про це сказати тій людині, яку вони кохають; або діти, які закохалися і не отримують взаємності, можуть дізнатися, як полегшити свої переживання; або діти, які посварилися зі своєю коханою людиною і шукають можливості помиритися.

Коли порушуються права дітей, коли б'ють і принижують, консультанти дитячої «гарячої лінії» розкажуть, у яку організацію необхідно звернутися по допомогу.

На «гарячу лінію» телефонують діти, які хочуть поділитися своїм позитивом з приводу отримання гарної оцінки в школі, з приводу того, що вони закохалися, або з приводу того, як вони бачать своє майбутнє і які плани на нього мають

Загалом можна сказати, що Національна дитяча «гаряча лінія» є наставником і порадником для тих дітей, які на неї звертаються».

Консультанти завжди готові підтримати дитину та розділити її смуток і радість.

2.4. Запитання і відповіді про роботу НДГЛ

Ведучі ставлять запитання та коментують їх.

● *Як ви вважаєте, скільки дітей телефонують на дитячу «гарячу лінію» за рік?*

Ведучі слухають варіанти відповідей дітей та коментують. У 2016 році на НДГЛ подзвонило близько 45 тисяч дітей.

● *Чому діти телефонують на НДГЛ?*

Бо довіряють; бо вже раз телефонували і отримали допомогу; бо знають, що їхні історії нікому не розкажуть, якщо вони самі цього не захочуть; бо дзвінки безкоштовні; бо консультанти не бачать номерів телефону, з якого ви дзвоните; бо хочемо і можемо допомогти вам; бо порадіємо з вами разом.

● *Коли можна дзвонити на ДГЛ?*

Національна дитяча «гаряча лінія» працює з понеділка по п'ятницю з 12:00 до 20:00, у суботу – з 12:00 до 16:00 (години можуть змінюватися).

● *Хто консультиє на ДГЛ?*

Консультанти та консультантки різного віку. Це психологи, які мають відповідну освіту і поважають права дітей.

3. Тестовий дзвінок на НДГЛ (5 хв.)

Ведучі роблять тестовий дзвінок на НДГЛ, ставлячи телефон на гучномовець.

Варіант 1. Ведучі вітаються з консультантом/кою НДГЛ, кажуть, що це тестовий дзвінок, і просять розповісти про роботу НДГЛ.

Варіант 2. Ведучі пропонують учням та ученицям як домашнє завдання зателефонувати на НДГЛ та дізнатися більш детально про її роботу.

До уваги ведучих! Необхідно пам'ятати про години роботи НДГЛ. Вони можуть змінюватись. Тому варто заздалегідь зателефонувати на НДГЛ та перевірити години роботи.

4. Запитання та відповіді (5 хв.)

Ведучі звертаються до учнів та учениць і пропонують ставити запитання, які в них виникли під час заняття про роботу НДГЛ. Можна також навести одну з історій звернення на НДГЛ.

Булінг

1. «Привіт. Не знаю, чи ти зможеш мені допомогти, але вже не знаю, куди звернутися. Маю проблему у школі. Ніяк не можу потоваришувати зі своїми новими однокласниками. Ми з батьками півроку тому переїхали з Авдіївки. Тепер мешкаємо в Києві. Я почав ходити в нову школу. Спочатку мені начебто подобалося, а зараз хочу повернутися назад. Мене до цього постійно примушують мої однокласники. Вони мене систематично б'ють, називають «сепаром», кажуть, щоб я «валив туди, звідки приїхав», кажуть, що війна в країні почалася через таких, як я. Але ж я нічого їм не зробив, я не винен у тому, що ми з батьками були змушені переїхати, і вже точно не винен у тому, що почалася війна. Але як довести це своїм однокласникам, взагалі не знаю. Може, хоч ти щось підкажеш?»

Проблеми із вчителем

2. «Доброго дня! Мене звати Руслан. Мені 12 років. Ви знаєте, я ходжу в школу, і мені здається, що я більше не хочу туди ходити. У мене дуже погані стосунки з моєю класною керівницею – Іриною Михайлівною. Вона налаштувала проти мене весь клас. Я вчусь не дуже добре, я не відмінник. А моя класна керівниця каже, що я «телепень», «дурень» і «бидло необтесане». Вона говорить, що з «моїм курячим мозком» я в майбутньому буду «крутити хвости коровам». Вона це каже при всьому класі. Тому мої однокласники також мене так обзивають і сміються з мене, кажуть, що я самий тупий у класі. Мене це дуже ображає. Можна мені покинути школу?»

Стосунки з коханою людиною

3. «Доброго дня! Ви допомагаєте, коли є проблеми з хлопцем? Тут така справа. Я зустрічаюся з хлопцем вже три роки. У нас нібито все добре, але є одна проблема. Він хоче зі мною сексу, але я дуже сильно боюся, тому що в мене це вперше. Я його дуже сильно люблю, але він каже, що якщо в нас не буде інтимних стосунків, то нам доведеться розійтися. Скажіть, що мені робити? Я його ну дуже сильно люблю і не хочу втратити!»

4. «Доброго дня! Мене звати Іра. Мені 15 років. Я до вас телефоную з Хмельницької області. Я не знаю, з чого почати розповідь про свою проблему. Отже, в мене є хлопець, якому 18 років. Він запропонував мені разом провести вихідні у нього вдома. Там нікого не буде протягом трьох днів, і ми маємо бути лише вдвох. Я знаю, що в нас точно буде статевий контакт, але я до цього ще не готова. Ми зустрічаємося вже три роки, і в нас ще ніколи не було сексу. Але я

знаю, що він цього дуже хоче. А я його люблю і не хочу втратити, хоча дуже боюся статевого стосунку. Порадьте, як мені вчинити у такій ситуації».

5. «Здравствуйте! Меня зовут Илья. Мне в школе задали выучить таблицу умножения. Представляете, я все учил очень тяжело. Но когда я начал учить таблицу умножения на 9, то открыл новый способ, как ее можно быстро выучить. Просто каждое число, которое умножается на 9, в сумме дает 9. Вы меня понимаете? Смотрите: $9 \cdot 2 = 18$, а $1 + 8 = 9$, или, например, $9 \cdot 4 = 36$, $3 + 6 = 9$. И мне стало намного легче выучить таблицу умножения. Вы сможете об этом рассказать другим детям, чтобы им тоже было легче?»

5. Підсумок заняття (3 хв.)

Ведучі підбивають підсумки проведеного заняття, підкреслюють важливість звернень на НДГЛ.

Дякують учням та ученицям за участь у занятті та звертаються до них із закликом: «**Зроби крок – подзвони!**» Роздають інформаційні матеріали учням та ученицям з номером телефону НДГЛ.

3.4. ВИХОВНА ГОДИНА З ЕЛЕМЕНТАМИ ТРЕНІНГУ «ЖИТТЯ – ЦЕ ЩАСТЯ!»

Мета: розкрити значення і цінність життя людини; формувати вміння бачити в життєвих негараздах лише тимчасові труднощі і бажання долати їх; підвищити здатність учасників/ць до позитивного ставлення до себе та до життя; підвищувати самооцінку, формувати життєві цінності.

Тривалість заняття: 45-60 хв.

Хід заняття

Вправа для знайомства «Найкраще, що я вмію робити»

Кожен/кожна по черзі називає своє ім'я і ту справу, яку вміє найкраще робити в житті.

Висновок. Як бачимо, кожна людина є унікальною і вміє щось робити найкраще, те, чим може похвалитись, пишатись. І таких справ є набагато більше, ніж ви щойно назвали.

Вправа «Сонечко»

Кожен учень/учениця на аркуші в центрі малює сонечко і в центрі кола пише «Я» і своє ім'я, на кожному промінчику пише свої позитивні риси особистості.

Обговорення:

- Чи легко було себе хвалити?
- Чому людині буває важко знайти в собі щось хороше? Про що це свідчить?

Мозковий штурм «Підвищення самооцінки»

Кожен/кожна для досягнення своїх цілей у житті повинен/повинна мати адекватну чи трішки завищену самооцінку. Але що робити, якщо самооцінка є

низькою? Людина невпевнена у собі? Зараз методом мозкового штурму запишемо всі ваші пропозиції щодо підняття самооцінки.

Обговорення.

Рекомендації психологів дітям щодо підняття самооцінки

1. Повірити в себе!
2. Приділяти увагу зовнішньому вигляду, особистій гігієні.
3. Проявляти себе в позаурочний час (гуртки, секції, спорт).
4. Бути комунікабельним/ою, позитивним/ою у спілкуванні.
5. Виділяти час на улюблені справи.
6. Не порівнювати себе з іншими.
7. Оточити себе позитивом.
8. Спілкуватися з позитивними і впевненими в собі людьми.
9. Скласти список своїх досягнень.
10. Вірити в себе за будь-яких обставин!

Вправа «Заради чого варто жити»

Учні/учениці об'єднуються в пари (так, як сидять за партами).

Кожна пара протягом 5-7-хвилин на підготовлених раніше вирізаних з паперу долоньках записує те, заради чого, на її думку, варто жити, що приносить найбільшу радість.

За бажанням учасники пар зачитують написане.

Висновок. Як бачимо з ваших записів, є дуже багато речей, які є стимулом і мотивацією для життя і прагнення жити.

Вправа «Мій всесвіт»

Діти малюють сонце а навколо нього – зірки і хмаринки, На зірках вони записують близьких людей, яких люблять і які їх підтримають у скрутну хвилину; на хмаринках записують мрії, які вони хочуть втілити в життя, та цілі, яких хочуть досягти.

Обговорення.

Вправа «Квітка щастя»

Учні/учениці об'єднуються у п'ять груп. Кожна група отримує одну пелюстку квітки (пелюстки вирізані з аркушів кольорового паперу формату А4), на якій учасники записують відповідь на запитання «*Що потрібно для щасливого життя?*» (можна записувати кілька варіантів). Після цього вони зачитують відповіді та кріплять пелюстки до серединки квітки, яку вже прикріплено на дошці.

Вчитель/ка робить підсумок, узагальнюючи думки дітей. Залежно від того, які відповіді дали учні/учениці, вчитель/ка має підвести їх до думки, що вони мають усе для щасливого життя (наприклад: здоров'я, поряд з вами є люблячі люди, житло та ін.).

Вправа «Підсумок»

Вчитель/ка зачитує вислів:

Працюй, ніби тобі не потрібно грошей;
Люби, ніби тобі ніхто ніколи не завдавав болю;
Танцюй, ніби ніхто на тебе не дивиться;

Співай, ніби ніхто тебе не чує;
Живи, ніби на землі рай...
Живи і будь щасливим!!!

3.5. ТЕМАТИЧНІ КОЛА

Коло – це зібрання людей, рівних для спілкування, щодо складних питань чи проблем в атмосфері взаємоповаги і турботи згідно з певними правилами. Головною особливістю Кола є те, що кожен/кожна з учасників/учасниць має можливість висловити власну точку зору та бути почутим/почутою іншими.

Залежно від мети, з якою проводиться Коло, воно може називатися «Коло прийняття рішень», «Коло примирення», «Коло підтримки», «Коло формування цінностей» тощо.

Правила Кола. Братина

Процес обговорення в Колі ґрунтується на принципі взаємоповаги, який втілюється в процедурі та правилах його ведення.

У Колі присутній/присутня ведучий/ча (хранитель/ниця Кола) – особа, яка інформує учасників/ць про правила, формулює питання для обговорення, стежить за дотриманням процедури та несе відповідальність за атмосферу взаємоповаги, підтримки і толерантного ставлення.

Крім того, важливим елементом Кола є Братина/Мовник — це символічний предмет, що передається з рук в руки від одного/ої учасника/ці до іншого/ої та дає право говорити.

Правила Кола безпосередньо пов'язані з Братиною/Мовником:

- Братина завжди рухається по Колу за годинниковою стрілкою («за сонцем»). Кожен/на повинен дочекатися своєї черги.
- Говорити має право лише той/та, хто тримає в руках Братину, або той/та, хто отримав особливе право від хранителя/ниці Кола.
- Кожен/а має право передати Братину наступному/ій, зберігши мовчання, якщо йому/ій немає чого сказати або він/вона не хоче говорити.
- Жоден/а не має права покинути Коло, поки воно не завершилося.
- Братина передається по Колу доти, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу дискусії. Коло закінчується тоді, коли Братина обійде його, а всі збережуть мовчання.

Окрім правил, учасники/ці приймають принципи, яких зобов'язуються дотримуватися під час участі в Колі. Принципи встановлюють загальне для всіх розуміння того, як люди будуть взаємодіяти між собою, ділити час і простір у Колі. Традиційно встановлюються такі **принципи**:

- Все, що прийшло в Коло, в ньому й залишається: особиста інформація, яка надійшла в Коло, вважається конфіденційною, за винятком випадків, коли виникає загроза безпеці учасників/ць.

- Кожен/а з учасників/ць погоджується поважати всіх інших та висловлюватися доброзичливо, у спокійній манері як про хороше, так і про погане, залишаючи час для інших, щоб вони змогли висловитися.

- Кожен/а має слухати з повагою, «і серцем, і розумом».

- Усі повинні поважати процедуру і залишатися в Колі доти, доки воно працює у пошуках розв'язання проблеми, що обговорюється.

Тримаючи в руках Братину, учасник/ця Кола повинен/на поважати процедуру, інших учасників/ць, **говорячи:**

- від серця, чесно й відкрито;
- з повагою до присутніх;
- стисло та лаконічно, щоб дати змогу висловитися іншим;
- по суті обговорюваних у Колі питань¹⁰.

Тематичне Коло «Важливі миті життя»

Який у вас зараз настрій?

- Згадайте людину, яка для вас була чи є дуже цінною, і назвіть її рису характеру, за яку ви її поважаєте або хотіли б виховати таку рису в себе.

- Пригадайте і назвіть команду, яка була колись у вашому житті, частиною якої ви себе почували, і момент, коли ви відчули справжню єдність із членами цієї команди.

- Назвіть усі ті позитивні речі й моменти, які були і є у вашому житті, те, що приносить вам задоволення, викликає позитивні емоції та думки. Називайте все, що для вас особисто є позитивним і вартісним.

- Як ви зараз себе відчуваєте після проведення нашого Кола?

Після обговорення питань ведучий/ведуча Кола (його хранитель/ниця) підбиває підсумки, наголошуючи на цінності кожного життя (в кожному житті є позитивні моменти, люди, речі, які приносять нам задоволення і викликають позитивні емоції та думки), проводить ритуал закриття Кола і дякує учасникам за зустріч.

Коло «Комп'ютерна залежність» для учнів/учениць 7 класу

- Як ви себе відчуваєте, який у вас настрій?
- Назвіть декілька правил поведінки в Інтернеті.
- Які ігри вам подобаються? Чи всі вони безпечні? Якщо ні, то чому?
- Що може людині заважати сказати «Ні»? Яким чином це можна зробити?
- Як ви зазвичай привертаєте увагу своїх ровесників/ровесниць?
- Як ви себе відчуваєте, який у вас настрій?

Коло «Контроль емоцій, розвиток комунікативних навичок»

Як ви себе відчуваєте, який у вас настрій?

- Розкажіть про значущий для вас вчинок, який зробив для вас ваш

¹⁰ URL: Більше про Кола див.: Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. – [Навч.-метод. посібник] / – К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. – 192 с. URL: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_65.

друг/подруга.

- Згадайте, як ви допомагали своєму другові/подрузі в ситуації, яка була для нього/неї дуже важлива.
- Чи відчуваєте ви підтримку, піклування та любов з боку своїх батьків? Як це проявляється?
- Перш ніж прийняти важливе для себе рішення, чи питаєте ви поради у батьків, друзів або ще в когось? Чому?
- Чи виникають у вас непорозуміння або конфлікти з батьками? З якого приводу? Чому?
- Які ваші дії у стресовій ситуації? Де шукаєте підтримку?
- Як ви себе почуваєте, який у вас настрій?

Коло «Як зробити своє життя більш яскравим?»

- Як ви себе почуваєте, який у вас настрій?
- Уявіть себе експертом у якійсь сфері. У якій саме сфері ви б могли поділитися знаннями чи вміннями з іншими, навчити інших чогось?
- Спосіб самовираження – що це, як ви вважаєте? Чому самовираження важливе для молодого людини? Поясніть думку, наводячи приклад.
- Як вам здається, чи здатні ви контролювати свої емоції? Важко чи легко це вам вдається?
- Уявіть, що ваш друг чи подруга вашого віку стали інтернет-залежними. Чи зміниться у вас до них ставлення, і якщо так, то як саме і чому?
- Як ви себе почуваєте, який у вас настрій?

3.6. ТРЕНІНГОВЕ ЗАНЯТТЯ «В ЖИТТІ Є ЦІННИМ КОЖНЕ СЛОВО. В ЖИТТІ ЦІНУЙМО КОЖНУ МИТЬ!»

Мета: формування ціннісного ставлення учнівської молоді до життя та пошук внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

Завдання:

- показати спільні риси, що об'єднують людей;
- з'ясувати вплив слів та вчинків на емоційний та психологічний стан інших людей;
- окреслити шляхи щоденної психологічної підтримки;
- розкрити необхідність вирішення проблемних ситуацій та їх позитивний вплив на розвиток особистості.

Тривалість тренінгу: 2 години.

Обладнання: стільці за кількістю учасників, фліп-чарт, аркуші паперу формату А1 (4 шт.), папір формату А4, стікери.

Розміщення учасників/ць: учасники та учасниці тренінгу розміщуються в просторій кімнаті на стільцях по колу.

Хід тренінгу

1. Вправа на знайомство «Ніхто про мене не подумав би, але я вмію...» (15 хв.)

Мета: познайомити учасників та учасниць тренінгу.

Учасникам та учасницям тренінгу пропонується назвати своє ім'я та продовжити речення «Ніхто про мене не подумав би, але я вмію...».

2. Вправа на очікування (І частина, 2 хв.)

Мета: визначення очікувань від тренінгового заняття та активізація пізнавального інтересу.

Учасникам та учасницям пропонується написати на стікерах очікування від сьогоднішнього заняття, зачитати їх та прикріпити на фліп-чарт.

3. Вправа на прийняття правил роботи в групі (5 хв.)

Мета: прийняти правила групи, які необхідні для її ефективної роботи.

Усі правила, прийняті учасниками/учасницями тренінгу, після їх обговорення в групі записуються на аркуші паперу А1, який розміщується на видноті.

4. Вправа «Ближче один до одного» (10 хв.)

Мета: допомогти всім присутнім виявити спільні риси, що єднають їх з іншими людьми.

Група об'єднується у два кола: внутрішнє та зовнішнє. Учасники/учасниці стають обличчям одне до одного, рухаються по колу і визначають, за якими зовнішніми та внутрішніми якостями вони схожі між собою. Гра продовжується доти, поки всі не поспілкуються одне з одним.

Запитання для обговорення:

- Чи важко було знаходити спільне з іншою людиною?
- Що нового ви дізналися один/на про одного/ну?

Слово тренера/тренерки

У всіх нас більше схожого, ніж відмінного. Пам'ятаймо: ми всі люди, всі мріємо бути щасливими, всі вчимося в школі, живемо в Україні, на цій планеті, в цій частині Всесвіту... Окрім того, що в нас є багато спільного, всі ми так чи інакше залежимо та впливаємо одне на одного.

Світ був би дуже обмежений та не цікавий, якби в ньому жили лише однакові, схожі між собою люди або взагалі клони. Чарівність Світу – в його різноманітності.

5. Притча «Тріщина в глечикі» (5 хв.)

У однієї жінки було два глечики, в яких вона носила воду на коромислі.

В одному глечикі була тріщина, а другий був бездоганним і вміщував повну порцію води. В кінці довгого шляху від річки до будинку жінки глечик з тріщиною завжди залишався заповненим наполовину. Протягом двох років це відбувалося щодня: жінка завжди приносила додому тільки півтора глечика води.

Бездоганний цілий глечик був дуже гордий своєю роботою, а бідний глечик з тріщиною соромився своєї вади і був засмучений, що може робити тільки половину того, для чого був зроблений. Через два роки, які здавалося,

переконали його в цілковитій непридатності, глечик звернувся до жінки: «Мені соромно через мою тріщину, з якої всю дорогу до твого дому завжди витікає вода».

Жінка усміхнулася: «Ти помітив, що на твоєму боці доріжки ростуть квіти, а на іншому боці – ні? На твоєму боці доріжки я посіяла насіння квітів, бо знала про твою ваду. Тому ти поливаєш їх щодня, коли ми йдемо додому. Два роки поспіль я могла зрізати ці чудові квіти і прикрашати ними стіл. Якби ти не був таким, яким ти є, то цієї краси не було б і вона не робила б честі нашому дому».

Висновок. У кожного/ої з нас є свої зовсім особливі дивацтва і недоліки. Але є особливості і тріщини, які роблять наше життя цікавим і гідним. Просто потрібно кожного/ну сприймати таким, яким він/вона є, і бачити в ньому/ній хороше.

6. Вправа «Надірване серце» (10 хв.)

Мета: показати вплив слів та вчинків однієї людини на емоційний та психологічний стан інших людей.

Тренер/ка читає текст.

Варіант 1. Учасники/учасниці групи, отримавши паперове «серце», відривають клаптики від нього, коли вважають, що висловлювання для героїв розповіді неприємні.

Варіант 2. Учасники/учасниці групи, слухають, а коли вважають, що висловлювання для героїв розповіді неприємні, кажуть про це тренеріві/ці, і він/вона відриває клаптик від паперового «серця».

До уваги тренера/тренерки! Варіант 1 підходить лише для профілактичної роботи. З психічно травмованими дітьми цю вправу можна проводити тільки після індивідуальної корекційної роботи.

Надірване серце

Якось уранці в кімнаті Петрика звично задзвенів будильник, але хлопчик не підвівся з ліжка. Хвилин через десять його мама прочинила двері в кімнату. «Ну ж бо, поквапся! – сказала вона. – Знову запізнився до школи, ледацюго!» (РОЗРИВ)

«Мамо, я захворів», – відповів Петрик.

«І чому ти завжди поводишся, як маленький? (РОЗРИВ) – запитала мама. – Тобі завжди погано, коли в розкладі є фізкультура. Вставай і збирайся. Твій брат уже майже готовий».

Петрик швидко вдягнувся і вийшов на кухню. Його старший брат Андрій щойно закінчив снідати. «Я пішов, мамо», – сказав Андрій.

«Зачекай на Петрика», – сказала мама.

«Цей телепень (РОЗРИВ) завжди спізнюється, – заперечив Андрій, – я не хочу пропустити автобус».

Але хлопці – старший брат і Петрик – встигли на автобус саме вчасно. Та коли двері зачинилися й автобус рушив, Петрик згадав, що його домашнє завдання залишилося в кімнаті.

Петрик запитав водія, чи не можна зачекати, поки він збігає по домашнє завдання. «Ти що, дурний? (РОЗРИВ) Це тобі не таксі. Ще й за запізнення одержиш».

Прийшовши до школи, Петрик попередив учительку, що забув домашнє завдання вдома. Вона сказала: «Це вже вчетверте за місяць, Петрику. Ти взагалі сідав за уроки? Я починаю думати, що ти мені брешеш. (РОЗРИВ) Боюся, мені доведеться поговорити про це з твоїми батьками».

Петрик любив спортивні ігри, але ненавидів фізкультуру, бо був найменшим серед хлопців. Того дня вони мали грати на уроці в баскетбол, якого Петрик терпіти не міг. Учитель попросив дітей поділитися на дві команди – «Левів» і «Тигрів». За десять хвилин кожна з команд нараховувала по десять гравців, і тільки Петрик залишився сам-один. (РОЗРИВ)

Капітан команди «Леви» сказав: «Ми його не хочемо: він погано грає». (РОЗРИВ)

«Який із нього тигр? Він радше наляканий кіт!» (РОЗРИВ) – додав капітан команди «Тигри», і всі хлопці розреготалися. (РОЗРИВ)

Зрештою вчитель призначив Петрика до команди «Леви». Але хлопець усю гру просидів на лаві запасних, бо капітан не допустив його до гри. (РОЗРИВ)

Того дня після уроків брат Петрика Андрій грав поблизу будинку з друзями у футбол. Петрикові значно більше подобався футбол, ніж баскетбол. Це була його улюблена спортивна гра. Тому Петрик попросив Андрія прийняти його в команду. Але Андрій відмовив: «Нізащо, – заявив він, – ти все зіпсуєш». (РОЗРИВ)

Мама хлопців почула це і сказала: «Тобі слід прийняти брата до гри, Андрію». «Але ж, мамо, він такий незграбний, (РОЗРИВ) – відказав Андрій, – і весь час плутається під ногами». (РОЗРИВ)

Запитання для обговорення:

- Які емоції ви відчували під час проведення вправи?
- Яким чином дії та слова людей впливали на головного героя?
- Чи можливе повторення подібної ситуації в житті?
- Чи можна було щось зробити, щоб змінити ситуацію та підтримати героя?

7. Вправа «Відновлення серця» (15 хв.)

Мета: показати шляхи надання щоденної психологічної підтримки іншій людині.

До уваги тренера/тренерки! Виконання вправи залежить від того, в якому варіанті було проведено вправу «Надірване серце». Якщо попередню вправу діти виконували самостійно, то і вправу з відновлення паперового «серця» дітям варто виконати самостійно, а потім у групі обговорити, за допомогою чого вони його відновлювали. Тренер/тренерка фіксує відповіді дітей на великому аркуші паперу, створюючи таким чином перелік заходів, за допомогою яких можна підтримати людину.

Хід вправи. Тренер/тренерка пропонує учасникам та учасницям подумати, яким чином можна підтримати дитину або дорослу людину в складній для неї ситуації (всі відповіді фіксуються на великому аркуші паперу). Після того як учні та учениці назвуть свої варіанти, вони аналізують ситуацію, в яку потрапив хлопчик із попередньої вправи, та обговорюють, як можна змінити дії людей, які його оточували, щоб полегшити його переживання. Всі рекомендації учасники/учасниці записують на клаптиках, які відривали від його «серця», і збирають в одне ціле, ніби відновлюючи його.

Після того як «серце» хлопчика буде відновлено і вправу завершено, тренер/тренерка пропонує поглянути, чи виглядає воно так само, як на початку першої вправи.

Запитання для обговорення:

- Які емоції ви відчували під час проведення вправи?
- Яким чином дії та слова людей впливали на головного героя?
- Чи можливе повторення подібної ситуації в житті?
- Яку вправу вам було виконувати легше і чому?
- Як би Петрик почувався зараз, вислухавши всі ваші підбадьорювання?

(Можна попросити дітей підняти великий палець догори та гучно вигукнути: «Клас!», «Чудово!»).

8. Притча «Цвяхи» (8 хв.)

Мета: показати вплив слів на людину.

Жив-був один дуже запальний і нестриманий хлопець. І ось одного разу батько дав йому мішечок із цвяхами і наказав щоразу, коли він не стримає свого гніву, забити один цвях у стовп огорожі. За перший день у стовпі було декілька десятків цвяхів. Наступного дня юнак спробував стримувати свій гнів. З кожним днем число забитих у стовп цвяхів стало зменшуватися. Хлопець зрозумів, що легше контролювати свій темперамент, ніж забивати цвяхи.

Нарешті настав день, коли він жодного разу не втратив самовладання. Він розповів про це своєму батькові, і той сказав, що тепер щоразу, коли синові вдасться стриматися, він може витягнути зі стовпа по одному цвяху.

Минав час, і настав день, коли хлопець сказав батькові про те, що в стовпі не залишилося жодного цвяха. Тоді батько взяв сина за руку і підвів до огорожі:

- Ти непогано впорався, але ти бачиш, скільки в стовпі дірок? Він вже ніколи не буде таким, як раніше. Коли кажеш людині щось зле, в неї залишається такий самий рубець, як і ці дірки. І неважливо, скільки разів після цього ти вибачишся, – рубець залишиться.

Обговорення.

Після притчі тренер/ка пропонує учасникам/цям пригадати надірване паперове «серце» і відповісти на запитання.

Запитання для обговорення:

- Чи вдалося комусь повернути аркуш до попереднього, цілого вигляду?
- Що легше зробити: надірвати чи відновити аркуш? На яку дію витрачається більше сил?

Тренер/ка підводить дівчат та хлопців до думки, що кожне сказане людині слово має вплив на її душу, навіть якщо вона цього й не показує. Тому слід бути дуже тактовним у спілкуванні з іншими і не говорити зопалу ті слова, про які потім можна пошкодувати, адже свій слід вони все одно залишать.

9. Вправа «Як би ти почувався/лася, коли б...» (20хв.)

Мета: викликати у дітей емпатію, дати можливість висловити свої емоції та почуття в ситуації неприхильного ставлення до них.

Варіант 1. Група утворює коло. Тренер/тренерка кидає м'яку кулю/м'яч комусь із присутніх, при цьому ставить певне запитання. Дитина, яка ловить м'яку кулю/м'яч, відповідає на запитання та передає м'яку кулю/м'яч іншій дитині.

Варіант 2. Група утворює коло. Тренер/тренерка кидає м'яку кулю/м'яч комусь із присутніх, при цьому ставить запитання. Дитина, яка ловить м'яч, відповідає на запитання і повертає його тренерові/тренерці, а він/вона ставить наступне питання і кидає м'яч іншій дитині.

До уваги тренера/тренерки. Ставлячи запитання, потрібно знати проблеми дітей і створити таку ситуацію, щоб діти, які б могли проявляти жорстокість щодо інших, обов'язково розповіли про свої почуття в подібних ситуаціях.

Орієнтовні запитання «Як би ти почувався/лася, коли б...»:

- ✓ Хтось кепкував із твоєї зовнішності?
- ✓ Ти виграв/виграла головний приз змагання?
- ✓ Тебе останнього(ю) запросили до спортивної команди?
- ✓ Похвалили твою шкільну діяльність?
- ✓ Хтось образливо назвав тебе?
- ✓ Хтось прийшов тобі на допомогу в складній для тебе ситуації?
- ✓ Ніхто не захотів з тобою грати?
- ✓ Тебе запросили до гри?
- ✓ Ти не мав/мала що їсти і був/була змушений/змушена жебракувати?
- ✓ Тебе взяли за руку та обійняли, коли ти був/була наляканий/налякана або почувався/почувалася самотньо?
- ✓ Тебе дражнили через твій акцент чи голос?
- ✓ З тебе сміялися через окуляри (брєкети, слуховий апарат, одяг, зріст, форму тіла, стать)?

Запитання для обговорення:

- Чи важко було виконувати цю вправу?
- Що нового ви дізналися про себе?
- Чи цікаво було дізнатися щось нове про однокласників?

10. Вправа «Чим я можу тобі допомогти?» (20 хв.)

Для виконання завдання учасники та учасниці об'єднуються в пари або групи (не більше ніж 4 людини в групі).

Завдання:

1. Подумайте, як би ви могли допомогти однокласнику або однокласниці почуватися краще, коли б його/її обзивали або цькували.

2. Що вас може спонукати до того, щоб заступитися за людину, яку ображають?

3. Чи заступилися б ви за нього/неї зараз, навіть якщо не зробили цього в минулому? Чому?

Учні по черзі презентують свої напрацювання.

До уваги тренера/тренерки. Після завершення всіх презентацій тренер/тренерка разом з групою створює алгоритм надання допомоги людині, яку ображають.

11. Мозковий штурм

Запитання для учасників та учасниць групи: «Чи може людина прожити своє життя без будь-яких проблем?»

Тренер/тренерка підводить дітей до думки про те, що в житті постійно виникають проблемні ситуації, і це нормально, тому необхідно навчитися їх вирішувати соціально прийнятними способами, робити висновки з вирішених проблемних ситуацій, виносити з них позитивний досвід і рухатися далі.

Тренер/тренерка пропонує послухати притчу про кавові зерна.

12. Притча «Кавові зерна» (5 хв.)

Прийшла донька до батька і каже:

– Батьку, я втомилася. В мене таке важке життя, я не бачу в ньому ніякого сенсу! У мене постійно труднощі і проблеми... Я весь час пливу проти течії... В мене просто немає більше сил!!! Що мені робити?

Батько замість відповіді поставив на вогонь три однакові каструлі з водою, в одну кинув моркву, в іншу поклав яйце, а в третю насипав каву.

Через деякий час він вийняв з води моркву і яйце, налив у чашку кави з третьої каструлі.

– Що змінилося? – запитав він дівчину.

– Яйце і морква зварилися, а зерна кави розчинилися у воді, – відповіла вона.

– Ні, доню моя, це лише поверховий погляд на речі. Поглянь: тверда морква, побувавши в окропі, стала м'якою. Крихке і рідке яйце стало твердим. Зовні вони не змінилися, лише змінили свою структуру під впливом однакових несприятливих обставин – окропу.

Те саме відбувається і з людьми: сильні зовні можуть розклеїтися і стати слабкими, тоді як крихкі та ніжні лише затвердіють і зміцніють.

– А кава? – запитала дочка.

– О! Це найцікавіше! Кава повністю розчинилась у новому ворожому середовищі і змінила його, перетворивши окріп на чудовий ароматний напій.

Є особливі люди, які не змінюються під тиском обставин, а самі змінюють обставини і перетворюють їх на щось нове і прекрасне, отримуючи користь і знання з будь-якої, навіть найбільш несприятливої ситуації.

Я хочу, щоб ти припинила вести себе як «морквина», згадала про те, що ти людина, щастя якої – в її власних руках!

Будь як кава. Будь сильнішою за каву!

Змінюй обставини, зроставай!

Запитання для обговорення:

- Коли у вас з'являються якісь труднощі, що ви робите?
- Що ви отримуєте, долаючи скрутні ситуації?
- Чого вас вчать труднощі?

13. Вправа «Моя фортеця» (2 хв.)

Мета: показати приховані резерви підтримки людини.

Тренер/тренерка пропонує учасникам та учасницям подумати, до кого вони б могли звернутися в скрутну годину по допомогу.

Завдання тренера/тренерки – показати, що в більшості людей є надійний «тил» – люди або кілька осіб, на кого вони можуть покластися у складній ситуації. Найчастіше це рідні люди або люди з найближчого оточення.

Слово тренера/тренерки. З названими вами людьми у вас існує зв'язок поза часом і простором. Цей зв'язок непомітний, але дуже відчутний, бо з нього ми черпаємо сили на позитивне самосприйняття та довірливе ставлення до навколишнього світу.

Друзі та близькі – це надзвичайна цінність, справжнє багатство людини! Однак вони так часто й настільки близько поряд з нами, що їм дістається вся гама наших почуттів. Часто, не замислюючись, ми виливаємо на них свої негативні емоції, бо знаємо, що вони все пробачать, адже люблять нас незалежно від нашого настрою. Ми не соромлячись гніваємося, лаємося, критикуємо, але інколи нам складно сказати їм про свою любов, вимовити слова подяки, продемонструвати, як ми цінуємо наші взаємовідносини з ними.

Існує цінна формула побудови гарних стосунків:

Повага до Самого/ої Себе + Повага до Інших + Відповідальність за власні Дії та Вчинки!

До уваги тренера/тренерки! Можна побажати учням/ученицям після завершення заняття зателефонувати своїм рідним або близьким та подякувати їм за те, що вони є в їхньому житті.

14. Вправа «Очікування» (II частина, 15 хв.)

Мета: з'ясувати чи справдилися очікування учасників та учасниць групи від заняття.

Використані джерела

1. Літковська О.В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться / Олена Літковська. – К.: Шкільний світ, 2012. – 224 с. (Серія «Психологічна скарбничка»).
2. Не смійся з мене: просвітницько-профілактична програма тренінгових занять : Навч.-метод. посібник / Авт. Лора Паркер Роерден, за заг. ред. Лях Т.Л. – К.: УМСА, 2013. – 100 с.
3. Третиннікова Л. Профілактична робота з дітьми з девіантною поведінкою // Соціальний педагог. – № 7 (91), липень 2014. – С. 17–27.

3.7. АКЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ «ЖИТТЯ ПРЕКРАСНЕ!»

Проведення загальношкільних акцій, днів позитиву, тижнів психології сприяє покращенню загальної атмосфери закладу, а головне – це відбувається в ненав'язливій формі і дуже цікаво, байдужих не залишається.

Основні робочі принципи організації акцій позитиву такі:

- необхідно використовувати такі види роботи, які можуть зробити день неповторним;
- подія дня повинна охоплювати весь заклад – усіх учнів та дорослих;
- заходи не повинні заважати навчальному процесу, або це втручання повинно бути мінімальним та узгодженим з адміністрацією та педагогами закладу.

Розвивальні завдання:

- розвиток комунікативних навичок та соціально-психологічних якостей особистості учня/учениці;
- розвиток рефлексії;
- розвиток мотиваційної сфери;
- розвиток і осмислення системи особистісних життєвих цінностей учнів/учениць та педагогів/педагогинь;
- розширення уявлень про світ людських почуттів та переживань.

Корекційні завдання:

- формування лідерських та організаторських навичок, уміння встановлювати міжособистісні відносини, вирішення проблем ізольованості в класному колективі;
- формування важливих соціальних навичок і вмінь, здатності до емпатії, вирішення конфліктних ситуацій шляхом співпраці.

Просвітницькі та психопрофілактичні завдання:

- формування загального настрою оптимістичної тональності в закладі;
- стимулювання інтересу до психологічних знань та діяльності шкільного/ої психолога/психологині;
- задоволення потреби учнів/учениць у сильних та цілісних емоційних переживаннях.

Основна мета акцій – розширення життєвого простору учасників/ниць за рахунок внесення в їхнє життя нового додаткового змісту, яскравих кольорів, культурних значень.

Важливі особливості акції – ненав'язливість і незвичайність. Вона не заважає звичному режиму, додає яскравих кольорів у життя. Акції створюють у закладі особливий настрій, визначають основний емоційний стан; заклад стає єдиним цілим, а люди в ньому – близькими і цікавими співрозмовниками.

Формування творчої команди. До підготовки та проведення акції залучають учнів/учениць навчального закладу (актив учнівського самоврядування, учні/учениці, які потребують особливої педагогічної уваги). Для акції обирають девіз, наприклад: «Мій статус: моє життя прекрасне!»,

розробляють сценарій акції, підбирають необхідні матеріали, узгоджують ролі учасників/ць.

Реклама акції. Перед проведенням «Дня позитиву» в закладі розмішують оголошення (листівки, інформаційні листки, буклети) з програмою заходу. Цю інформацію може транслювати шкільний медіа-центр; її можна розмістити на сайті закладу освіти.

Оформлення закладу. Для створення святкового настрою в закладі можна використати повітряні кульки, картинки-мотиватори, гумористичні вислови, які можна прикріпити на стіни та двері кабінетів, музику.

Основний етап

Радіоефір. У день проведення акції на перервах лунає музика, яка створює радісну атмосферу, транслюються новини закладу, програма акції, притчі. Можна провести радіоефір за заявками учнів/учениць, педагогів/педагогинь, адміністрації навчального закладу. Слухачі/чки з задоволенням передають привітання, пісні.

«Веселка настрою»

Перед початком навчального дня біля входу в ліцей організатори ставлять скриньку, в яку пропонують кидати квадратик, що відповідає поточному настрою учнів/учениць та вчителів/льок; щоб визначити емоційний стан за допомогою кольору, вони пропонують кольорову шкалу настрою і пояснюють принцип її використання:

- Червоний - веселий;
- жовтий - приємний;
- зелений - спокійний, врівноважений;
- блакитний - невеселий;
- чорний - зовсім незадовільний.

Те саме пропонується зробити і перед тим як іти додому. Вранці наступного дня вивішують чотири кругові кольорограми: «Настрій учнів/учениць на початку дня і в кінці дня», «Настрій учителів/учительок на початку дня і в кінці дня».

Фотосесія «Поділися усмішкою своєю». На перервах у коридорах закладу працює «сонячний фотограф», завдання якого – фотографувати всіх охочих. Фото передаються для трансляції у слайд-шоу. Головна умова для фотографії – радісна усмішка!

«Щасливий квиток». Цю форму роботи використовують для педагогів та батьків. Організатори завчасно готують життєствердні вислови або позитивні судження, афірмації, роздруковують (пишуть) їх на окремих аркушах паперу, які згортають і складають у скриньку. Учасникам/цям пропонується дістати з чарівної скриньки аркуш з позитивним висловом, який сприяє підвищенню самооцінки, впевненості в собі, покращенню настрою.

«Зробимо життя кольоровим». У вестибюлі заздалегідь готують приладдя для проведення акції (столи, фарби, пензлики для малювання, аркуші паперу, харчова плівка для малювання за технікою монотипії, вологі серветки). На перервах учні/учениці мають змогу намалювати фарбами різноманітні

малюнки, які асоціюються з приємними і важливими випадками, гарним настроєм, позитивними емоціями тощо. Потім роботи вивішують на стенді.

Підготовка позитивних виставок. Таку форму роботи можна використовувати з корекційною метою, доручивши створення тематичних виставок емоційно пригніченим учням. Як варіант, можна провести конкурс серед класів чи окремих учнів/учениць на найкращу ілюзію сприйняття з певної теми (наприклад, «Життя прекрасне!»): навести яскраві приклади того, що всі ми сприймаємо речі по-різному та іноді не розуміємо, наскільки життя прекрасне; що можна на речі дивитися під різними кутами зору. Матеріали до виставки готують завчасно, а в день проведення акції їх вивішують у коридорах закладу.

Заключний етап

У «кошику відгуків» усі учасники/ці можуть залишити свій відгук, закінчивши речення: «Сьогоднішній день для мене...». «Колекцію теплих слів» розміщують на інформаційних стендах у коридорі та в учительській, на сайті закладу. З групою учнів/учениць, які допомагали у проведенні заходів, проводять обговорення акції, виділяють найбільш цікаві моменти і те, від чого можна відмовитись під час проведення наступних акцій.

При організації роботи з учнями/ученицями я намагаюсь, щоб кожен захід викликав у дітей позитивні емоції, зацікавлював і налаштовував на подальшу роботу.

Використані джерела

1. Амбрумова А.Г. Діагностика суїцидальної поведінки / А.Г. Амбрумова. – М.: Московський НДІ психіатрії, 1980. – 48 с.
2. Амбрумова А.Г. Мотиви самогубств / А.Г. Амбрумова, Л.І. Постовалова // Соціологічні дослідження. – 1987. – № 6. – С. 52–60.
3. Ісаєв Д.С. Психологія суїцидальної поведінки / Д.С. Ісаєв – Самара, 2000. – 72 с.
4. Сакович Н. Профілактика суїциду [Електронний ресурс] / Н. Сакович // Перший психологічний портал м. П'ятигорська. URL: <http://5psy.ru>.
5. Сирова А.Ю. Попередження нещасних випадків серед дітей шкільного віку / Веста: Вид. «Ранок», 2008. – 176 с.

3.8. ЗАНЯТТЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ ТРЕНІНГУ «БЕЗПЕЧНА РОБОТА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ»

Мета: розширити знання про безпечну роботу в мережі Інтернет. Сприяти поглибленню знань учнів про небезпеки, які існують в Інтернеті, про шляхи їх подолання, розвивати навички і вміння працювати з інформацією. Сформувати в учасників розуміння необхідності дотримуватися певних правил поведінки в Інтернеті.

Форма проведення: практичне заняття з елементами тренінгу.

Контингент: учні 8-11 класів

Обладнання: фліп-чарт, ватмани, маркери, вирізки з журналів, ножиці, клей.

I. Вступне слово. Повідомлення теми заняття. Доброго дня ! Сьогодні поговоримо про Інтернет-безпеку, про небезпеки, які існують в Інтернеті, про шляхи їх подолання, про необхідність дотримуватися певних правил поведінки в Інтернеті.

Вправа «Привітання».

Мета: привітання учасників, створення комфортної атмосфери для роботи.

Кожному учаснику пропонується привітатися, назвати своє ім'я (або придумати собі нік-нейм) і назвати своє улюблене заняття.

Вправа «Наші правила» .

Мета: сформувати відповідальне ставлення до власної поведінки в групі.

Правила пропонуються і приймаються групою (приблизний перелік) тренер записує їх на фліп-чарті:

- мобільні телефони вимкнути;
- правило «тут і зараз»;
- правило «піднятої руки»;
- правило «стоп»;
- говорити по черзі й коротко;
- не критикувати;
- бути толерантними.
- бути активним учасником

Вправа «Наші очікування».

Мета: з'ясувати очікування учнів від тренінгового заняття.

Учням пропонується клубок з товстими нитками який вони по черзі повинні передати товаришу напроти. Вправа починається з того, що учень проговорює свої очікування від заняття кінчик нитки залишає в себе в руках , а клубок передає однокласнику або однокласниці напроти себе, і так доки він не побуде у кожного в руках, і в результаті ми отримуємо умовну Інтернет – павутину.

Тренер узагальнює очікування учнів і наголошує на тому, що Інтернет – мережа схожа на нашу умовну павутину.

II. Основна частина .

Вправа «Мозковий штурм». Далі учні продовжують працювати з цією ж павутиною, яку вони створили, кожному учню пропонується назвати позитивні, корисні сторони Інтернету. Учень, який називає позитивну якість Інтернету проходить через павутину на протилежний бік і так всі по черзі. (учні називають позитивні можливості Інтернету, тренер робить записи на дошці або на фліпчарті).

Тренер підводить підсумки вправи і наголошує на тому, що можливості інтернету безмежні.

Інформаційне повідомлення. Безпечний Інтернет. Інтернет – досить потужний ресурс, який значно полегшує життя людини та відкриває майже необмежені можливості для самореалізації та саморозвитку юної особистості, спілкування, навчання, дозвілля. Але разом з тим, в Інтернеті приховано досить багато небезпек як для дітей, так і для дорослих. Знання цих небезпек дозволить їх уникнути.

Вправа «Небезпека в інтернеті»

Мета: визначити негативні сторони Інтернету та сформувати у учасників необхідність дотримуватися правил при користуванні.

Метод: груповаробота.

Обладнання: вирізки журналів, ножиці, клей, фломастери і ватман.

Учасники об'єднуються в команди та готують презентації:

- 1) ризики від Інтернет-ресурсів,
- 2) правила поведінки при користуванні Інтернетом.

Запитання для обговорення.

1. Назвіть ризики від Інтернет-ресурсів?
2. Скільки часу в день вони забирають?
3. Назвіть альтернативи сидінню у мережі?
4. Як перевірити достовірність інформації в Інтернеті?
5. Назвіть основні правила користування Інтернет – ресурсами.

Підказки для учнів: ризики інтернет-ресурсів: віруси, кіберхуліганство (інформаційні атаки на дитину через мережу), кібер-булінг (компрометуючі фото, відео про дитину в мережі), випитування особистої інформації про сім'ю, про дитину, інтернет-шахрайство, спам, недостовірна інформація з будь-якої теми.

Правил безпечного користувача Інтернетом та соціальними мережами.

1. Я буду поводитися в Інтернеті чемно і не ображатиму інших, а також не буду вірити всьому, що кажуть про себе віртуальні знайомі.

2. Я не буду погоджуся на зустріч з віртуальними знайомими, особливо без повідомлення батьків.

3. Я залишатиму нехороші веб-сайти.

4. Я збережу свій пароль у таємниці.

5. Я розповідатиму своїм батькам, психологу або класному керівнику про проблеми, якщо опинюся у складній ситуації та користуватимуся їхньою підтримкою. Або зателефоную на дитячу гарячу лінію.

6. Я шукатиму цікаві веб-сайти та ділитимуся посиланнями зі своїми друзями.

7. Я знаю, що в Інтернеті можуть легко обманути, й не буду повідомляти приватну інформацію про себе, батьків та друзів, реальні імена, адреси, номери телефонів, фото.

8. Я буду обмежувати свій час перебування в соціальній мережі.

III. Підведення підсумків заняття.

Вправа «Мої очікування..., я зрозумів, зрозуміла, що...»

Використаналітература:

1. Зарецька І. Т. та ін. Інформатика: Підручник для 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закладів – Х.: Факт, 2004. – 392 с.
2. Губарова О. Безпека дітей в Інтернеті // Шкільний світ.-2011.-№6
3. Костриба О. В., Лещук Р. І. Усі уроки інформатики. 10 клас. Рівень стандарту. – Х.: Ранок, 2010. – 192 с.

3.9. ЗАНЯТТЯ «БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ КОРИСТУВАЧІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ»

Мета: сформувати уявлення про небезпеки, які очікують на дітей та молодь під час використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій, ознайомити з правилами безпечного використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвинути навички безпечного використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Для дітей старшого віку – рекомендуємо зробити акцент на кіберзлочинах, зокрема, небезпеці втягнення до розповсюдження або виготовлення порнографії, а також хакерстві.

Загальна тривалість: 45 хв.

Обладнання: аркуші паперу формату А4, листи ватману/фліпчарту, фломастери/маркери, мультимедійний проектор, ноутбук, роздатковий матеріал (додаток 1), роздатковий інформаційний матеріал

План:

- 1.Привітання учасників
2. Обговорення «Користь та загрози Інтернету»
- 3 .Опрацювання небезпечних ситуацій які виникають в мережі Інтернет
- 4.Обговорення «Кіберзлочинність та відповідальність»
- 5.Правила безпечної поведінки в Інтернеті
- 6.Прощання «Оплески»

Хід проведення:

1. Привітання учасників.

Мета: привітати учасників, ознайомити з метою зустрічі.

Час: 2 хв.

Хід проведення:

Ведучі вітають учасників зустрічі та по черзі представляються, говорять про мету зустрічі:

«Доброго ранку (дня, вечора). Нас звати ... (ім'я, посада). Сьогодні у нас з вами буде цікава та пізнавальна зустріч, на якій ми з вами розглянемо як безпечно користуватися мережею Інтернет».

2. Обговорення «Користь та загрози Інтернету»

Мета: ознайомити учасників з користю Інтернету, дати знання про загрози яких важливо уникати під час користування мережею Інтернет .

Час: 15 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

▪ *Підійміть будь ласка руку хто з вас користується мережею Інтернет?*

Ведучі приймають відповіді та роблять висновок, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, майже всі діти щодня користуються мережею Інтернет. Але Інтернет несе в собі як користь, так і небезпеку.

Пропонуємо вам вправу «Користь та загрози Інтернету».

Для виконання цієї вправи ведучі об'єднують учасників у 3 команди (бажано так як учасники сидять за партами за рядами). Питання над якими будуть працювати команди: 1 – «Як ви використовуєте Інтернет?»; 2- «Яка користь від користування мережею Інтернет?»; 3 – «Які загрози можуть виникнути під час користування мережею Інтернет?». Потім в кожній команді учасники об'єднуються у пари (бажано за принципом сусідства за партою). Завдання парам в командах: кожній парі протягом 3 хвилин необхідно написати по три власні відповіді на відповідне запитання.

Через 3 хвилини ведучі просять кожну пару по черзі зачитує свої варіанти відповідей, а інша викреслює ті відповіді, що збігаються.

Ведучі приймають відповіді учасників, бажано записують на дошці/ листі фліпчарту та коментують відповіді кожної команди.

До уваги ведучих!

Пропонуємо ведучим звернути особливу увагу учасників на загрози які можуть виникати під час користування Інтернетом (розглядаються нижче в інформації).

Інформація для ведучих:

Велика кількість дітей, підлітків та молоді користуються електронною поштою, програмами обміну миттєвими повідомленнями (ICQ, Windows Live Messenger) або чатами.

Інструменти віртуальної комунікації мають кілька характеристик, які допомагають людям перевести наше суспільство через поріг у нову соціоекономічну еру. Вони дають можливість будь-кому приєднатись до «інтернет-спільноти»: людям будь-якого віку, національності, статі, релігії і культури, де зв'язки, обмін ідеями та знаннями можуть відбуватися за дуже короткий час. Віртуальна природа такої спільноти дає можливість особистості діяти анонімно чи дискутувати під вигаданим ім'ям. Дискусія може бути частиною гри і позитивним елементом у спілкуванні, але вона водночас може бути небезпечним інструментом маніпулювання свідомістю і нести для людини загрозу.

Так звані «віртуальні друзі» – це також часто незнайомі люди, але які спілкуються регулярно і яким молоді люди довіряють. Тому, спілкуючись в Інтернеті, молодь мусить повністю покладатися на себе, щоб відрізнити брехню від правди. І часто діти потрапляють в ризиковану ситуацію, якщо ними починає маніпулювати грабіжник, сексуальний експлуататор або педофіл.

Останнім часом поліція європейських країн пов'язує частину пограбувань квартир та шантаж з тим, що діти чи підлітки, спілкуючись з невідомими по

Інтернету, повідомляють про себе та сім'ю таку інформацію, яку потім легко використовують зловмисники.

Висилаючи своє фото, діти та підлітки не можуть знати, як це фото може бути використане надалі. Але легко, маючи тільки обличчя дитини і використавши новітні комп'ютерні технології, скомпонувати порнографічні знімки. Їх потім люди, що займаються виготовленням та розповсюдженням порнопродукції, виставляють в Інтернеті або шантажують ними батьків дитини.

Веб-камери. Використання веб-камери – це ще одна можливість аудіовізуального інструменту Інтернету, яка все більше стає частиною повсякденного життя. Уже зараз веб-камера є потенційно небезпечним інструментом, який неповнолітні – за порадою «друга» з Інтернету або самостійно – вирішують використовувати для того, щоб знімати себе, потім показувати або пересилати такі знімки.

3. Опрацювання небезпечних ситуацій які виникають в мережі Інтернет

Мета: сформувати практичні навички уникнення потрапляння в небезпечні ситуації які виникають в мережі Інтернет.

Час: 15 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

Пропонуємо розглянути історії, які трапилися з використанням мережі Інтернет з вашими однолітками.

Пропонуємо вам об'єднатися в 3 групи. Кожна група отримує історію з життя дітей (за зверненнями дітей на Національну дитячу «гарячу лінію»), а вам необхідно запропонувати як уникнути потрапляння в таку ситуацію та які можете надати поради для її вирішення (для цього відводиться 5 хвилин). Потім просимо вас представити результати вашої роботи (для кожної групи по 3 хвилини).

До уваги ведучих!

Історії розміщено в додатку 1 до цього заняття.

Якщо кількість учасників заняття більш 20 осіб, пропонуємо створити 6 груп. Тоді по 2 групи будуть працювати над однією історією, але презентує одна група, а інша доповнює.

Пропонуємо для економії часу, ведучим особисто читати історії перед презентаціями кожної групи.

В залежності від віку учасників, ведучі можуть скоротити питання для опрацювання в групах, та надавати відповіді та коментарі самі.

Додаток 1

Історії

1. Добрий день! Я не знаю, як вирішити проблему, яка трапилася з моєю дитиною. На мою 15-річну дочку напали три її однокласниці. Моя дочка зустрічається з хлопцем, який до неї зустрічався з однією з її однокласниць. Коли дівчата про це дізналися, то після школи «забили стрілку» моїй дочці.

Вона прийшла до визначеного місця, і дівчата одразу напали на неї та почали бити, тягнути за волосся, ображали поганими словами. Одна з цієї компанії весь час стояла з краю та знімала відео всього, що відбувалося. Потім це відео виклали в YouTube та переслали посилання усім знайомим. Ці дівчата, окрім іншого, ще й похизувалися перед однолітками, як вони «провчили» мою дівчинку, ніби «нехай знає, як чужих хлопців уводити». А я навіть гадки не маю, як можу допомогти своїй доньці

Задання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

2. – Допоможіть мені! Я не знаю, куди ще можна звернутися! Я прошу, не залишайте мене одну в цій ситуації. У мене дуже складна проблема. Мене ненавидять мої однокласниці. Раніше ми були подругами, але останніх півроку вони просто хочуть мене висміювати та принижувати щодня. Все почалося з того, що я відбила хлопця у своєї подруги. Ми перестали з нею взагалі спілкуватися. Всі мої колишні подруги у цій ситуації підтримали її. Але це були ще тільки квіточки. З цим хлопцем ми прозустрічалися 3 місяці. Потім він мене покинув. Мені було дуже боляче. Він знову повернувся до своєї колишньої подруги – моєї колишньої подруги. Спочатку вона мене просто ігнорувала, але потім почала ображати і навіть бити мене. Але останньою краплею стало те, що мій колишній хлопець разом з подругою виклали мої еротичні фото у соціальних мережах. Я їх зробила після розтавання з хлопцем, щоб він побачив і зрозумів, яку дівчину втратив. Я їх вислала йому на мобільний телефон. Я була впевнена, що він їх уже видалив. Але, коли я побачила їх на своїй сторінці та на сторінках моїх колишніх друзів, то мало не вмерла. Тепер я не знаю, як виправити цю ситуацію. Прошу – допоможіть! Ви моя остання надія. Якщо про це дізнаються мої батьки, вони мене вб'ють. Мені вистачить того, що про це говорить вже вся школа. (Своїх координат та імені дівчина не назвала).

Задання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

3. Доброго дня! Мене звати Тимофій. Мені 12 років. Я телефоную до вас з міста Києва. Я не знаю, як вам про це сказати, бо мені дуже страшно. Надіюся, що наша розмова не прослуховується і про неї ніхто не дізнається. Справа в тому, що мене ображають VKontakte. Я, на жаль, не знаю хто це робить, тому що ім'я цієї людини невідоме, а на фото стоїть Макколей Калкін (актор – дитяче фото). Єдине, що я знаю – це хлопець, а може й чоловік. Він мене ображає нецензурними словами, а також погрожує мені сексуальними діями: говорить, що при зустрічі він мене «буде мати» (дитина сказала більш конкретну фразу). Мені дуже страшно. Я боюся комусь про це розповісти. Як мені діяти у цій ситуації?

Задання групі: - запропонуйте як уникнути потрапляння в таку ситуацію; - надайте поради для її вирішення

Ведучі приймають відповіді учасників, коментують їх та доповнюють.

До уваги ведучих!

Необхідно інформувати учасників , що такі вчинки називаються кібербулінгом.

Кібербулінг – приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв (пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень і викладання відео в мережу інтернет, цькування через соціальні мережі).

4.Обговорення «Кіберзлочинність та відповідальність»

Мета: розказати учасникам про відповідальність за кіберзлочини, зокрема, хакерство, та небезпеки втягнення до розповсюдження або виготовлення порнографії.

Час: 7 хв.

Хід проведення:

Ведучі звертаються до учасників:

Чи ви стикались із подібними ситуаціями в житті: хтось вторгнувся («зламав») на вашу сторінку в соціальній мережі та змінив особисту інформацію про вас, фотографії; на сторінках Інтернету пропонують скачати якусь інформацію, за це вимагають направити СМС за номером телефону, ви відправляєте його і з телефону зникають кошти; вся інформація в комп'ютері уражена вірусом; хтось використовує вашу приватну інформацію/фото для розміщення в Інтернеті/ або погрожують розмістити; під час роботи в Інтернеті з'являються картинки порнографічного характеру?

Які ще ви можете навести приклади?

Ведучі підсумовують , що такі дії є злочином , який називається кіберзлочином.

До уваги ведучих!

Для обговорення можна використовувати презентацію РР (див. додаток на диску) або роздатковий матеріал (закладки, брошури тощо)

Кіберзлочинність - це злочинність у так званому «віртуальному просторі». Віртуальний простір можна визначити як інформаційний простір, що моделюється за допомогою комп'ютера, у якому перебувають відомості про особи, предмети, факти, події, явища і процеси, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому виді й рухи, що перебувають у процесі, по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, або відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального устрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їхнього зберігання, обробки й передачі.

Кіберзлочини - злочини у сфері інформаційних технологій. Включають як поширення шкідливих вірусів, злом паролів, крадіжку номерів банківських карт і інших банківських реквізитів (фішинг), так і поширення протиправної інформації (наклепу, матеріалів порнографічного характеру, матеріалів, збуджуючих міжнаціональну та міжрелігійну ворожнечу тощо) через Інтернет, а також шкідливе втручання через комп'ютерні мережі в роботу різних систем

Специфіка даного виду злочинності полягає у тому, що готування та скоєння злочину здійснюється, практично не відходячи від «робочого місця»,

злочини можна скоювати з будь-якої точки земної кулі, у будь-якому населеному пункті, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця. Крім того, доволі складно виявити, зафіксувати і вилучити криміналістично-значущу інформацію при виконанні слідчих дій для використання її в якості речового доказу.

До уваги ведучих!

Пропонуємо, враховуючи вік учасників, готовність до діалогу, наявність часу надати інформацію запропоновану нижче.

Інформація для ведучих¹¹

Хакери – це особлива категорія фахівців у сфері обчислювальної техніки, діяльність яких спрямована на одержання доступу до комп'ютерної інформації. Вони використовують різні засоби “злому”, обминання захисту й проникнення в мережу, в результаті чого викрадаються, замінюються дані, модифікуються файли, а іноді й блокується робота мережі та комп'ютерного обладнання..

Комп'ютерні хулігани здійснюють атаки на вебсайти та сервери електронної пошти, котрі за прийомами виконання дублюють “хакерство”. В таких випадках група або окремі суб'єкти перенавантажують сервери електронної пошти або стирають вебсайти для передачі повідомлень (наприклад, політичних).

Вірусні писаки (*Virus Writers*) – фахівці, які здійснюють протиправне пошкодження комп'ютерної системи або мережі з метою порушення функціонування комп'ютерів чи глобальних телекомунікаційних систем за допомогою комп'ютерних вірусів.

Кримінальні угруповання діють з метою викрадення грошових коштів найчастіше з банківських установ, або з іншою злочинною метою.

Кібертерористи – терористині організації, які використовують нові інформаційні технології та Internet із злочинними намірами поповнення коштів, здійснення пропаганди або передачі секретної інформації.

Комерційне чи промислове шпигунство – різновид злочинів пов'язаний з викраданням інформації комерційного та промислового значення.

Мережне шахрайство – це злочинні дії, спрямовані на одержання прибутку шляхом обману та зловживання довірою громадян, з використанням новітніх комп'ютерних технологій, комунікацій, а також всесвітньої мережі Інтернет.

Інтелектуальні пірати створюють вебсайти для поширення піратських матеріалів, що є порушення прав інтелектуальної власності.

Відповідальність за злочини у сфері комп'ютерних технологій

Розділ XVI Кримінального кодексу України “Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та

¹¹ Використані матеріали статті *Голубєв В.О.* «Кримінологічна характеристика злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій». Режим доступу: http://www.crime-research.org/library/Gol_tem2.htm

комп'ютерних мереж” (Прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня) містить ряд норм, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій. До них, зокрема, належить

- ст. 361 КК «Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж», тобто незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що може призвести до перекручування або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації, а також поширення комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних та технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі та здатних спричинити перекручування чи знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації;

- ст. 362 КК «Викрадення, присвоєння, вимагання комп'ютерної інформації чи заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем» та ст.

- 363 КК «Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем» - порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж особою, яка відповідає за їхню експлуатацію, якщо це спричинило викрадення, перекручування або знищення комп'ютерної інформації, засобів її захисту, незаконне копіювання комп'ютерної інформації, чи істотне порушення роботи таких машин, їх систем чи комп'ютерних мереж.

Список міжнародних документів, які захищають дітей від насильства в Інтернеті

- Конвенція ООН про права дитини
- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії,
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність,
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру

5.Правила безпечної поведінки в Інтернеті

Мета: ознайомити учасників з правилами безпечного користування мережею Інтернет та мобільними технологіями.

Час: 5 хв.

Хід проведення:

Ведучі об'єднують учасників у невеликі групи, або пари. Кожна група/пара отримує роздатковий матеріал (закладку, листівку, плакат тощо), який містить правила безпечного користування мережею Інтернет. Ведучі просять учасників у групах ознайомитись із запропонованими правилами, а потім просять когось із учасників розказати про правила, з якими вони ознайомились у групі. Решта учасників доповнюють інформацію тими правилами, які ще не називали.

Ведучі запитують в учасників, які вони можуть додати свої правила безпечного користування мережею Інтернет.

Мої правила безпечної поведінки в Інтернеті

1. Я не надаватиму ніякої особистої інформації (ім'я, вік, адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи батьків) без згоди батьків.
2. Якщо я отримаю інформацію, яка примусить мене почуватися некомфортно, я одразу розповім батькам або вчителю. Мої батьки знають усіх, з ким я спілкуюсь в Інтернеті.
3. Я ніколи не погоджусь зустрітися з тим, з ким я познайомився в Інтернеті, без попередньої згоди батьків. Якщо я буду зустрічатися, то це буде людне місце, і я запрошу кого-небудь з батьків.
4. Я ніколи не вишлю свої фото людині, з якою я познайомився через Інтернет, не порадившись з батьками.
5. Я не буду відповідати на листи чи прохання, які викликають почуття дискомфорту або сорому.
6. Ми встановимо з батьками правила роботи в Інтернеті:
 - час моєї роботи в Інтернеті;
 - сфери відвідування Інтернету.

- Якщо ви або ваші друзі зіткнулися з загрозливою ситуацією в Інтернеті, то для отримання інформаційних, психологічних, правових консультацій ви можете безкоштовно звернутися на Національну дитячу «гарячу лінію» за номерами 0 800 500 225 або 772 (безкоштовно) в межах України (з понеділка по п'ятницю з 10.00 до 20.00, в суботу – з 10.00 до 16.00)
- Якщо ви побачили контент з дитячою порнографією в Інтернеті зверніться на електронну «гарячу лінію» з протидії дитячій порнографії internetbezpeka.org.ua

До уваги ведучих!

Під час ознайомлення з правилами безпечного користування Інтернетом та мобільними технологіями, важливо зазначити, що необхідно не тільки піклуватися про свою безпеку, але й намагатися не порушувати права інших користувачів Інтернету та мобільних телефонів, не наражати на небезпеку своїх віртуальних та реальних друзів.

5.Прощання «Оплески»

Мета: сприяти позитивному завершенню заняття.

Час: 1 хв.

Хід проведення:

Ведучий дякує учасникам за роботу та просить учасників подякувати один одному оплесками за активну участь під час заняття. Якщо є інформаційні матеріали, ведучий роздає їх учасникам.

3.10. ТРЕНІНГ: «Я У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

Я у віртуальному просторі (І частина)

Привітання учасників, оголошення теми і мети

Тренер звертається до учасників: «Розвиток інформаційних технологій у ХХІ столітті надав людству величезні можливості комунікації. За допомогою комп'ютерів, Інтернету та мобільного зв'язку став можливим доступ до скарбниць наукової думки і мистецтва усіх країн світу. Технічні засоби оновлюються з неймовірною швидкістю і вносять у наше життя дедалі більше комфорту та зручностей, полегшують працю та урізноманітнюють відпочинок.

Однак не завжди Інтернет-мережа є безпечною для нас. Інтернет може містити інформацію агресивного чи соціально небезпечного змісту. А надання переваги віртуальному світу перед реальним справляє негативний вплив на нашу психіку і здоров'я дитини та може погіршити не тільки зір, поставу та сон, але й викликати тривожність, дратівливість, соціальну дезадаптованість і узалежнену поведінку.

Тому на сьогоднішньому занятті ми будемо вчитись безпечної поведінки у Інтернеті.

Вправа-знайомство «Я в мережі»

Мета: знайомство між учасниками групи, створення довірливої, невимушеної атмосфери.

Час: 10 хв.

Обладнання: бейджі

Хід проведення

Кожен учасник по черзі називає своє ім'я та коротко розповідає про свій досвід користування Інтернетом.

Наприкінці тренер підбиває підсумки на основі відповідей учасників.

Інформаційне повідомлення тренера: «Поширення ІКТ у сучасному світі та в Україні. Види загроз у Інтернеті»

Мета: надати учасникам інформацію про розвиток Інтернету у всіх сферах життєдіяльності суспільства .

Час: 15 хв

Обладнання: презентація PowerPoint

У свій час Цицерон казав: «Не стільки ганебно знати латину, як ганебно її не знати». На сьогоднішній день це ж стосується інформаційно-комунікаційних технологій. Вони є важливою і невід'ємною частиною функціонування держави, бізнесу та приватного життя. Впровадження ІКТ є також дуже важливим для навчання людини. Раніше інформацію з будь-якого предмета учень міг отримати з книги, енциклопедії, лекції вчителя, конспекту уроку. А сьогодні кожні 72 години потік інформації збільшується вдвоє, тому потрібні певні навички, вміння та сучасні засоби для оволодіння такого об'єму інформації.

1,8 млрд людей у світі підключені до мережі Інтернет (за даними Київстар) і ця цифра невпинно зростає. Щороку збільшується кількість дітей та підлітків серед користувачів Інтернету.

В Україні за даними досліджень поширеність Інтернету в Україні становить біля 20%, тобто кожен п'ятий українець.

Найбільш типові інтернет-загрози для дітей

1.Комп'ютерна залежність. Схильні підлітки 11-17 років. Відбувається втрата відчуття часу, порушення зв'язків із навколишнім світом, виникає почуття безпорадності, невпевненості, хронічна втома, порушення сну, психоемоційні порушення, проблеми у спілкуванні та в соціальній адаптації. За вираженістю впливу на гравця найбільш потужними є рольові комп'ютерні ігри, які сприяють ототожненню дитини із комп'ютерним героєм. Дитина повертається у реальний світ, щоб тільки трохи поїсти, попити та поспати. Перебування кіберзалежної дитини може сягати до 18 годин на добу.

2. Доступ до небажаного контенту. Матеріали непридатного для дітей та протизаконного змісту: порнографічні, такі, що пропагують наркотичні речовини, насильство та тероризм, агресію, суїцид, азартні ігри. Інтернет може надати дітям швидкий та у більшості випадків безкоштовний доступ до порно-контенту, необхідно ввести тільки ключові слова. Небезпека в тому, що дитина ще не готова до сприйняття відвертих матеріалів, що стосується статевих відносин і, як наслідок, це може призвести до неправильних уявлень про здорові статеві стосунки, перешкоджає нормальному формуванню моральних цінностей. Практично гарантовано, що дитина натрапить на порно-контентом, навіть якщо не шукала його.

3.Он-лайн зваблення дітей. Злочинці (онлайн-хижаки)намагаються завоювати довіру дитини, щоб втягти її в ситуацію сексуального насилля. Варто зауважити, що в сучасних ЗМІ пропагується сексуальність та навіюється думка, що значимість людини залежить від її сексуальної зовнішності та поведінки. Знайомство та встановлення довіри відбувається через мережу Інтернет: соціальні мережі, миттєві повідомлення, блоги, дошки оголошень.

4. Розкриття конфіденційної інформації у мережі. Повідомлення повного власного імені, адреси, номера телефону, часу повернення додому, періоду відсутності батьків, номери банківських карток батьків, паролі електронної пошти.

5. Кібербулінг. Одна з форм переслідування дітей із використанням цифрових технологій. Жертвами стають діти, яких відштовхнули однолітки. Іноді для цього створюють спеціальні сайти, де розміщують матеріали, які компрометують дитину.

6. Шахрайство в мережі- спосіб здійснення злочину з використанням сучасних технологій («читай чужі СМС», послуга «Передзвони мені», продаж продукту, що не існує)

7. Комп'ютерні віруси – невелика програма, що написана програмістом високої кваліфікації здатна до прихованого самопоширення та виконання

різних деструктивних дій (викрадення, знищення інформації тощо). Сьогодні відомо понад 50 тис. комп'ютерних вірусів.

Гра «Повідомлення» (для дітей 12-16 років)

Мета: продемонструвати учасниками небезпеку від обміну віртуальними повідомленнями та необхідності дотримання правил безпеки

Час: 15 хв.

Обладнання: конверти, кольорові стікери для побажань, скринька для повідомлень.

Хід проведення

Тренер дає учасникам завдання придумати собі «nickname» - ім'я, яке учасник хоче використати для спілкування у Інтернеті. Учасники пишуть імена на конвертах, а потім тренер збирає їх у скриньку для повідомлень. Потім на стікері пишуть якесь хороше побажання і кидають навгад у будь-який конверт. Потім тренер роздає кожному учаснику конверт із його «nickname»ом і усі учасники намагаються відгадати від кого отримали лист із побажанням.

Запитання для обговорення?

1. Чи знаєте від кого отримали повідомлення?
2. Чи приємно було отримати такого листа?
3. А як ви себе почували, якщо б отримали щось негативне?

До уваги тренера

У 99% учасники не можуть вгадати відправника повідомлення. Тренер наголошує, що так само відбувається і зі спілкуванням в Інтернет просторі. Дуже складно перевірити, хто саме пише тобі листи, спілкується з тобою, якого віку ця людина, статі, національності, які нахил має.

Велика кількість дітей, підлітків та молоді користуються електронною поштою, моментальними повідомленнями (ICQ, Windows Live Messenger) або чатами (online chat rooms). Так звані „віртуальні друзі»– це також часто незнайомі люди, але які спілкуються регулярно і яким молоді люди довіряють. Тому спілкуючись, молодь, що знаходяться наодинці перед своїм комп'ютером, повинна повністю покластися на себе, щоб розрізнити брехню від правди.

У нашому випадку, Ви добре знайомі між собою, можете вгадати відправника за почерком. Але в Інтернет просторі не існує почерків, тому ти ніколи не знаєш, хто знаходиться по той бік комп'ютера або мобільного телефона.

Притча для роздумів

У одному індіанському племені юнаків на зрілість випробовували самотністю. Цим вони мали довести самі собі та спільноті, що готові стати справжніми воїнами.

У час випробування один з цих юнаків опинився посеред гарної квітучої долини. Оглядаючи гори, які оточували цю долину, юнак побачив стрімку вершину, вкриту сліпучо-білим снігом. «Поміряюся з тією вершиною», - подумав він.

Вибравшись на вершину, юнак побачив під собою цілий світ: прекрасні краєвиди, безмежний простір.

Раптом він почув біля своїх ніг дивне шелестіння. Подивився і побачив змію. Хотів відскочити, але змія заговорила:

- Вмираю... Тут надто зимно для мене, і немає поживи... Візьми мене під свою сорочку і знеси в долину.

- Ні, - відповів юнак. – Знаю вашу породу. Ти – гримуча змія. Якщо візьму тебе, ти вкусиш мене – і я помру.

- Ні! Навіть не думай так! – відповіла змія. – З тобою не буду так поводитись. Якщо мені допоможеш, не вчиню жодного зла.

Юнак і далі відмовлявся, але змія вмila добре переконувати. Врешті-решт він взяв її під сорочку і поніс з собою. Коли вони вже спустилися в долину, юнак делікатно поклав її на землю. Несподівано змія скрутилася, кинулася на хлопця і вкусила його в ногу.

- Ти ж мені обіцяла! - закричав він.

- Ти ж знав, що ризикуєш, коли брав мене з собою, - сказала змія й поповзла собі геть.

Я у віртуальному просторі (II частина)

Привітання учасників, оголошення теми і мети.

Тренер повідомляє учням, що на занятті вони продовжать обговорювати переваги та недоліки Інтернету, а також вироблять спільні правила безпечної поведінки у віртуальному просторі

Вправа „Корова” (для дітей 12-14 років)

Мета: показати необхідність дотримання правил поведінки під час спілкування у соціальних мережах

Час: 10 хв.

Обладнання: папір, олівці, плакат із зображенням корови.

Хід проведення

Тренер об'єднує учасників у пари, вони сідають спиною один до одного. Одному із учасників тренер дає плакат із зображенням корови, а іншому чистий листок і олівець. Учасник, який має малюнок, не повинен показувати його своєму партнеру, а тільки словами передати зміст зображеного. Учасник, який має чистий аркуш, повинен якнайточніше зобразити те, про що йому розказують, тобто зробити копію малюнка. Учасникам для роботи відводиться 3 хвилини.

Усі учасники гри намалювали різних корів. Під час аналізу гри тренер може запитати в учасників:

1. Чи радили ви малювати саме таку корову?
2. Тоді чому твій партнер намалював не те, що ти йому говорив?
3. Чи дійсно ти малював те, що казав тобі твій партнер?
4. А чому тобі не вдалось намалювати малюнок, як треба?

До уваги тренера!

Під час обговорення гри учасники повинні дійти до висновку, що не можливо намалювати однакові малюнки бо у кожного своя уява. Тренер наголошує на тому, що не можна довіряти інформації, яку ми отримали тільки від одного органу чуття, (в даному випадку, слуху. Тоді чому ми

довіряємо інформації, яку отримали по той бік монітора від співрозмовників у соціальних мережах? Ми не бачимо їх, не відчуваємо їхньої реакції. Не можемо бути впевнені, що фото на екрані та реальна людина будуть схожі. Ми не знаємо, хто знаходиться по той бік монітора!!!!!!!

Вправа «Таємниця» (для дітей 14-16 років)

Мета: сформувати навички безпечної поведінки під час обміну інформацією та фотографіями у віртуальному просторі.

Час: 10 хв.

Обладнання: аркуш паперу для кожного учасника та олівець.

Хід проведення

Тренер звертається до учасників: «У кожного із нас є таємниці, щось таке про що ніхто не знає. У когось вони маленькі, а у когось – великі. Наприклад: ми можемо взяти чужі речі без дозволу чи пліткувати, чи проїхати у тролейбусі без квитка....»

Тренер просить написати коротко про одну таку подію на листку. Далі тренер просить щільно, у кілька разів скласти листок і покласти його під стілець.

Потім тренер просить пересісти усіх учасників на два стільці вправо, потім на п'ять стільців уліво, потім іще на два стільці вліво.

Тренер запитує учасників, чи знають вони, під яким стільцем їхня таємниця і що відчувають учасники. А потім тренер просить учасників взяти папір під своїм стільцем, не розгортаючи його, просто взяти в руки.

Він запитує учасників що вони відчувають зараз і чи хотіли б вони, щоб їхня таємниця опинилася у чужих руках?

Аналогія з мережею Інтернет.

Дуже часто ми розміщуємо у мережі фото чи інформацію, яка може нас скомпрометувати чи бути використана нам на шкоду, наприклад при створенні порнографічних матеріалів. Не задумуючись, ми повідомляємо своє ім'я, адресу номер телефону, місце роботи батьків. Цього не слід робити, інакше ми будемо почувати себе незахищеними.

До уваги тренера!

Дану вправу слід виконувати із дітьми старше 12 років або із дорослими.

У кінці вправи всі таємниці слід знищити на очах у учасників.

Обговорення правил безпечної поведінки у мережі

Мета: закріпити отримані знання, виробити правила поведінки

Час: 20 хв

Обладнання: два чисті ватмани, маркери

Хід проведення

Тренер об'єднує учасників у дві групи та пропонує створити власні правила Інтернет безпеки:

1 група – правила для дітей

2 група – правила для батьків.

Час на виконання 5-7 хвилин. Потім команди демонструють результати напрацювань і відбувається обговорення. Тренер може запропонувати свої правила для батьків.

Притча для роздумів.

Я читав про одного нацистського в'язня. У листах до родини він писав, що дуже задоволений, бо його перевели з темної камери до іншої, де є маленьке віконце, через котре можна бачити синє небо і кілька зірок уночі. Для нього це був величезний скарб.

Ми маємо над собою цілий небозвід, а дивимосся в маленький телевізор чи екран монітора.

У кінці тренер підводить підсумки роботи та відбувається обговорення.

Список використаних джерел

1. Кочарян А. Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі / А. Б. Кочарян, Н. І. Глущина. – Київ, 2011. – 100 с.
2. Литовченко І. В. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі / І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, С. І. Болтівець. – Київ: ТОВ "Видавничий будинок" Аванпост-Прим, 2010. – 48 с.
3. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: метод. посіб. для виховної роботи з питань протидії торгівлі людьми: 7 клас; - Київ.: ТОВ «Основа», 2012.-188с.
4. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: метод. посіб. для виховної роботи з питань протидії торгівлі людьми: 9 клас; - Київ.: ТОВ «Основа», 2012.-164с.
5. Ферреро Б. Квіти просто квітнуть. Короткі історії для душі / Бруно Ферреро. – Львів: Свічадо, 2008. – 96 с.
6. Хомин О. Є. «Діти в соціальних мережах – як їм допомогти не заплутатись» / О. Є. Хомин. // Психолог. – 2012. – №22. – С. 49–50.

3.11. ТРЕНІНГ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ «ПРОФІЛАКТИКА КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ»

Мета: підвищити психолого-педагогічну компетентність педагогів в питанні профілактики комп'ютерної залежності дітей підліткового віку.

Завдання:

- ознайомити педагогів із поняттям «комп'ютерна залежність», «адитивна поведінка»;
- розкрити структуру комп'ютерної залежності, етапи формування, психологічні і фізичні симптоми «комп'ютерних адиктів»;
- актуалізувати усвідомлення ролі дорослих в профілактиці комп'ютерної залежності та безпечній поведінці підлітків в мережі Інтернет.
- охарактеризувати негативний і позитивний вплив від користування мережею Інтернет;

- навчити прийомів та методів убезпечення дитини підліткового віку від формування комп'ютерної залежності;

Обладнання: бейджики, маркери, фліпчартний папір, кольорові олівці, ножиці стікери, плакат «Пісочний годинник», ватман.

Хід роботи

1. Слово тренера

На сьогоднішній день однією з актуальних проблем сучасності є комп'ютерна та Інтернет-залежність. Люди, а особливо підлітки, буквально «закохалися в комп'ютер». Чому так відбувається і що з цим робити, ми розглянемо сьогодні.

Ще у 2009 році вийшов лист МОН від 06.11.2009 р. № 1/9-768 «Про захист дітей та молоді від негативних інформаційних впливів», у якому наголошується, що у зв'язку з високими темпами розвитку інформаційних технологій надзвичайно гостро постала проблема захисту дітей та молоді від негативної інформації, яка становить загрозу їхньому фізичному й інтелектуальному розвитку та морально-психологічному стану. Створеною Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі, з метою попередження доступу дітей та молоді до заборонених інформаційних ресурсів розроблено Пам'ятку для батьків «Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок», яка схвалена на засіданні Національної комісії від 27.08.2009 року. Прочитайте та ознайомтеся із пам'яткою.

2. Вправа «Сторінка в мережі»

Мета: знайомство учасників групи; усвідомлення учасниками кількості часу, який використовується ними для користування мережею Інтернет

Обладнання: аркуші А4, кольорові олівці, маркери.

Час: I етап - 15 хв., II етап – 10 хв.

Хід вправи

I етап вправи: на аркуші учасники групи створюють свій акаунт, як в будь-якій соціальній мережі. Кожен учасник по колу презентує власну сторінку в уявній мережі.

II етап вправи «Сторінка в мережі»: з другого боку аркуша учасники записують, а потім проговорюють на загальне питання по колу відповіді на запитання:

- Скільки років тому відбулось моє перше знайомство з комп'ютером? Мережею Інтернет?

- Скільки часу в середньому я проводжу за комп'ютером, в мережі на: день; тиждень; місяць?

На замітку тренеру! Підрахунок витраченого часу проводиться приблизний, але обов'язково в цифрах (кількість годин). Провести підрахунок повинні всі учасники.

Запитання для обговорення:

- Чи задумувались ви раніше скільки часу витрачаєте на віртуальний світ?

- Які почуття і відчуття після отриманої інформації виникають у вас?

3. Правила

Мета: створення дружньої атмосфери в групі, налаштування на комфортну роботу всіх учасників під час тренінгу

Обладнання: фліпчартний папір, маркери.

Час: 5 хв

Хід роботи. Тренер записує на дошці запропоновані і погоджені усіма учасниками правила.

Орієнтовний перелік правил:

1. Приходити вчасно
2. Бути лаконічним
3. Говорити по черзі
4. Бути доброзичливим
5. Зберігати таємниці
6. «Тут і тепер»
7. Говорити від себе
8. Бути толерантним

4. Вправа «Пісочний годинник»

Мета: визначити очікування учасників тренінгу

Обладнання: стікери, фліпчарт із намальованим пісочним годинником маркери.

Час: 5 хв.

Хід вправи

На стікерах учасники пишуть свої очікування від тренінгу і прикріплюють їх у верхній частині малюнку пісочного годинника

5. Інформаційне повідомлення

До комп'ютерної залежності найбільше схильні підлітки 11-17 років. Інтернет-середовище дозволяє їм реалізувати три основні види діяльності: **комунікативну, пізнавальну та ігрову**. Такі особливості психіки дитини, як недостатня розвиненість саморегуляторних механізмів, емоційного вольового контролю, імпульсивність та несформованість адекватних схем поведінки створюють підвищену небезпеку для формування та розвитку комп'ютерної та Інтернет-залежностей. Люди, які підпадають під вплив комп'ютерної та Інтернет-залежностей, мають, як правило, порушення емоційно-вольовій, соціальній, міжособистісній, комунікативній сферах, та проблеми соціальної адаптації.

В Інтернеті є ряд інформації, зокрема можуть розміщуватись матеріали дезінформаційної, агресивної або протизаконної спрямованості. Користувачі не завжди здатні реально оцінити рівень вірогідності безпеки інформаційних матеріалів, які знаходяться в мережі Інтернет. Так, інформаційні Web-ресурси агресивної чи аутоагресивної спрямованості створюють підвищену небезпеку для людей з нестійкою психікою та виступають теоретичною базою для агресивно та аутоагресивно настроєних користувачів. Відсутність Інтернет-культури, елементарних навичок правильної роботи в мережі створює ряд проблем психологічного та соціального характеру. Неконтрольоване

нераціональне використання Інтернет-ресурсів учнями спричиняє зниження навчальної діяльності. Ігри, що містять агресивні сюжети можуть викликати перенесення агресії віртуального світу в реальний. Отже, існує ряд небезпек Віртуального простору.

6. Анкета

Мета: виявити рівень поінформованості групи педагогів з питань комп'ютерної та Інтернет-залежності.

Обладнання: роздруківки анкети

Хід роботи

Орієнтовний перелік запитань:

1. Для мене залежна поведінка – це _____
2. Комп'ютерна залежність – це _____
3. Скільки часу потрібно людині для того, щоб сформувалась комп'ютерна залежність? _____
4. Які ознаки, на вашу думку, має Інтернет-залежна поведінка? _____
5. Причини виникнення Інтернет-залежності? _____
6. Що необхідно робити для профілактики комп'ютерної залежності у навчальних закладах? _____

7. Інформаційне повідомлення

Про алкогольну, наркотичну залежність майже щодня пишуть практично всі засоби масової інформації. А ось про комп'ютерну залежність, а тим паче «мобільно-телефонну», ми згадуємо рідше. Але вона існує.

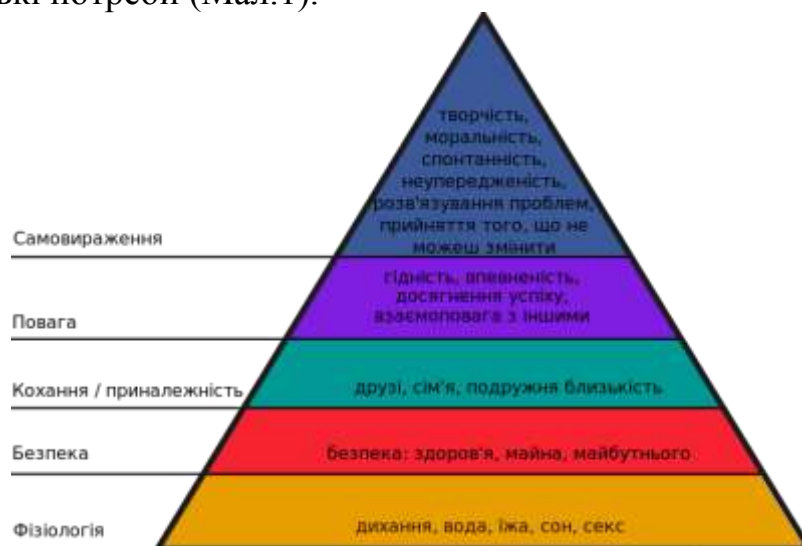
Якщо говорити про норми, то дітям 3-4 років не рекомендується сидіти перед екраном більше 10 хвилин, 6-7 років – 15 хвилин, 8-9 класів – 20 хвилин, 10-11 класів – 30 хвилин.

На жаль, зараз зустрічаються діти, які перейшли межу розумного у спілкуванні з комп'ютером. Надмірне спілкування з комп'ютером може не тільки призвести до погіршення зору дітей, порушення здоров'я через стиснуту позу, але й негативно відбитися на його психічному здоров'ї. Втеча в ілюзорний світ може сформувати у дитини психологічну залежність від комп'ютера.

З впевненістю можна стверджувати, що наприкінці ХХ ст. виникла і поширилась нова форма залежності. Родоначалниками психологічного вивчення феномена інтернет-адикції є представники США: клінічний психолог Кімберлі Янг та психіатр І. Голдберг. 1996 році для позначення феномена залежності від Інтернету, І. Голдбергом був запропонований термін «інтернет-адикція». Вперше термін «комп'ютерна залежність» використала відомий психолог Кімберлі Янг, яка у 2001 році заявила, що подібний вид залежності притаманний 1- 5 % користувачам Інтернету, але їх кількість невпинно зростає. Найчастіше це підлітки, люди молодого і похилого віку, люди з обмеженими фізичними можливостями тощо. Відзначаються особливості Інтернет-залежності. Це не хімічна залежність, тобто вона не приводить до руйнування організму. Якщо для формування традиційних видів залежності вимагаються роки, то для Інтернет-залежності цей термін різко скорочується. За даними К.

Янг, 25% залежних придбали залежність протягом півроку після початку роботи в Інтернеті, 58% - протягом другого півріччя, а 17% - незабаром по закінченні року. Крім того, якщо довготривалі наслідки залежності від алкоголю та наркотиків добре досліджені, то стосовно інтернет-адикції відсутня можливість довготривалого спостереження.

Щодо Інтернет-залежності в медичній парадигмі, то хочемо звернути вашу увагу на «Піраміду Маслоу» - діаграму, що ієрархічно представляє людські потреби (Мал.1).

Мал. 1 Ієрархія людських потреб за А. Маслоу

Мотивація залежностей по суті загальнолюдське явище – уникнути болі, відійти від проблем і їх вирішення, отримати задоволення тощо. Інтернет дає таку можливість, а саме **задовольняє** в деякій мірі **за короткий час** практично всі потреби людини:

1. Певні фізіологічні (наприклад, кіберсекс).
2. Безпека (відносна анонімність в Інтернеті, яка дозволяє створювати сторінки, ставити паролі тощо).
3. Любов / Належність до чого-небудь (віртуальні романи / певні групи за інтересами, соцмережі).
4. Повага (зі сторони інших учасників Інтернет спільноти, наприклад, раніше ніхто не знав про таку професію, як блогер).
5. Пізнання, естетичні потреби, самоактуалізація, тобто потреба в особистісному зростанні (за рахунок можливості робити самопрезентацію).

Отже, у структурі комп'ютерної залежності виділяють 5 типів (за М. Орзак):

- *нав'язливий серфінг* (подорож у мережі, пошук інформації з баз даних і пошукових сайтів заради пошуку, а не інформації;
- *пристрасть до онлайн біржових торгів* (покупки в мережі);
- *віртуальні знайомства* без прагнення перевести їх у реальність;
- *кіберсекс* (захоплення порносайтами);
- *комп'ютерні ігри*.

Залежна/адиктивна поведінка (від англ. addiction — схильність, згубна звичка) — поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямоване на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій.

Адиктивна поведінка частіше означає, що хвороба як така, ще не сформувалася, а має місце порушення поведінки.

Комп'ютерна залежність — це вид адиктивної нехімічної поведінки яка характеризується залежністю від певного виду діяльності, а саме роботою за комп'ютером.

8.Вправа «Симптоми»

Мета: охарактеризувати фізичні і психологічні симптоми характерних для комп'ютерних адиктів.

Обладнання: аркуші А4 (Додаток 1), Перелік психологічний і фізичних симптомів, характерних для комп'ютерних адиктів (Додаток 2), заготовлений фліпчарт із переліком симптомів.

Час: 15 хв.

Хід роботи. I етап: Тренер розкладає в різні кути кімнати аркуші з написами (Додаток 1). Вибірково, в хаотичному порядку читає по одному із симптомів, учасники повинні стати до того аркуша з написом, який вважають правдивим.

II етап: Тренер кріпить на дошку заготовлений фліпчарт з психологічними і фізичними симптоми, характерними для комп'ютерних адиктів

Запитання для обговорення:

- Які почуття і відчуття після отриманої інформації виникли у вас?

9. Інформаційне повідомлення

Формування комп'ютерної залежності проходить три етапи:

I-й — етап ризику розвитку комп'ютерної залежності. Основними характеристиками є збільшення часу, проведеного для досягнення поставленої мети й роботи за комп'ютером, втрата відчуття часу, одержання емоційного задоволення за комп'ютером, витрата більшої кількості грошей на комп'ютерну діяльність, перші ознаки соціальної дезадаптації.

II-й — етап сформованої комп'ютерної залежності. Основні ознаки: емоційно-вольові порушення й психічна залежність. Відзначається зростання толерантності до комп'ютера, нав'язливі думки про нього й фантазування. Спостерігається дезактуалізація основних проблем — сну, відпочинку, вживання їжі, особистої гігієни. Порушуються режими «сон-активність» і «відпочинок-навантаження», час роботи за комп'ютером - не тільки денний, але й нічний. Діяльність за комп'ютером проводиться за рахунок навчання, роботи, соціальних і особистих стосунків. З одного боку, люди повністю орієнтовані в комп'ютерних технологіях, з іншого боку - має місце своєрідна форма інфантилізму, практично повна безпорадність у світі соціальних норм і відносин.

III-й – етап тотальної комп'ютерної залежності. Спостерігаються ознаки як психічної, так і фізичної залежності. Залишаються безуспішними спроби контролювати роботу за комп'ютером. Переважають агресивність, злісність, психомоторні порушення, депресивні феномени, розсіяна увага, мимовільні «друкуючі рухи» пальців рук. Можлива демонстративно-шантажуюча суїцидальна поведінка при спробі навколишніх перешкодити комп'ютерній діяльності. На даному етапі присутні фізичні симптоми: головний біль по типу мігрені, біль у хребті, сухість в очах, оніміння й біль у пальцях кисті (синдром карпального каналу). Виражено соціальна й сімейна дезадаптація.

10. Групова робота

Мета: визначити психологічні особливості осіб з адиктивними формами поведінки; охарактеризувати основні критерії залежної поведінки.

Обладнання: 2 аркуші фліпчатру, маркери, Додаток 3

Час: 10 хв.

Хід роботи. Тренер об'єднує учасників в дві групи за принципом: кава, чай. Пропонує опрацювати в групах запропоновані психологічні особливості осіб з адиктивними формами поведінки і записати їх на фліпчарті, а на наступному фліпчарті охарактеризувати основні критерії залежної поведінки другій групі відповідно.

Запитання для обговорення:

- Чи виникли у вас труднощі під час виконання вправи?

- Які почуття і відчуття після виконання вправи виникли у вас?

11. Вправа «Портрет».

Мета: визначити основні якості дитини підліткового віку, психологічні особливості якої не дозволяють їй сформувати залежну поведінку.

Обладнання: 2 аркуші фліпчатру, маркери, Додаток 3

Час: 10 хв.

Хід роботи. Педагогам потрібно розробити спільно психологічний портрет учня, якості якого б попереджали та не дозволяли йому сформувати комп'ютерну чи Інтернет-залежність. Результати заносяться на фліпчарт у вигляді сонечка.

Запитання для обговорення:

- Чи виникли у вас труднощі під час виконання вправи?

- Які почуття і відчуття викликає у вас виконання вправи?

12. Вправа «Рекомендації»

Мета: розробити рекомендації для батьків та дітей щодо профілактики комп'ютерної залежності.

Обладнання: 2 аркуші фліпчатру, маркери

Час: 20 хв.

Хід роботи. Тренер об'єднує учасників в дві групи за принципом: троянда, ромашка. Пропонує напрацювати одній групі – рекомендації для дітей з профілактики комп'ютерної залежності, другій групі – рекомендації для батьків з профілактики комп'ютерної залежності.

Запитання для обговорення:

- Чи виникли у вас труднощі під час виконання вправи?

- Які почуття і відчуття викликає у вас її виконання?

13. Руханка «Броунівський рух»

Мета: об'єднати учасників в 5 підгруп

Обладнання: 2 аркуші фліпчарту, маркери

Час: 10 хв.

Хід роботи. Тренер пропонує всім членам групи розташовуватися в кімнаті, стоячи на деякій відстані один від одного. Стільці відсуваються убік. Всім пропонується закрити очі і уявити себе атомами. За командою тренера атоми починають хаотично рухатися по кімнаті з закритими очима. Через деякий час тренер дає команду зупинитися і об'єднатися в молекули по два, або по три, або по чотири атома. Всі учасники повинні об'єднатися в молекули, відкривши очі, з тими, хто опинився поблизу. Так роблять кілька разів, міняючи кількість атомів в молекулі.

***До уваги тренера!** Вправа розрахована на невербальне спілкування, при цьому використовується тактильна чутливість, що істотно зближує членів групи. Воно спрямоване на розкріпачення членів групи, на встановлення контактів один з одним. Виконання вправи зазвичай не обговорюється.*

14. Вправа «П'ять сходинок»

Мета: розробити рекомендації для педагогів щодо профілактики комп'ютерної залежності.

Обладнання: аркуші у вигляді сходинок.

Час: 10 хв.

Хід роботи. Тренер залишає учасників в створених групах. Кожній підгрупі роздає сходинку, на якій учасники повинні придумати профілактичний захід, форму роботи, рекомендацію для педагогів, які будуть здійснювати профілактичну роботу з подолання комп'ютерної та Інтернет – залежностей.

Потім учасники об'єднуються вибудовують сходинки профілактичної роботи педагога у боротьбі з комп'ютерною та Інтернет – залежностями.

***До уваги тренера!** Орієнтовний перелік необхідних кроків із позбавлення комп'ютерної залежності:*

1. *Усвідомлення проблеми!*

2. *Отримувати в житті те, що може дати віртуальний світ: яскраве, насичене, цікаве життя; можливість відчувати азарт і ризик; можливість вивільнити агресію в прийнятний спосіб; можливість грати і реалізовувати свою цікавість; можливість повноцінного спілкування з батьками і однолітками.*

3. *Тренінги по розвитку навичок спілкування, зняття тривоги, підвищення самооцінки, позбавлення адитивної поведінки тощо.*

15. Вправа-візуалізація «Занедбаний сад»

Мета: розслаблення.

Час: 10 хв.

Хід роботи.

Сядьте зручно, зніміть затиски, заплющте очі і спокійно дихайте у ритмі вислову: «Мені чу-до-во». Уявіть великий білий екран. Поставте перед екраном фільтр вашого улюбленого кольору і тепер весь екран такого кольору, який ви любите. Поступово він віддаляється від вас, стає меншим і меншим, і ось зовсім розчиняється... А ви розслаблені і спокійні, готові вирушити у велику подорож до стародавнього таємничого, покинутого замку. Ви бачите високу кам'яну стіну, обвиту плющем, у якій є невеликі дерев'яні дверцята. Відкрийте їх і загляньте. Ви бачите чудову природу: шовкові трави, чудернацькі квіти, дивні дерева, які своїми м'якими голосами запрошують вас зайти, тихо нашіптуючи: заходь, заходь, заходь..., і ви опиняєтесь у прекрасному, але занедбаному садку. Рослини так розрослися, що не видно землі і складно знайти стежку. Вам хочеться довести все тут до ладу, і ви починаєте полоти бур'ян, підрізати гілки, виносити суху траву, все, що вважаєте зайвим, обкопуєте, поливаєте, словом, наводите лад у садку. Через деякий час оглядаєте те, що зробили, і порівнюєте з тією частиною саду, якої не торкалися. Ви задоволені результатом своєї праці, і таємничі голоси шепочуть: як гарно, як чисто, як дивовижно добре. Ви чуєте слова подяки, із задоволенням зазначаєте, що все і завжди потребує догляду, турботи і уваги. І навіть сама по собі чудова природа, щоб милувати око, потребує дбайливих рук, терпіння і любові. Ви із задоволенням оглядаєте ще і ще раз цю дивовижну красу й повертаєтесь до кімнати впевнені: все в цьому світі створене для краси і ви — також.

16. Вправа «Підсумки»

Мета: підвести підсумки тренінгу, з'ясувати чи справдилися очікування учасників.

Час: 10 хв.

Обладнання: стікери, плакат із пісочним годинником.

Хід роботи. Учасники відповідають на запитання:

- *Яку нову інформацію, нові знання ви отримали під час опрацювання теми?*
- *Як ви будите використовувати отриману інформацію в подальшій роботі?*

Відповіді записуються на стікерах і прикріплюються на малюнок пісочного годинника знизу.

17. Вправа «Похвали мене»

Мета: забезпечити психологічне розвантаження учасників..

Час: 10хв. Учасники по черзі звертаються один до одного за похвалою. Наприклад: «Оля похвали мене за те, що я сьогодні....». Той до кого звернулися хвалить, а потім сам звертається за похвалою.

Список використаних джерел

1. <http://teenbloog.org.ua/zalezhnist-vid-kompyuternyh-ihor/>
2. <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=701738>
3. <http://194.44.152.155/elib/local/1074.pdf>
4. http://elibrary.kubg.edu.ua/1134/1/T_Vakulich_IPSP.pdf

5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Абрагам_Маслоу
6. Бондаровська, В. М. Психологічні аспекти використання комп'ютера: Небезпека нових інформаційних технологій та розвиток здібностей дітей за допомогою комп'ютера / В.М. Бондаровська // Психолог. - 2005. - N25(липень). - С. 5-62
7. Лист МОН України від 06.11.2009 р. № 1/9-768 «Про захист дітей та молоді від негативних інформаційних впливів»
8. Понагушина О. Є. Соціально-педагогічна робота з учнями підліткового віку.-К.,2006.-46с.
9. Посохова В. Інтернет-залежність у старшокласників // Практичний психолог: школа. – 2013. - №8. – С.58-63.
10. Чарушникова В.М., Гарагуля М.В. Кмп'ютерна залежність. Вигадки чи реальна загроза//Психологічна служба Харківщини. Соціологічне дослідження №2-2006.-С.25-33.
11. Юр'єва Л.М., Больбот Т.І., Скринінгова діагностика комп'ютерної залежності//Архів психіатрії.-№3(42).-2005.-С.12-15.

Додаток 1

1. Психологічні симптоми комп'ютерної залежності.
2. Фізичні симптоми комп'ютерної залежності.
3. Не є симптомом комп'ютерної залежності

Додаток 2

Психологічні і фізичні симптоми, характерних для комп'ютерних адиктів:

Психологічні симптоми

- відчуття ейфорії чи піднесеності під час роботи за комп'ютером;
- нездатність зупинити роботу за комп'ютером;
- все більша і більша кількість часу, що проводиться за комп'ютером;
- ігнорування друзів та сім'ї;
- відчуття порожнечі, депресії та роздратованості; в період скорочення або припинення використання комп'ютера, мережі Інтернет;
- перекладання повсякденних турбот на плечі родичів чи членів сім'ї;
- надання неправдивих даних роботодавцям або членам родини про свою діяльність;
- проблема з роботою або навчанням, використання Інтернету як шлях втечі від проблем або полегшення важких емоцій (почуття безпорадності, люті, тривожності, депресії).

Фізичні симптоми:

- зап'ястний тунельний синдром – оніміння та зниження чутливості пальців через утиснення нерву, що з'єднує їх із зап'ястям;
- сухі очі;

- головні болі (схожі на мігрень);
- болі у спині;
- нерегулярне харчування – відсутність апетиту;
- недотримання гігієни;
- розлади сну (засипання, сновидіння, тривалість) зміна режиму сну.

Не є симптомом комп'ютерної залежності:

- здоровий сон;
- прогулянки на свіжому повітрі;
- позитивний настрій;
- закоханість.

Додаток 3

Психологічні особливості осіб з адиктивними формами поведінки:

- занижена переносимість труднощів повсякденного життя, разом з доброю переносимістю кризових ситуацій;
- прихований комплекс неповноцінності;
- зовнішнє відсторонення від соціальних зв'язків, що поєднується зі страхом перед стійкими емоційними контактами;
- прагнення говорити неправду;
- прагнення звинувачувати інших, знаючи, що вони невинні;
- прагнення йти від відповідальності в прийнятті рішень;
- стереотипність, повторюваність поведінки;
- залежність;
- тривожність.

Основними критеріями залежної поведінки в девіантній психології, прийнято вважати такі:

- Споглядальне, пасивне, поверхневе сприйняття того, що відбувається тільки на основі зовнішніх ознак. Ігнорування суті явищ, цілі вчинків.
- Перевага штучної реальності, заміна нею всіх інших цінностей, подій, явищ життя, які ігноруються. Використання втечі в штучну реальність як основного методу розв'язання проблем.
- Безуспішні спроби скоротити перебування в штучній реальності, що супроводжується почуттям провини.
- Стереотипність, повторюваність поведінки.
- «Тунельне» сприйняття життя, певна вузькість і вибіркковість. Поглинання залежністю всіх сил, всієї інформації від життя, що призводить до неможливості робити щось, що не пов'язане із залежністю, повним усуненням з дійсності.
- Розпад колишніх відносин і зв'язків, агресивне сприйняття їх як «ворогів», скритність, брехливість. Зміна значущого оточення на нове, взаємодія з яким здійснюється тільки для забезпечення виходу в штучну реальність, протікає за принципом ігор дітей 2-3 років «не разом, а поруч».

РОЗДІЛ 4. ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ

4.1. КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ (стислий виклад)¹²

(Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 2824-IV
(2824-15) від 07.09.2005)

Офіційний переклад

Преамбула

Держави – члени Ради Європи та інші Держави, які підписали цю Конвенцію,

Вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;

Визнаючи цінність налагодження співробітництва з іншими Державами, які є Сторонами цієї Конвенції;

Впевнені у першочерговій необхідності спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності, між іншим, шляхом створення відповідного законодавства і налагодження міжнародного співробітництва;

Усвідомлюючи глибокі зміни, спричинені переходом на цифрові технології, конвергенцією і глобалізацією комп'ютерних мереж, яка продовжується;

Стурбовані ризиком того, що комп'ютерні мережі та електронна інформація може також використовуватися для здійснення кримінальних правопорушень, і того, що докази, пов'язані з такими правопорушеннями, можуть зберігатися і передаватися такими мережами;

Визнаючи необхідність співробітництва між Державами і приватними підприємствами для боротьби з кіберзлочинністю і необхідність захисту законних інтересів у ході використання і розвитку інформаційних технологій;

Вважаючи, що ефективна боротьба з кіберзлочинністю вимагає більшого, швидкого і ефективно функціонуючого міжнародного співробітництва у кримінальних питаннях;

Впевнені, що ця Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це описано у Конвенції, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їх виявленню, розслідуванню та переслідуванню, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва;

¹² Повний текст Конвенції можна знайти на електронному ресурсі http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575

Пам'ятаючи про необхідність забезпечити належний баланс між правоохоронними інтересами і повагою до основних прав людини, як це передбачено Конвенцією Ради Європи про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (995_004), Міжнародною Хартією ООН про громадянські і політичні права 1966 р. (995_043) і іншими відповідними міжнародними угодами з прав людини, які підтверджують право кожного безперешкодно дотримуватись поглядів, а також право на свободу слова, включаючи право на пошук, отримання і передачу будь-якої інформації та ідей, незважаючи на кордони, а також права на повагу до приватного життя;

Також пам'ятаючи про право на захист особистої інформації, як це передбачено Конвенцією Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р. (994_326);

Посилаючись на Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. (995_021) і Конвенцію МОП про найгірші форми дитячої праці 1999 р. (993_166);

Беручи до уваги існуючі конвенції Ради Європи про співробітництво у кримінальній сфері і подібні угоди, що існують між Державами – членами Ради Європи та іншими Державами, і підкреслюючи, що ця Конвенція має на меті доповнення цих конвенцій для підвищення ефективності кримінальних розслідувань і переслідувань, що стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, і для надання можливості збирання доказів, що стосуються кримінального злочину, в електронній формі;

Вітаючи нещодавні події, які сприяють міжнародному порозумінню і співробітництву у боротьбі з кіберзлочинністю, включаючи заходи ООН, ОЕСР, ЄС і «Великої вісімки»;

Посилаючись на Рекомендації Комітету Міністрів N R(85)10, що стосуються практичного застосування Європейської Конвенції про взаємодопомогу у кримінальних справах по відношенню до листів, які створюють необхідність перехоплення телекомунікацій, N R(88)2 про піратство у сфері авторських і суміжних прав, N R(87)15, яка регулює використання особистих даних у поліцейській галузі, N R(95)4 про захист особистих даних у сфері телекомунікаційних послуг, з особливим посиленням на телефонні

послуги, а також N R(89)9 про злочини, пов'язані з комп'ютерами, яка надає орієнтири для національного законодавства щодо визначення певних комп'ютерних злочинів, і N R(95)13, що стосується проблем кримінально-процесуального права, пов'язаних з інформаційними технологіями;

Посилаючись на Резолюцію N 1, прийняту європейськими міністрами юстиції на своїй 21-й Конференції (Прага, 10-11 червня 1997 р.), яка рекомендувала Комітету Міністрів підтримати роботу, що проводиться Європейським комітетом з проблем злочинності (ЄКПЗ) щодо кіберзлочинності для зближення внутрішньодержавних положень кримінального права і створення можливостей для застосування ефективних засобів розслідування таких правопорушень, а також на Резолюцію N 3, прийняту на 23-й Конференції європейських міністрів юстиції (Лондон, 8-9 червня 2000 р.), яка заохочувала сторони переговорів до пошуку відповідних рішень для надання

можливості якомога більшої кількості Держав стати учасниками цієї Конвенції, і визнала необхідність швидкодіючої і ефективної системи міжнародного співробітництва, яка б належним чином враховувала специфічні вимоги боротьби з кіберзлочинністю;

Також посилаючись на План дій, прийнятий Головами Держав та Урядів Ради Європи з нагоди їх Другого Саміту (Страсбург, 10 – 11 жовтня 1997 р.), для пошуку спільних відповідей на розвиток нових інформаційних технологій, які базуються на стандартах і цінностях Ради Європи;

Домовились про таке:

Розділ I. Використання термінів

Стаття 1. Визначення

Для цілей цієї Конвенції:

а. «комп'ютерна система» означає будь-який пристрій або групу взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більш з яких, відповідно до певної програми,

виконує автоматичну обробку даних;

б. «комп'ютерні дані» означає будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у формі, яка є придатною для обробки у комп'ютерній системі, включаючи програму, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою;

с. «постачальник послуг» означає:

i. будь-яку державну або приватну установу, яка надає користувачам своїх послуг можливість комунікацій за допомогою комп'ютерної системи, та

ii. будь-яку іншу установу, яка обробляє або зберігає комп'ютерні дані від імені такої комунікаційної послуги або користувачів такої послуги.

д. «дані про рух інформації» означає будь-які комп'ютерні дані, пов'язані з комунікацією за допомогою комп'ютерної системи, які були створені комп'ютерною системою, що складала частину ланцюга комунікації, і які зазначають походження, кінцевий пункт, маршрут, час, дату, розмір і тривалість комунікації або тип основної послуги.

Розділ II. Заходи, які мають здійснюватися на національному рівні –
Частина 1. Матеріальне кримінальне право – Заголовок 1. Правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем – Стаття 2. Незаконний доступ – Стаття 3. Нелегальне перехоплення – Стаття 4. Втручання у дані – Стаття 5. Втручання у систему – Стаття 6. Зловживання пристроями – Заголовок 2. Правопорушення, пов'язані з комп'ютерами – Стаття 7. Підробка, пов'язана з комп'ютерами – Стаття 8. Шахрайство, пов'язане з комп'ютерами

Заголовок 3. Правопорушення, пов'язані зі змістом

Стаття 9. Правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією

1. Кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисне вчинення, без права на це, наступних дій:

- а. вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем;
- б. пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- с. розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;
- д. здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи;
- е. володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

2. Для цілей пункту 1 вище «дитяча порнографія» включає в себе порнографічний матеріал, який візуально зображує:

- а. неповнолітню особу, задіяну у явно сексуальній поведінці;
- б. особу, яка виглядає як неповнолітня особа, задіяну у явно сексуальній поведінці;
- с. реалістичні зображення неповнолітньої особи, задіяної у явно сексуальній поведінці.

3. Для цілей пункту 2 вище термін «неповнолітня особа» включає в себе усіх осіб до 18 років. Сторона може, однак, передбачити нижчий віковий поріг, який має бути не меншим за 16 років.

4. Кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати, частково чи повністю, підпункти 1.d, 1.e, 2.b та 2.c.

Заголовок 4. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав – Стаття 10. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав – Заголовок 5. Додаткова відповідальність і санкції – Стаття 11. Спроба і допомога або співучасть – Стаття 12. Корпоративна відповідальність – Стаття 13. Санкції і заходи – Частина 2. Процедурне право – Заголовок 1. Загальні положення – Стаття 14. Сфера процедурних положень – Стаття 15. Умови і запобіжні заходи – Заголовок 2. Загальні положення – Стаття 16. Термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 17. Термінове збереження і часткове розкриття даних про рух інформації – Заголовок 3. Порядок представлення – Стаття 18. Порядок представлення – Заголовок 4. Обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 19. Обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються – Заголовок 5. Збирання комп'ютерних даних у реальному масштабі часу – Стаття 20. Збирання даних про рух інформації у реальному масштабі часу – Стаття 21. Перехоплення даних змісту інформації – Частина 3. Юрисдикція – Стаття 22. Юрисдикція – Розділ III. Міжнародне співробітництво – Частина 1. Загальні принципи – Заголовок 1. Загальні принципи міжнародного співробітництва – Стаття 23. Загальні принципи міжнародного співробітництва – Заголовок 2. Принципи екстрадиції – Стаття 24. Екстрадиція – Заголовок 3. Загальні принципи взаємної допомоги – Стаття 25. Загальні принципи взаємної допомоги – Стаття 26. Добровільно надана інформація – Заголовок 4. Процедури, пов'язані із запитами про взаємну допомогу у разі відсутності

відповідних міжнародних угод – Стаття 27. Процедури, пов’язані із запитами про взаємну допомогу у разі відсутності відповідних міжнародних угод – Стаття 28. Конфіденційність і обмеження у використанні – Частина 2. Конкретні принципи – Заголовок 1. Взаємна допомога щодо тимчасових заходів – Стаття 29. Термінове збереження комп’ютерних даних, які зберігаються – Стаття 30. Термінове розкриття збережених даних про рух інформації – Заголовок 2. Взаємна допомога щодо повноважень на розслідування – Стаття 31. Взаємна допомога щодо доступу до комп’ютерних даних, які зберігаються – Стаття 32. Транскордонний доступ до комп’ютерних даних, які зберігаються, за згодою або у випадку, коли вони є публічно доступними – Стаття 33. Взаємна допомога у збиранні даних про рух інформації у реальному масштабі часу – Стаття 34. Взаємна допомога у перехопленні даних змісту інформації – Заголовок 3. Цілодобова мережа – Стаття 35. Цілодобова мережа – Розділ IV. Прикінцеві положення – Стаття 36. Підписання та набуття чинності – Стаття 37. Приєднання до Конвенції – Стаття 38. Територіальне застосування – Стаття 39. Цілі Конвенції – Стаття 40. Заяви – Стаття 41. Клаузула щодо федеральних держав – Стаття 42. Застереження – Стаття 43. Статус та відкликання застережень – Стаття 44. Зміни – Стаття 45. Вирішення спорів – Стаття 46. Консультації Сторін – Стаття 47. Денонсація – Стаття 48. Повідомлення

4.2. КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ ДІТЕЙ ПРОТИ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО РОЗБЕЩЕННЯ (стислий виклад)¹³

Держави – члени Ради Європи та інші Сторони, які підписали цю Конвенцію;

Враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;

Вважаючи, що кожна дитина має право на такі заходи захисту, які вимагаються відповідно до її статусу неповнолітнього з боку її родини, суспільства та держави;

Відзначаючи, що сексуальна експлуатація дітей, зокрема, дитяча порнографія, та проституція та усі інші форми сексуального розбещення дітей, включаючи діяння, що вчиняються закордоном, є руйнівними для дитячого здоров’я та психо-соціального розвитку;

Відзначаючи, що сексуальна експлуатація та сексуальне розбещення дітей набули тривожних розмірів на національному та міжнародному рівнях, зокрема, зважаючи на зростаюче використання як дітьми так і злочинцями інформаційних та комунікаційних технологій, і що попередження та боротьба з цим вимагає міжнародної співпраці;

¹³ Повний текст Конвенції можна знайти на електронному ресурсі http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_927

Вважаючи, що добробут та найкращі інтереси дітей є фундаментальними цінностями для усіх Держав-учасниць та мають підтримуватись без будь-якої дискримінації;

Відзначаючи План дій, прийнятий на третьому Саміті Голів Держав та Урядів (16–17 травня 2005 року), який закликав до розробки заходів для зупинення сексуальної експлуатації дітей;

Відзначаючи, зокрема, Рекомендацію Комітету Міністрів Rec (91)11 стосовно сексуальної експлуатації дітей та підлітків, обігу порнографії та проституції, Рекомендацію Rec (2001)16 про захист дітей проти сексуальної експлуатації, та Конвенцію про кіберзлочинність (ETS No.185), особливо її статтю 9, а також Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми ((ETS No.197);

Беручи до уваги Конвенцію про захист прав та основних свобод людини (1950),

Європейську соціальну хартію (1961) та Конвенцію про здійснення прав дітей (1996);

Також, беручи до уваги Конвенцію ООН про права дитини, особливо її статтю 34,

Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Додатковий протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності та також Конвенцію Міжнародної організації праці щодо заборони та прийняття негайних заходів для усунення найгірші форми дитячої праці;

Беручи до уваги Рамкове рішення Ради Європейського Союзу по боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей та порнографії за участю дітей (2004/68/JHA), Рамкове рішення Ради Європейського Союзу про становище жертв у кримінальному процесі (2001/220/JHA) та Рамкове рішення Ради Європейського Союзу щодо боротьби з торгівлею людьми (2002/629/JHA);

Беручи до уваги інші відповідні міжнародні інструменти у цій сфері, в особливості Стокгольмську декларацію та Порядок дій, прийняті на першому Світовому конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (27–31 серпня 1996 року), Йокогамські глобальні зобов'язання, прийняті на другому Світовому конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (17–20 грудня 2001 року) та Будапештські зобов'язання і План дій, прийняті на підготовчій Конференції до другого Світового Конгресу проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (20–21 листопада 2001 року), Резолюцію Генеральної асамблеї ООН S-27/2 «Світ в інтересах дітей» та трьохрічну програму «Будування Європи для і з дітьми», прийняту після проведення Третього Саміту та розпочату після конференції у Монако (4–5 квітня 2006 року);

Маючи намір ефективно сприяти загальній меті надати дітям необхідний захист від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, незалежно від того хто є злочинцем, та передбачити допомогу жертвам;

Беручи до уваги необхідність підготовки всебічного міжнародного інструменту, направлено на запобіжні, захисні та кримінально-правові аспекти в боротьбі з усіма формами сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та розробки особливого механізму нагляду.

Домовились про таке:

Глава I – Цілі, принципи недискримінації та терміни

Стаття 1 – Цілі

Цілями цієї Конвенції є:

- а) запобігати та боротися з сексуальною експлуатацією та сексуальним розбещенням дітей;
- б) захищати права дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального розбещення;
- в) сприяти національному та міжнародному співробітництву у боротьбі проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей;
- г) забезпечити ефективну імплементацію Сторонами положень цієї Конвенції шляхом розробки особливого механізму нагляду.

З метою забезпечення ефективної імплементації Сторонами положень ця Конвенція встановлює механізм нагляду.

Стаття 2 – Принципи недискримінації

Імплементація положень цієї Конвенції Сторонами, зокрема використання засобів захисту прав жертв, забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, як то статевая, расова, колір шкіри, мовна, релігійна, політичні чи інші міркування, національне чи соціальне походження, приналежність до національної меншини, майнова, по народженню, сексуальна орієнтація, стан здоров'я, непрацездатність та інші.

Стаття 3 – Визначення

Для цілей цієї Конвенції:

- а) «дитина» означає будь-яку особу віком до вісімнадцяти років;
- б) «сексуальна експлуатація дітей та сексуальне розбещення дітей» означає поведінку окреслену в статтях з 18 по 23 цієї Конвенції;
- г) «жертва» означає будь-яку дитину, яка піддавалась сексуальній експлуатації або сексуальному розбещенню;

Глава II – Запобіжні заходи

Стаття 4 – Принципи

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для недопущення всіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та захисту дітей.

Стаття 5 – Прийняття на роботу, навчання та підвищення обізнаності спеціалістів, що працюють у контакті з дітьми

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для посилення обізнаності щодо захисту та прав дітей серед осіб, які постійно контактують з дітьми в сферах освіти, здоров'я, соціального захисту, судовій та правоохоронній сферах та в галузях спорту, культури і відпочинку.

2. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для забезпечення надання особам, згаданим у пункті 1, відповідних знань щодо сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень дітей, щодо способів виявлення таких дій та обов'язків, які випливають з пункту 1 статті 12.

3. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів, відповідно до норм внутрішнього законодавства, для забезпечення того, що вимогою до кандидата на посаду, яка передбачає регулярні контакти з дітьми, повинна бути його несудимість за скоєння сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення дітей.

Стаття 6 – Освіта для дітей

Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для забезпечення протягом початкової та середньої освіти отримання дітьми інформації про ризики сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, так само як способів самозахисту у формі, якій відповідає їх віковим можливостям. Ця інформація, яка у разі необхідності, надається у співпраці з батьками, повинна бути викладена у більш широкому загальному контексті про статеве життя, звертаючи увагу на ситуації ризику, особливо ті, які включають використання нових технологій інформації та зв'язку.

Стаття 7 – Програми і заходи запобіжного втручання

Кожна Сторона забезпечує доступ, у разі необхідності, до програм і заходів ефективного втручання, спрямованих на виявлення та попередження ризику можливого скоєння правопорушень тим особам, які побоюються, що можуть вчинити одне з правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

Стаття 8 – Підвищення обізнаності широкої громадськості

1. Кожна Сторона сприяє або проводить комплекс заходів для широкої громадськості, надаючи інформацію щодо явища сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та щодо запобіжних заходів, яких може бути вжито.

2. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для попередження або заборони розповсюдження матеріалів, що рекламують передбачені цією Конвенцією правопорушення.

Стаття 9 – Участь дітей, приватний сектор, засоби масової інформації та громадське суспільство

1. Кожна Сторона сприяє участі дітей відповідно до їх вікових можливостей у розвитку та реалізації державної політики, програм або інших ініціатив, що займаються боротьбою проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей.

2. Кожна Сторона заохочує приватний сектор, і, зокрема, сектор інформаційних і комунікаційних технологій, індустрію туризму і подорожей, банківський і фінансовий сектори, а також громадянське суспільство – брати участь в розробці і втіленні політики запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному розбещенню дітей та реалізації внутрішніх норм без державного втручання або за допомогою спільного втручання.

3. Кожна Сторона заохочує засоби масової інформації висвітлювати належну інформацію стосовно всіх аспектів сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей з належною повагою до принципу незалежності ЗМІ та свободи слова.

4. Кожна Сторона направляє свої зусилля на стимулювання фінансування, включаючи, де це можливо, шляхом утворення фондів, проектів і програм, спрямовані на запобігання сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та їх захист, що проводяться громадянським суспільством.

Глава III – Спеціалізовані органи влади і координуючі органи

Стаття 10 – Національні засоби координації і співробітництва

1. Кожна Сторона вживає необхідних заходів для забезпечення координації на національному чи місцевому рівні між різноманітними установами, відповідальні за захист від, попередження, боротьбу проти сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей, зокрема, у сфері освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, правоохоронних і судових органах.

2. Кожна Сторона вживає законодавчі та інші заходи для створення чи визначення:

а) незалежних компетентних національних або місцевих органів для сприяння і захисту прав дітей, забезпечуючи надання їм відповідних ресурсів і повноважень;

б) механізму для збору даних чи основної інформації у співробітництві з громадянським суспільством на національному і локальному рівнях для спостереження і визначення явища сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей, з урахуванням принципу захисту особистої інформації;

3. Кожна Сторона підтримує співробітництво між компетентними державними органами, громадянським суспільством і приватним сектором з цілями найкращого запобігання і боротьби проти сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей.

Глава IV – Засоби захисту і допомога жертвам

Стаття 11 – Принципи

1. Кожна Сторона запроваджує ефективні соціальні програми і створює багатопрофільні структури для надання необхідної підтримки жертвам, їх найближчим родичам та будь-якій іншій особі, що відповідає за піклування ними.

2. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для забезпечення того, що коли вік жертви невизначено і є підстави вважати, що жертва є дитиною, заходи захисту і допомоги, передбачені для дітей, надаються їй під час перевірки її віку.

Стаття 12 – Повідомлення про підозру сексуальної експлуатації та сексуального розбещення

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для забезпечення того, що б конфіденційність, встановлена внутрішнім правом для певних професіоналів, які працюють у контакті з дітьми, не створювала

перепон для можливості повідомлення соціальним службам будь-якої ситуації, в яких є обґрунтована підозра вважати, що дитина стала жертвою сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення.

2. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для заохочення будь-якої особи, яка знає чи підозрює про випадки сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення дітей, сумлінно повідомляє про це компетентні служби.

Стаття 13 – Телефонні лінії допомоги

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для заохочення і підтримки утворення інформаційних служб, таких як телефонна або Інтернет лінія допомоги для надання порад абонентам, навіть конфіденційно або враховуючи належним чином анонімність.

Стаття 14 – Допомога жертвам

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для допомоги фізичної та психо-соціальної реабілітації жертв у короткостроковий та довгостроковий термін. Заходи, вжиті згідно з цим пунктом, повинні бути орієнтовані на потреби, погляди та інтереси дитини.

2. Кожна Сторона вживає заходів, в рамках умов її внутрішнього законодавства, для співробітництва з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями чи іншими представниками громадянського суспільства, що задіяні у допомозі жертвам.

3. Якщо батьки чи інші особи, що піклуються дитиною, втягнуті в її сексуальну експлуатацію чи сексуальне розбещення, процедура, зазначена у пункті 1 статті 11,

включає:

- можливість усунення ймовірного злочинця;
- можливість вилучення жертви з її сімейного оточення. Умови і тривалість такого вилучення визначаються з урахуванням найкращих інтересів дитини.

4. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для надання, де це можливо, особам, близьких до жертви, медичної допомоги, зокрема, термінової психологічної допомоги.

Глава V – Програми та заходи посередництва

Стаття 15 – Загальні принципи

1. Кожна Сторона забезпечує або сприяє відповідно до свого внутрішнього законодавства ефективним програмам та заходам посередництва для осіб, зазначених у пунктах 1 та 2 статті 16, з метою попередження та мінімізації ризиків повторюваних правопорушень сексуального характеру проти дітей. Такі програми мають бути доступні протягом всього часу судового переслідування, усередині та за межами в'язниці відповідно до умов, визначених у національному законодавстві.

2. Кожна Сторона забезпечує відповідно до свого внутрішнього законодавства розвиток партнерства або інших форм співробітництва між компетентними службами, зокрема, служб охорони здоров'я та соціальних

служб, судових органів та інших органів, відповідальних за супровід осіб, зазначених у пунктах 1 та 2 статті 16.

3. Кожна Сторона забезпечує відповідно до свого внутрішнього законодавства оцінку небезпечних та можливих ризиків повторного вчинення правопорушень, передбачених цією Конвенцією, особами, зазначеними у пунктах 1 та 2 статті 16, з метою визначення належних програм або заходів.

4. Кожна Сторона, відповідно до свого внутрішнього законодавства забезпечує проведення оцінки ефективності запроваджених програм та заходів.

Стаття 16 – Реципієнти програм та заходів посередництва – Стаття 17 – Інформація та згода

Глава VI – Матеріальне кримінальне право

Стаття 18 – Сексуальне розбещення

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи для забезпечення криміналізації такої навмисної поведінки:

а) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, яка згідно з відповідними положеннями національного права не досягла віку вступу у сексуальні стосунки;

б) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, коли:

- використання здійснюється з насиллям, примусом або погрозами; або
- розбещення здійснюється із свідомим використанням довіри, авторитету або впливу на дитину, а також в середині сім'ї; або
- насилля здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема через використання розумової або фізичної неспроможності, або залежного становища.

2. Для цілей пункту 1, зазначеного вище, кожна Сторона визначає вік, до якого заборонено залучення дітей до діяльності сексуального характеру.

3. Положення пункту 1а статті 18 не спрямовані для урегулювання сексуальних стосунків за згодою між неповнолітніми.

Стаття 19 – Правопорушення, що стосуються дитячої проституції

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи, щоб забезпечити криміналізацію такої навмисної поведінки:

а) вербування дітей для заняття проституцією або спонукання дитини до участі у проституції;

б) примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншим чином використання дитини з цією метою;

с) призвели до дитячої проституції.

2. Для цілей цієї статті під «дитячою проституцією» розуміється факт використання дитини для діяльності сексуального характеру, коли гроші або інша форма винагороди чи компенсація надаються або обіцяються як оплата, незалежно від того, чи ця платня, обіцянка або винагорода надані дитині або третій особі.

Стаття 20 – Правопорушення, що стосуються дитячої порнографії

1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи, для забезпечення того, щоб криміналізувати скоєну без права наступну навмисну поведінку:

- а) виробництво дитячої порнографії;
- б) пропонування або дії, що роблять доступною дитячу порнографію;
- с) розповсюдження або передавання дитячої порнографії;
- д) придбання дитячої порнографії для власних потреб або для іншої особи;
- е) володіння дитячою порнографією;
- ф) свідомий доступ до дитячої порнографії за допомогою інформаційних або комунікаційних технологій.

2. Для цілей цієї статті під «дитячою порнографією» розуміються будь-які матеріали, які візуально зображують дитину, залучену до реальної або модельованої явно сексуальної поведінки, або будь-яке зображення дитячих статевих органів, перш за все з сексуальною метою.

3. Кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати частково або в цілому підпункти а. та е. пункту 1 до виробництва і володіння порнографічною продукцією:

- яка складається виключно із зображень, які є імітуючими, або реалістичних зображень неіснуючих дітей;
- у яку залучені діти, які досягли віку, визначеного у заяві згідно з статтею 18, коли ці зображення вироблені або знаходяться у володінні за їхньою згодою і виключно для їх власного приватного використання.

4. Кожна Сторона залишає за собою право не застосовувати або частково застосовувати пункт 1f.

Стаття 21 – Правопорушення, що стосуються участі дитини у порнографічних виставах

1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи, для забезпечення криміналізації наступних навмисних дій:

- а) вербування дітей для участі у порнографічних виставах або спонукання дитини до участі у таких виставах;
- б) примушування дитини до участі у порнографічних виставах або отримання користі від цього або іншим чином використання дитини з цією метою;
- с) свідоме відвідування порнографічних вистав, у яких залучені діти.

2. Кожна Сторона має право обмежувати застосування пункту 1с у випадках, коли діти вербувались або примушувались відповідно до пунктів 1а або б.

Стаття 22 – Розбещення дітей

Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи, щоб криміналізувати навмисне спонукання дитини, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18, до спостерігання, навіть не беручи участі, сексуального розбещення або сексуальної діяльності заради сексуальних потреб.

Стаття 23 – Підбурювання дитини для сексуальних цілей

Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною через інформаційні і комунікаційні засоби, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18, з метою скоєння проти неї одного із правопорушень, передбачених пунктом 1а статті 18 або пунктом 1а статті 20 цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись фактичні діяння, що призвели до такої зустрічі.

Стаття 24 – Пособництво, спонукання і замах

1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для визнання кримінальними правопорушень, скоєних умисно, пособництва та підбурювання у вчиненні будь-якого з правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

2. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для визнання кримінальними правопорушень, скоєних умисно, замаху на скоєння правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

3. Кожна Сторона залишає за собою право не застосовувати повністю або частково пункт 2 статті 20 до правопорушень, встановлених відповідно до підпунктів 1b, d, e та f статті 21, пункту 1с статті 22 та статті 23.

Стаття 25 – Юрисдикція – Стаття 26 – Відповідальність юридичних осіб – Стаття 27 – Санкції або заходи – Стаття 28 – Обтяжуючі обставини – Стаття 29 – Попередні ув'язнення – Глава VII – Розслідування, кримінальне переслідування та процесуальне право – Стаття 30 – Принципи

Стаття 31 – Основні засоби захисту

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих та інших заходів, гарантуючи захист прав та інтересів жертв, та враховуючи їхні особливі потреби як жертв на всіх стадіях розслідування та кримінального переслідування, а саме:

а) інформувати їх про їхні права та надавати інформацію про послуги, які знаходяться в їх розпорядженні, а у випадку, коли вони не бажають отримувати таку інформацію, подальше роз'яснення їхніх скарг, відповідальності загального розвитку розслідування чи провадження, їхньої ролі, а також результат їхньої справи;

б) забезпечувати інформацією, принаймні з тих справ, де жертви та їх родини можуть опинитися у небезпеці, якщо є необхідність, коли обвинувачувана або засуджена особа тимчасово або остаточно звільнена;

с) надавати їм можливість відповідно до процесуальних правил та внутрішнього законодавства бути вислуханими, надавати докази та обирати засоби вираження своєї точки зору та для представлення напряду або через посередника до розгляду цієї справи;

д) забезпечити їх відповідною підтримкою для того, щоб їхні права та інтереси були представлені належним чином та прийняті до уваги;

е) захищати їх власність, їх особистість та їх репутацію та вживати заходи відповідно до внутрішнього права з метою попередження публічного

розповсюдження будь якої інформації, яка могла б призвести до встановлення їх особистості;

f) забезпечувати їхню безпеку, а також безпеку їх сімей та свідків з їх сторони від погроз, помсти та повторної віктимізації (повторного знущання на насилля);

g) забезпечувати уникнення контакту між жертвами та правопорушниками у суді та приміщеннях правоохоронних органів, окрім випадків, якщо компетентні органи встановлять інше в інтересах дитини, або коли розслідування чи кримінальне переслідування вимагають такого контакту.

2. Кожна Сторона забезпечує, щоб потерпіла особа, починаючи з першого контакту з компетентними органами, мала доступ до інформації про важливі судові та адміністративні процеси.

3. Кожна Сторона забезпечує, щоб потерпілій особі, якщо вона виступає як одна зі сторін у процесі кримінального переслідування, безкоштовно у передбачених випадках була надана правова допомога.

4. Кожна Сторона передбачає можливість для судових органів назначати спеціальних представників для потерпілої особи тоді, коли згідно з внутрішнім законодавством, він чи вона можуть мати статус учасника процесу кримінального переслідування та тоді, коли особам, які несуть батьківську відповідальність, заборонено представляти дитину у таких судових провадженнях через конфлікт інтересів між ними та жертвою.

5. Кожна Сторона шляхом правових чи інших заходів відповідно до положень свого внутрішнього права передбачає, щоб групи, заклади, асоціації, урядові чи неурядові організації надавали допомогу та підтримку потерпілій особі своєю згодою під час кримінального провадження злочинів, передбачених цією Конвенцією.

6. Кожна Сторона забезпечує, щоб інформація, передана потерпілим особам відповідно до положень цієї статті, надавалася у відповідній до їхнього віку та зрілості формі та мовою, яку вони розуміють.

Стаття 32 – Порушення справи (процесу) – Стаття 33 – Строки позовної давності – Стаття 34 – Розслідування – Стаття 35 – Допит дитини – Стаття 36 – Судовий розгляд – Глава VIII – Запис та зберігання інформації – Стаття 37 – Запис та зберігання інформації державою стосовно злочинця, засудженого за злочин сексуального характеру – Глава IX – Міжнародне співробітництво – Стаття 38 – Головні принципи та засоби міжнародного співробітництва – Глава X – Механізм контролю – Стаття 39 – Комітет Сторін – Стаття 40 – Інші представники – Стаття 41 – Функції Комітету Сторін – Глава XI – Взаємодія з іншими міжнародними документами

Стаття 42 – Взаємодія з Конвенцією ООН про права дитини та її факультативного Протоколу про торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію

Ця Конвенція не впливає на права та обов'язки, що впливають з положень Конвенції ООН про права дитини та її факультативного Протоколу про торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію, і має на меті

лише покращити захист, який передбачається цими документами, а також розвивати та доповнювати стандарти і положення, що містяться у них .

Стаття 43 – Співвідношення до інших міжнародних документів

1. Ця Конвенція не змінює прав та обов'язків, передбачені іншими міжнародними документами, учасниками яких є Держави-учасниці цієї Конвенції або до яких збираються приєднатися, і які містять положення, що є предметом регулювання цієї Конвенції, і передбачають, в свою чергу, ще більший захист та допомогу дітям-жертвам сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

2. Учасники Конвенції можуть укласти двосторонні або багатосторонні угоди на предмет регулювання цієї Конвенції для удосконалення та доповнення положень або ж для полегшення виконання сформульованих принципів.

3. Держави-учасниці, які є членами ЄС, у своїх двосторонніх відносинах, мають дотримуватися правил та норм законодавства ЄС, які регулюють предмет цієї Конвенції і можуть застосовуватися в особливих випадках без нанесення шкоди особі та для цілей цієї Конвенції, без нанесення шкоди її застосуванням іншим учасникам.

Глава XII – Поправки до Конвенції – Стаття 44 – Поправки – Глава XIII – Заключні положення – Стаття 45 – Підписання та набуття чинності – Стаття 46 – Приєднання до Конвенції – Стаття 47 – Територіальне застосування – Стаття 48 – Застереження – Стаття 49 – Денонсація – Стаття 50 – Повідомлення

4.3. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ТА ЗУПИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

Преамбула

Ми, учасники Третього Світового Конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, представляючи урядові, міжурядові та неурядові організації, правозахисні організації, омбудсменів, приватний сектор, правоохоронні органи та юридичну спільноту, релігійних лідерів, парламентарів, дослідників та науковців, громадянське суспільство, дітей та підлітків, зібралися в м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія (25–28 листопада 2008 р.), щоб представити досягнення та заходи, вжиті на виконання положень Стокгольмської декларації та порядку дій 1996 р. та Йогогамських глобальних зобов'язань 2001 р.; визначити вивчені уроки та основні проблеми; а також спрямувати зусилля на виконання цілей та завдань Плану дій із попередження, заборони та викорінення сексуальної експлуатації дітей та підлітків та забезпечити надання необхідної допомоги дітям, які постраждали від цього злочину.

Ми ще раз наголошуємо на тому, що сексуальна експлуатація дітей є грубим порушенням прав дитини, посягання на її честь та гідність, фізичне та психічне здоров'я і не може бути виправдана за жодних обставин.

Ми стурбовані загостреністю ситуації з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків в країнах-учасниках усіх регіонів, та зростанням кількості випадків певних форм сексуальної експлуатації дітей та підлітків, в тому числі за допомогою мережі Інтернет та інших новітніх технологій, а також в результаті збільшеної активності туристів, які вчиняють злочини проти дітей.

Ми з глибоким занепокоєнням відмічаємо збільшення вразливості дітей до сексуальної експлуатації, що є результатом зростання рівня бідності, соціальної та гендерної нерівності, виключення з соціуму, поширення наркоманії та алкоголізму, зростання попиту на сексуальні послуги дітей, погіршення екологічного стану, поширення ВІЛ-інфекції та СНІДу, біженства, окупації, збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій, які зменшують можливості сім'ї нести відповідальність за захист дитини, що є її основною функцією, а також постійний попит на сексуальні послуги дітей в усіх регіонах та країнах-учасниках, який підкріплюється толерантним ставленням суспільства до цього явища, співучастю та безкарністю злочину.

Ми посилаємось на Конвенцію ООН про права дитини (1989), яка закликає держави-учасниці вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від сексуальної експлуатації, та Факультативний протокол, що доповнює Конвенцію про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, який закликає держави-учасниці заборонити ці злочини, ввести за них кримінальну відповідальність та переслідувати їх в судовому та кримінальному порядку.

Ми визнаємо участь дітей та підлітків у Третньому світовому конгресі, а також значний внесок, який вони зробили та продовжуватимуть робити в попередження та припинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Ми схвалюємо роботу Комітету з прав дитини та інших відповідних міжнародних, регіональних та національних механізмів захисту прав дитини, які звертаються до попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків.

А. ОГЛЯД ДОСЯГНЕНЬ ТА ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ

Ми раді бачити прогрес, досягнутий в боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей з часу Другого світового конгресу в м. Йокогама, Японія, в 2001 р.:

Набуття чинності основними міжнародними документами, такими як Факультативний протокол, що доповнює Конвенцію про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (ратифікований станом на 15 листопада 2008 р. 129 державами-учасницями), та збільшення кількості держав (182), які ратифікували Конвенцію МОП про викорінення найгірших форм дитячої праці (1999 р.) та Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї (Палермський протокол), який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також прийняття нових міжнародних документів, в тому числі Конвенції Ради Європи проти торгівлі

людьми, по боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей та розбещенням неповнолітніх, а також по боротьбі із кіберзлочинністю.

Збільшення кількості держав-учасниць, які вжили правових заходів для посилення захисту дітей від сексуальної експлуатації у відповідності з міжнародними зобов'язаннями, серед яких: прийняття правових норм для захисту дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, в процесі кримінального судочинства, беручи до уваги Посібник ООН з правосуддя для дітей-потерпілих та свідків злочину.

Розробка та впровадження національних програм, стратегій та планів дій щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації, особливо в контексті всеохоплюючих, комплексних національних систем для створення Світу, сприятливого для дітей.

Створення міжвідомчих ініціатив з метою попередження та боротьби з торгівлею дітьми, в тому числі з метою сексуальної експлуатації.

Укладення дво- та багатосторонніх угод між державами-учасницями з метою налагодження ефективної співпраці у напрямку попередження та боротьби з торгівлею дітьми та сексуальною експлуатацією дітей та підлітків, а також для виявлення, розслідування, переслідування в судовому та кримінальному порядку і покарання винних.

Підписання Етичного Кодексу щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації у туризмі, що дало можливість залучитися більшою підтримкою туроператорів.

Збільшення як кількості спеціалістів, які пройшли навчання для ведення профілактики та захисту дітей від сексуальної експлуатації та надання соціальної допомоги постраждалим, так і кількості інформаційних та просвітницьких кампаній.

Більше залучення ООН та структурних підрозділів ООН, національних та міжнародних неурядових організацій, інших громадських організацій, правозахисних організацій та міжурядових організацій до профілактики та боротьби із сексуальною експлуатацією дітей та підлітків.

Відзначаючи прогрес, ми наголошуємо на певних труднощах та проблемах:

Досі не вистачає знань та розуміння способів боротьби з новими проявами, тенденціями та ускладненням характеру різних форм сексуальної експлуатації дітей та підлітків, враховуючи зростання кількості дітей, які переїжджають з країни в країну в пошуках роботи чи освіти без супроводу дорослих.

В законодавстві багатьох країн не закріплено коректного визначення різних видів сексуальної експлуатації дітей та підлітків та не передбачено достатнього покарання за їх вчинення, які відповідали б міжнародним стандартам. Це заважає ефективному захисту дітей та переслідуванню цих злочинів.

На перешкоді зміцнення системи правоохоронних органів та викорінення безкарності часто стоїть нестача відповідних ресурсів, недосконала система імплементації та відсутність відповідної підготовки задіяних спеціалістів.

Безкарність злочинців, які сексуально експлуатують дітей та підлітків, уможливлується через відсутність розшуку та переслідування злочинців у країні, де було вчинено злочин, та відсутності ефективної міжнародної системи юрисдикції, що ускладнюється різними вимогами до поняття «кримінальний», неврегульованість процесу видачі злочинців та відсутність практики та угод про взаємну юридичну допомогу.

Спостерігається відсутність достатньої уваги до здійснення заходів щодо зменшення та викорінення попиту на сексуальні стосунки з дітьми та підлітками, і в деяких країнах невідповідність санкцій, що застосовуються до гвалтівників та розбещувачів.

Національне законодавство та практика його застосування не повною мірою відображають право дитини на власну думку та не ставляться до цієї думки з належною увагою у всіх випадках, які впливають на життя дитини. Наприклад, діти, які постраждали від сексуальної експлуатації, через відсутність можливості застосувати це право та право на спеціальний підхід до процедури допиту та свідчення дітей, що постраждали, переживають травми і в майбутньому.

Захист сексуального розвитку дітей у відповідності до їхнього віку передбачає боротьбу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, проте цьому не приділяється належної уваги.

Нестача ресурсів, в деяких випадках і на міжнародному рівні, для забезпечення безкоштовної, доступної, безпечної та висококваліфікованої освіти для всіх дітей, яка є компонентом первинної профілактики сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Закони та програми з протидії торгівлі людьми, в тому числі з метою сексуальної експлуатації, у більшості випадків не визнають особливого статусу дитини, яка постраждала, та права на особливе ставлення, в тому числі і під час повернення на батьківщину, процедура якого гарантує дитині безпеку у випадку повернення на батьківщину та підтримку у повному відновленні її прав.

Багато країн досі не вжили необхідних заходів для забезпечення повної відповідної допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації, включаючи повну соціальну реінтеграцію та повне фізичне та психологічне відновлення. Надання допомоги також часто ускладнюється відсутністю ефективної координації між партнерами (в тому числі правоохоронними органами, імміграційними службами, соціальними працівниками, психологами та медичними центрами, притулками та освітніми закладами).

Політика та державні програми не враховують у достатній мірі наявність зв'язку між сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та домашнім насильством.

До цих пір немає надійних та детальних даних про розповсюдження та природу сексуальної експлуатації дітей та підлітків, а також дітей, які перебувають в групі ризику. Спостерігається невідповідна оцінка впливу законодавчих, соціальних та інших заходів для попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків та підтримка тих дітей, які постраждали від цього правопорушення.

Розповсюджувана інформація не відображає нових знань та широкого досвіду у сфері попередження торгівлі та захисту прав дітей, діяльності правоохоронних органів та допомоги жертвам. Крім того, не вистачає активного обміну досвідом та вивченими уроками.

Б. ДЕКЛАРАЦІЯ

Ми, учасники Третього світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, представляючи урядові, міжурядові та неурядові організації, правозахисні організації, омбудсменів, приватний сектор, правоохоронні органи та юридичну спільноту, релігійних лідерів, парламентарів, дослідників та науковців, громадянське суспільство, дітей та підлітків, зобов'язуємось вживати наступних заходів з метою попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків.

Ми керуватимемось міжнародними стандартами захисту прав людини, виконуючи обов'язок держав-учасниць захищати дітей від усіх форм насильства та експлуатації.

Ми усвідомлюємо необхідність спрямування наших зусиль з попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків на першопричини цього серйозного порушення прав дитини, шляхом включення наших стратегій до ширшого політичного контексту. Таким чином, ми приходимо до необхідності спрямувати зусилля на досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, зокрема, зменшення кількості людей, які живуть в умовах крайньої бідності, забезпечення можливості дітям отримати повну початкову освіту, зупинити та зменшити масштаби поширення інфекції ВІЛ-СНІДу.

Ми усвідомлюємо важливість ролі батьків та родини для попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та необхідність надати їм та іншим піклувальникам відповідну підтримку.

Ми визнаємо рекомендації дослідження щодо насильства проти дітей, проведеного Генеральним Секретарем ООН та зобов'язуємось виконувати ці рекомендації та підтримувати фінансовими, людськими та іншими ресурсами, а також всіляко сприяти роботі (ще не призначеного) Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства щодо дітей, а також Спеціального представника Генерального секретаря ООН з проблем дітей та збройних конфліктів, а також Спеціального доповідача з торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та Спеціального доповідача з питань торгівлі людьми.

Ми усвідомлюємо, що комплексний підхід до проблеми сексуальної експлуатації дітей та підлітків повинен включати боротьбу з усіма формами дитячої праці. Ми вітаємо прийняття у 2006 році Глобального Плану дій МОП

проти найгірших форм дитячої праці, за яким всі 182 країни-учасниці зобов'язуються викоренити всі ці форми, в тому числі і сексуальну експлуатацію дітей та підлітків, до 2018 року.

Ми будемо співпрацювати з міжнародними, регіональним та національними правозахисними інституціями та всіляко підтримувати їх зусилля в напрямку започаткування та перегляду звітів про заходи, вжиті проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Ми підтримуємо заходи та структури, які діють в напрямку інституціоналізації активну участь дітей у боротьбі з проблемою на всіх рівнях, в тому числі роботу з дітьми, які постраждали від сексуальної експлуатації, або, знаходяться в групі ризику. Така робота може здійснюватися, наприклад, через дитячі та підліткові дорадчі комітети, громадські програми та програми «рівний–рівному». Такі програми мають забезпечуватися всіма необхідними ресурсами.

Ми посилюємо роботу з викорінювання будь-якого відкидання серйозності проблеми сексуальної експлуатації дітей та підлітків та її негативних наслідків, зокрема поглядів та цінностей, які допускають та сприяють сексуальній експлуатації дітей та підлітків, а також ставлення до дитини як до сексуального об'єкта чи товару. Ця робота буде здійснюватися шляхом поширення цільової, гендерно чутливої інформації, спілкування, освітню роботу, тренінгові програми та згуртування суспільства.

Ми зобов'язуємося фінансувати та розповсюджувати результати дослідження з усіх форм сексуальної експлуатації дітей та підлітків, зокрема, з природи та масштабів експлуатації дітей та підлітків; нових проявів, в тому числі зміни методів, залучених людей, механізмів та території; сексуальної експлуатації дітей та підлітків в школах, лікувальних та виправних закладах; впровадження та вплив законодавчих, соціальних та інших заходів, вжитих, щоб попередити, зупинити та протидіяти сексуальній експлуатації дітей та підлітків; попиту, який породжує сексуальну експлуатацію дітей та підлітків; осіб, які сприяють вчиненню та вчиняють сексуальні злочини проти дітей; сексуальної експлуатації хлопчиків; вразливості та стійкості дітей до потрапляння в сексуальну експлуатацію; сутності та впливу існуючих соціальних взаємодій між дітьми та можливості їх використання у попередженні та захисті дітей та підлітків від сексуальної експлуатації в різних соціальних та культурних умовах; впливу та наслідків світової культури споживання соціальних цінностей та моделей поведінки, зокрема по відношенню до сексуальної експлуатації дітей та підлітків; форм сексуальної експлуатації та відповідних ефективних заходів для боротьби.

Ми зобов'язуємося далі розробляти спеціальні індикатори реалізації та розвитку, які дали б змогу оцінити вплив на дітей тих програм та політики, які ми впроваджуємо у сфері протидії сексуальної експлуатації дітей та підлітків та впевнитися, що всі заходи діють в найкращих інтересах дитини і не завдають їй шкоди; ділитися позитивним та негативним досвідом, щоб забезпечити краще порозуміння та спільні дії в майбутньому, використання достовірної інформації

для розвитку та впровадження ефективної політики та програм з попередження та захисту дітей від сексуальної експлуатації, а також підтримку тим, хто від неї вже постраждав.

Примітка: План дій, який є невід'ємною частиною цього документа, залишається відкритим для доповнень, які відображають великий досвід учасників Третього світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, протягом 30 днів від 28 листопада 2008 року.

В. ПЛАН ДІЙ

В. 1. Основні положення

а. Ми закликаємо всі країни-учасниці:

Продовжувати роботу в напрямку ратифікації відповідних міжнародних документів, в тому числі Конвенції ООН про права дитини та Факультативного протоколу до неї щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Конвенції МОП (1999) 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, Протоколу ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної та організованої злочинності, та Конвенції з ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Продовжувати роботу в напрямку ратифікації відповідного міжнародного законодавства, в тому числі Африканської хартії прав та благополуччя дітей, Хартії Асоціації держав Південно-Східної Азії, Конвенції про міжнародну торгівлю неповнолітніми та Конвенції про насильство проти жінок Міжамериканської комісії з прав людини, Конвенції про попередження та боротьбу з торгівлею жінками та дітьми з метою використання у проституції Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії, Конвенцій Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми, про кіберзлочинність та про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, конвенцій, які можуть бути ратифіковані державами, що не входять до Ради Європи.

Визначати, забороняти та криміналізувати, у рамках свої повноважень, та у відповідності з існуючими міжнародними стандартами, всі види сексуальної експлуатації дітей та підлітків незалежно від встановленого віку досягнення повноліття та віку для вступу до шлюбу.

Створити ефективну міжнародну систему правосуддя, яка б забороняла необхідність висування звинувачення для кривдників в двох країнах, та ініціювати ефективну систему екстрадиції та спільного юридичного супроводу. Це необхідно для досягнення ефективного переслідування кривдників та застосування до них адекватних санкцій.

Призначити керівний правоохоронний орган, який би ефективно застосовував на практиці міжнародні стандарти, які стосуються сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Забезпечити, щоб діти, які постраждали від сексуальної експлуатації не несли кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в ході експлуатації, та отримали офіційний статус жертви та їм було надано відповідну допомогу.

Пропагувати та захищати особисте життя дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, а також кривдників, враховуючи особливості національного законодавства, відстоювати нерозголошення їх особистої інформації під час кримінального судочинства та в засобах масової інформації.

Створити та впроваджувати міжнародні, національні та регіональні механізми та програми, в тому числі методики оцінки ступеню ризику та програм роботи з кривдниками, які засуджують поведінку кривдників та спрямовані на попередження повторення таких випадків; механізми надання комплексної реабілітації за згодою кривдника (на додаток, проте ні в якому разі не замість застосування кримінальних санкцій); механізми безпечної ресоціалізації засуджених кривдників та системи обміну найкращим досвідом у цій сфері. І з цією метою створити систему реєстрації кривдників та відстеження перетину кордону цими кривдниками.

Забезпечити надання необхідної допомоги та уваги дітям, які виказують ознаки пережитого сексуального насильства. Така допомога повинна здійснюватися у рамах заходів та програм, які є гендерно чутливими та перш за все спрямовані на захист найкращих інтересів дитини без криміналізації її дій, проте зберігаючи баланс з дотриманням безпеки інших людей. Також забезпечити дотримання принципу, який проголошує, що обмеження свободи дитини може бути застосоване лише як крайня міра, а також лише за наявності у закладі, в якому перебуває дитина, відповідного обладнання та навичок роботи.

Підтримувати роботу та надавати інформацію для міжнародної бази даних Інтерполу про злочини вчинені проти дитини, а також призначити відповідальну особу чи відомство, які збиратимуть дані про випадки сексуальної експлуатації дітей та підлітків та систематично надаватимуть цю інформацію Інтерполу з метою підтримки міжнародної діяльності правоохоронних органів та збільшення її ефективності та введення в практику багатосторонніх угод, особливо між правоохоронними органами для процесу ведення розслідування.

Створити спеціальні підрозділи для роботи з дітьми в правоохоронних органах, які б працювали з випадками сексуальної експлуатації дітей, а також проводити навчання для правоохоронних органів та суддів.

Зважаючи на те, що корупція є основною перепорою для ефективної роботи правоохоронних органів та захисту дітей, боротися з корупцією в правоохоронних органах та судовій системі, а також в інших органах державної влади.

До 2013 року створити ефективний механізм координації – на всіх рівнях – міжнародному, регіональному та національному – який би дозволив запровадити плідну співпрацю між міністерствами, фондами, представництвами ООН, НУО, приватним сектором, об'єднаннями працівників та роботодавців, засобами масової інформації, організаціями, які захищають права дитини та іншими представниками громадянського суспільства для

створення можливостей та забезпечення підтримки для попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Посилити зусилля в боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків за допомогою створення єдиної національної системи захисту прав дитини, мета якої захисти дитину від всіх форм експлуатації та насильства.

Приділяти увагу запобіганню сексуальній експлуатації дітей та підлітків у процесі вдосконалення чи створення міжгалузевого механізму перенаправлення для надання комплексної допомоги та відповідних послуг дітям, які були визнані жертвами сексуальної експлуатації.

Розробити Національний план дій для боротьби з сексуальною експлуатацією дітей, або включити заходи з цієї проблеми до існуючого плану заходів, таких планів, які б передбачали гендерно-чутливі стратегії та оперативне планування, передбачені ресурси та визначених суб'єктів, відповідальних за впровадження ініціатив з попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та надання допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації.

Ініціювати та підтримувати збір та обмін надійною інформацією та міжнародну співпрацю, а також надавати інформацію до баз даних дітей, які постраждали, та кривдників, а також вдосконалювати систему допомоги дітям та боротися з попитом на сексуальні послуги дітей згідно відповідного законодавства.

Створити, де цього ще не зроблено, за підтримки представництв ООН, НУО, інших організацій громадянського суспільства та приватного сектора, об'єднань працівників та роботодавців, програми та запровадити політику пропагування та підтримки соціально відповідально бізнесу, який працює в сфері туризму, реклами, перевезення та фінансовому секторі, зв'язку, засобах масової інформації, Інтернет зв'язку та сфери розваг. Забезпечити впровадження політик, спрямованих на захист прав дитини, стандартів та етичних кодексів через мережу організацій та можливість проведення незалежного моніторингу цього процесу.

Підтримувати політики та програми, в тому числі програми, що впроваджуються в громадах, які направлені на боротьбу з явищами, які створюють сприятливі умови для сексуальної експлуатації дітей та підлітків, такі як, наприклад, дискримінація (в тому числі за гендерною ознакою), шкідливі традиції, ранні шлюби та соціальні норми, які роблять сексуальну експлуатацію дітей та підлітків можливими.

Забезпечити можливість реєстрації дітей за місцем проживання відразу після народження.

Залучати дітей до значних та важливих досліджень сучасних цінностей, які швидко змінюються, та їх негативного впливу на проблему експлуатації дітей, а також наполягати на створенні системи освіти, яка б допомогла молодим людям дізнатися більше інформації про сексуальну експлуатацію.

До 2013 р. створити ефективну та доступну систему для повідомлення, формування наступних дій та надання допомоги дітям, які постраждали або

імовірно постраждали від сексуальної експлуатації, наприклад шляхом зобов'язання осіб, на які покладено обов'язки захищати права дитини, повідомляти про відомі випадки експлуатації.

Розвивати та забезпечувати кращий доступ до існуючих телефонних або електронних гарячих ліній, зокрема для дітей в лікувальних та виправних заклади, заохочувати дітей та їх законних представників повідомляти про випадки сексуальної експлуатації та отримати інформацію про організації, які можуть надати відповідну допомогу.

Забезпечити відповідне навчання та нагляд за суб'єктами такого моніторингового механізму.

До 2013 р. створити незалежні інститути захисту прав дитини, такі як Уповноважений з прав дитини, або інші подібні посади, чи створити відомства з захисту прав дитини або в національній системі правозахисту, або на базі офісу уповноваженого з прав людини, звертаючи увагу на важливість Другого Основного Доповнення Комітету захисту дитини для країн-учасниць Конвенції ООН з прав дитини. Ці основні інституції повинні відігравати основну роль під час незалежного моніторингу заходів, вжитих для попередження сексуальної експлуатації дітей та підлітків, захисту дітей від такої експлуатації та відновлення прав дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, а також у просуванні правових рамок та правового примусу, а також, в окремих випадках, у забезпеченні дітей, які постраждали, необхідними засобами судового захисту та компенсації, в тому числі забезпечення можливості подати скаргу на ці інституції.

Змінити існуючу систему захисту прав дитини, або створити нову, для того, щоб забезпечити всіх дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, в однаковій мірі необхідною економічною, психологічною та соціальною допомогою для їх повного психологічного та фізичного одужання та соціальної реінтеграції. Такі послуги повинні надаватися мульти-дисциплінарною командою фахівців, які пройшли відповідне навчання.

Забезпечити, щоб ці послуги були доступними, забезпечені необхідними ресурсами, комплексними, гендерно чутливими та захищали найкращі інтереси дитини, а також надавалися всім категоріям дітей, в тому числі дітям з особливими потребами, дітям із нацменшин, туземних племен та аборигенів, біженцям та безпритульним, а також дітям, які знаходяться в умовах, де до них важко дістатися, наприклад, задіяні в домашньому господарстві, чи діти вулиці, чи інші категорії групи ризику.

До 2013 р. створити регіональні механізми обміну, координування та моніторингу прогресу в системі захисту прав дитини, в тому числі від сексуальної експлуатації з метою аналізу досягнень та посилення наступних дій для впровадження зроблених рекомендацій.

Вжити всіх необхідних заходів для зміцнення міжнародної співпраці шляхом багатосторонніх, регіональних та двосторонніх угод для попередження, виявлення, розслідування, переслідування та покарання осіб, відповідальних за вчинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків, а також для надання

допомоги дітям, які постраждали, у відновленні фізичного та психологічного здоров'я, соціальній реінтеграції та, за необхідності, поверненні на батьківщину.

Надавати, за можливості, фінансову, технічну та іншу підтримку за допомогою багатосторонніх, регіональних, двосторонніх та інших програм для боротьби з явищем сексуальної експлуатації дітей та підлітків та вивчати можливості фінансування ініціатив дітей та молоді у цій сфері.

б. Ми закликаємо Комітет з прав дитини:

Продовжувати здійснення моніторингу виконання країнами-учасницями їхніх зобов'язань підтримувати право дитини на захист від сексуальної експлуатації та приділяти особливої уваги рекомендаціям Плану дій Ріо в частині аналізу доповідей про виконання Конвенції ООН про права дитини та Факультативних протоколів до неї.

В першочерговому порядку прийняти Основне доповнення про право дитини на захист від сексуальної експлуатації, торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, а також викрадення та продажу дітей, в тому числі детальні рекомендації для країн-учасниць з розвитку, впровадження та дотримання відповідного національного законодавства.

Продовжувати співпрацю з Офісом Верховного комісара ООН з прав людини у напрямку захисту прав дитини та збільшення обізнаності про міжнародні та регіональні механізми з захисту прав людини.

в. Ми закликаємо інші агенції ООН з захисту прав людини, спеціальні засідання Ради з захисту прав людини та спеціальних представників Генерального Секретаря ООН, а також регіональні правозахисні інституції:

- Звертати особливу увагу на боротьбу з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків, в рамках їхніх повноважень та під час вивчення доповідей країн-учасниць, візитів, їх основної роботи та інших видів діяльності.

г. Ми закликаємо Раду з захисту прав людини:

- Забезпечити, щоб Світовий періодичний звіт включав детальний аналіз виконання країнами-учасницями їхніх зобов'язань щодо захисту прав дітей, в тому числі і попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків та повною мірою зберігав права дітей, які постраждали від експлуатації.

е. Ми закликаємо майбутнього Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства щодо дітей, Спеціального представника Генерального секретаря ООН з проблем дітей та збройних конфліктів, Спеціального доповідача з питань торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, а також інші інституції, які захищають права дітей, у співпраці з Радою захисту прав дітей:

- Працювати спільно, щоб уникнути повторювання діяльності та досягти максимальний результатів у попередженні та зупиненні сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

є. Ми закликаємо агенції ООН, неурядові організації та інші інституції, які захищають права людини:

Надавати інформацію про масштаби сексуальної експлуатації дітей та підлітків та заходи, вжиті для боротьби з нею, в ці структури.

Працювати з засобами масової інформації для збільшення їхньої ролі в інформуванні та освіті та в захисті дітей від сексуальної експлуатації, та зменшення шкідливого впливу засобів масової інформації, в тому числі шляхом сексуалізації дітей в рекламі.

ж. Ми закликаємо міжнародні фінансові структури такі як Світовий Банк та Міжнародний валютний фонд:

- Переглянути сучасні стратегії з макроекономіки та боротьби з бідністю з метою виключення будь-якого негативного соціального впливу на дітей та їхні сім'ї та мінімізації ризику потрапляння в сексуальну експлуатацію.

з. Ми закликаємо релігійні громади:

- Засуджувати, зважаючи на загальну повагу до невід'ємного права кожної людини, в тому числі дитини, на достоїнство, всі форми насильства над дітьми, в тому числі сексуальну експлуатацію дітей та підлітків і для цього встановити міжрелігійну співпрацю та партнерство з урядом, організаціями, що захищають права дітей, офісами ООН, НУО, засобами масової інформації та приватним сектором.

В.2. Дитяча порнографія/ зображення насильства над дітьми¹⁴

На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених:

Ввести чітке визначення дитячої порнографії у відповідності з міжнародним стандартами.

Криміналізувати виготовлення, збут, отримання та володіння дитячою порнографією, в тому числі віртуальними зображеннями та такими, які показують експлуатацію дітей, а також використання, доступ та перегляд таких матеріалів, та запровадити відповідальність корпорацій та компаній, якщо вони були залучені у виготовленні чи розповсюдженні такі матеріалів.

Вживати заходів із попередження та зупинення дитячої порнографії та використання Інтернету та новітніх технологій для насильства над дітьми в мережі, чи поза нею, нею, та виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії чи інших матеріалів. Ідентифікація, надання допомоги та підтримки дітям, які постраждали, з залученням висококваліфікованих фахівців повинні стояти на першому місці.

Проводити освітні та інформаційні заходи для дітей, батьків, учителів, молодіжних та інших організацій, які працюють з дітьми, або захищають дітей, з метою збільшення розуміння ризиків негативної ролі Інтернету, мобільних

¹⁴ Останнім часом термін «зображення насильства над дітьми» використовують для позначення сексуальної експлуатації дітей та підлітків в порнографії. Це робиться з метою підкреслити серйозність проблеми та підкреслити, що зображення дітей порнографічного характеру є власне записом вчинення злочину. Але, оскільки в законодавстві багатьох країн використовується термін «дитяча порнографія», ми також використовуємо його тут.

телефонів та інших інформаційних технологій. Такі заходи повинні включати інформування дітей про способи захисту, отримання допомоги та повідомлення про випадки дитячої порнографії та експлуатації дітей в Інтернеті, а також індикатори оцінки ефективності таких програм не лише щодо підвищення рівня знань, але і впливу на зміну поведінки.

Ввести викладання теми безпечного Інтернету в школах та інформувати про неї через молодіжні організації та на офіційних зустрічах, присвячених захисту дітей.

Вжити необхідних правових заходів щодо зобов'язання інтернет-провайдерів, компаній мобільного зв'язку, пошукових систем та інших відповідальних структур повідомляти про випадки дитячої порнографії в Інтернеті та закривати сайти, які розміщують дитячу порнографію та зображення насильства над дітьми, та розробити індикатори оцінки результатів та зміцнення зусиль.

Закликати та підтримувати інтернет-провайдерів, компанії мобільного зв'язку, інтернет-кафе та інші відповідальні структури до розробки та впровадження, за участі батьків, дітей та підлітків, добровільних етичних кодексів та інших механізмів соціальної відповідальності бізнесу та розробити правові заходи для уможливлення прийняття таких механізмів захисту дітей в бізнесі.

Заохочувати приватний сектор для дослідження та розвитку надійних технологій для пошуку зображень, виготовлених за допомогою електронних цифрових камер та відстеження їх та допомоги у затриманні кривдників.

Пропагувати партнерство у громадському та приватному секторах з метою дослідження та розвитку надійних технологій для розслідування випадків сексуальної експлуатації дітей та підлітків та виявлення постраждалих.

Розробити та розповсюджувати інформацію для інформування потенційних відвідувачів порнографічних сайтів про відповідальність за перегляд таких зображень та розробити програми зі зменшення попиту на такі зображення.

Підтримувати телефонні та електронні гарячі лінії в заохоченні громадськості, в тому числі і дітей, повідомляти про випадки сексуальної експлуатації дітей та підлітків в Інтернеті.

В.3. Сексуальна експлуатація дітей та підлітків з метою використання в проституції На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, агенцій ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених:

Привести національне законодавство у відповідність із міжнародними стандартами, в тому числі визначення дитини, та сексуальної експлуатації дітей та підлітків у проституції.

Боротися з попитом, який призводить до використання дітей у проституції, шляхом введення кримінальної відповідальності за купівлю сексуальних послуг від дітей.

Запровадити спеціалізовані, гендерно-чутливі програми надання підтримки, лікування та реабілітації (в тому числі оцінку ризиків, механізмів попередження та боротьби) не лише для дівчат, але і для хлопців, які знаходяться в групі ризику, або постраждали від сексуальної експлуатації в проституції.

Запроваджувати або, за необхідності розповсюджувати альтернативні моделі надання допомоги, такі як реабілітація та реінтеграція в громаді, що може послужити довготривалим превентивним механізмом, а також допомогти уникнути неприйняття суспільством та соціальної ізоляції, яких зазнають діти, які постраждали від сексуальної експлуатації в проституції.

Забезпечувати відповідне, спеціальне медичне обслуговування для дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації в проституції, та підтримувати місцеві системи соціальної роботи та медичної допомоги, реалістичні економічні ініціативи та співпрацю між програмами, яка дозволить їх уніфікувати.

Проводити дослідження сучасних моделей соціалізації хлопчиків та чоловіків в різних культурних контекстах з метою визначення факторів, які стримують дорослих від вчинення сексуальних злочинів проти дітей.

В.4. Сексуальна експлуатація дітей та підлітків в туризмі

На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених:

Закликати та підтримувати туристичний, готельний бізнес та перевізників до прийняття професійного етичного кодексу, наприклад шляхом приєднання та впровадження Етичного кодексу для захисту дітей в туризмі; закликати до користування послугами тих бізнес-структур, які використовують стратегії соціальної відповідальності в сфері захисту дітей; або іншим способом заохочувати до соціальної відповідальності.

Звернути увагу всіх задіяних структур до необхідності врегулювати туризм, щоб попередити пересування секс-туристів, в середині країни та з за кордону.

Сприяти створенню міжнародної системи реєстрації туристів, на зразок системи Інтерполу, у відповідності з діючим законодавством та стандартами дотримання прав людини.

Забезпечити розслідування та, за існування достатніх доказів, висунення звинувачень та переслідування громадян країн-учасниць, які підозрюються у сексуальному злочині проти дитини в іншій країні.

Заборонити виготовлення та розповсюдження матеріалів, які рекламують сексуальну експлуатацію дітей в туризмі; в той же час, застерігати туристів, що за сексуальну експлуатацію дітей передбачено кримінальну відповідальність.

Щоб попередити випадки сексуальної експлуатації, проводити тренінги, навчання з побудови кар'єри та перспектив працевлаштування для дітей, які знаходяться в групі ризику і проживають в популярних туристичних точках чи поряд з ними, а також досягли віку, коли дозволено працювати. За можливості,

залучати до проведення таких тренінгів приватний сектор, об'єднання працівників та роботодавців.

Для запобігання сексуальній експлуатації дітей та підлітків, проводити оцінку нових та віддалених туристичних точок та вживати активних заходів по роботі з приватним сектором, залученим до постачання туристичних послуг; використовувати, в тому числі, стратегії соціальної та суспільної відповідальності.

Підтримувати кращу між інституціональну співпрацю між урядами, правоохоронними органами, неурядовими організаціями та іншими відповідальним структурами для розвитку простих, ефективних, скоординованих дій для боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків в туризмі.

В.5. Торгівля дітьми та сексуальна експлуатація дітей та підлітків

На додачу до вищезазначених заходів ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених:

Прийняти чітке визначення торгівлі дітьми у відповідності з Палермським протоколом та іншими важливими міжнародними документами та нормами, та взяти до уваги принципи та рекомендації Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини щодо торгівлі людьми (в тому числі дітьми).

Закликати громади до діалогу та критичного аналізу соціальних норм та практик, які роблять дітей вразливими до потрапляння в ситуацію торгівлі дітьми; впровадити процедури, які залучали б їх до участі у розробці стратегій та програм, та, за можливості, до активної участі у плануванні, впровадженні та моніторингу подібних програм.

Впроваджувати та адаптувати, або відтворювати успішні моделі реабілітаційних та реінтеграційних програм для дітей, які стали жертвами торгівлі.

Запровадити норми та програми, спрямовані на припинення не лише міжнародної, але і внутрішньої торгівлі дітьми. Серед інших елементів, вони повинні включати прийняття заходів для безпечного повернення дітей на батьківщину, враховуючи потреби та ризики такого повернення згідно забезпечення потреб та збереження найкращих інтересів дитини.

Зміцнювати міжнародну та внутрішню співпрацю правоохоронних органів, створюючи координуючі підрозділи, уповноважені визначати процедуру розслідування випадків торгівлі дітьми, а також роботи з постраждалими дітьми не як із злочинцями, а як із жертвами, які потребують захисту.

Вжити правових та інших заходів для забезпечення наявності законного представника для кожної дитини, яка постраждала від торгівлі, та створення ефективної системи реєстрації дітей, які стали жертвами торгівлі, та впевнитися, що дитині, яка постраждала, отримала не лише тимчасовий захист, але усю необхідну економічну, психологічну та соціальну підтримку, достатню для тривалої реабілітації та соціальної реінтеграції (згідно Рекомендацій Офісу

Верховного Комісара ООН з прав людини щодо захисту дітей, які постраждали від торгівлі дітьми та Посібника Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини про забезпечення найкращих інтересів дитини).

Вжити заходів, із залученням спільноти та дітей, для постійної оцінки програм та норм для попередження та зупинення торгівлі дітьми та законодавства, яке сприятиме припиненню торгівлі людьми, наприклад, шлюбного законодавства, законодавства з усиновлення, міграції, реєстрації новонароджених, отримання громадянства, статусу біженця чи інших статусів.

Г. ПОДАЛЬШІ ДІЇ

Ми зобов'язуємось досягти найкращих результатів у виконанні цього Плану дій:

шляхом щорічних доповідей про стан виконання Декларації Ріо та Плану дій та ініціювання обговорення досягнень та наявних проблем і трудів на національному рівні;

шляхом підтримки скоординованих дій відповідних уповноважених структур, спрямованих на інформування про принципи Декларації Ріо та Плану дій та просування їх впровадження, та шляхом заохочення приватного сектору приєднатися до Глобального Пакту ООН та заклику до діалогу щодо боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та підтримки в реалізації цієї платформи для скоординованих зусиль бізнесу та обміну найкращим досвідом на міжнародному рівні.

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ТЕХНІКУМ КОНОТОПСЬКОГО ІНСТИТУТУ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

БЕЗПЕЧНЕ КОРИСТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Видавець _____

01133, м. Київ, пер. Лабораторний 1, офіс 220
Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта видавничої діяльності
Серія РК №333 від 24 листопада 2004 р.

Підписано до друку 13.04.2018.
Формат А4. Друк цифровий. Папір офсетний.
Наклад 200 прим. Замовлення №

Віддруковано типографія «Карбон-Сервіс»
м. Київ, пер. Лабораторний 1, офіс 220
Свідоцтво про реєстрацію суб'єкта видавничої діяльності
№ 111111 від 01.01.2000 р.